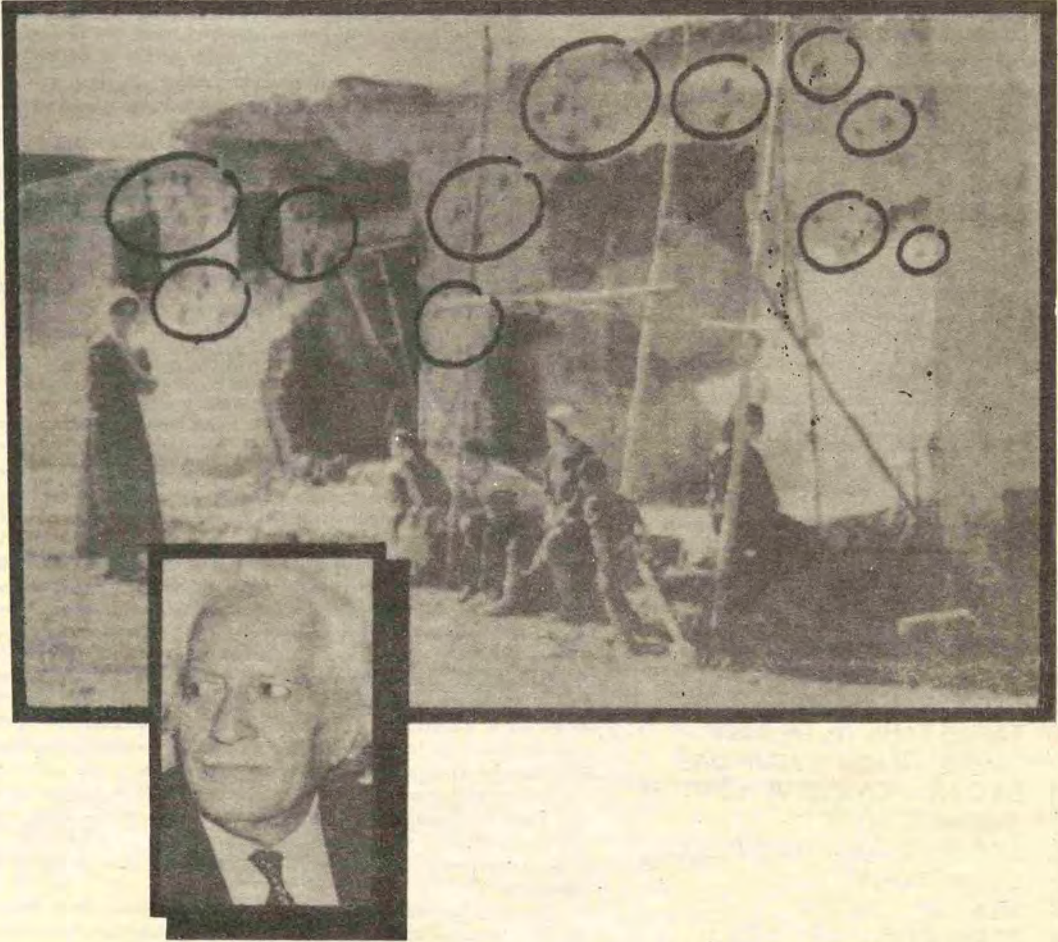
Birlik

AYLIK SİYASİ DERGİ ■ SAYI: 19 ■ EYLÜL-EKİM 1992 ■ 7500 TL. (KDV Dahil)

"Realiteyi tanıyoruz!"

Şırnak, 18 - 19 - 20 Ağustos 1992

İçindekiler

EDİTÖRDEN

Sevgili okurlar,

Ülkemizde siyasal hava iyiden iyiye değişmeye başladı. Koalisyonun kurulmasını işleyen günlerde esen meltem, şimdilerde yerini sert poyrazlara bırakıyor. Bu değişme en açık şekilde Kürt sorununun seyrinde izleniyor. Bir zamanlar göğsünü gere gere "realiteyi tanıyoruz" diyen Demirel, şimdi üzerine basa basa "siyasi çözüm diye bir şeyin olamayacağı"nı söylüyor.

Şırnak'ın yerlebir edilmesiyle bir dönüm noktasına girdiği anlaşılan bu sorunun gündelik seyrinde silahlı odaklardan kâh PKK kâh devlet öne çıkıyor. Ama her iki halde de değişen bir şey yok, giderek artan gerilim, asker-sivil, genç-yaşlı, kadın-erkek ölüler, ölüler... Bu arada bir dervişi yitirdik, Musa Anter bir yıldız gibi kaydı. Suçluyu arayan parmaklar ise hep devleti gösteriyor.

Yeni safhaya girişin bir başka sinyali de darbe ihtimali üzerine çeşitli tezlerin siyasal gündemin üst sıralarına birdenbire tırmanmasıdır. Bu tartışma gerçek bir tehlike üzerine mi yapılıyor, o henüz çok net değil.

MGK'nın bildirisi ve Genel Kurmay Başkanı'nın açıklamalarının hemen ardından bazı HEP yöneticilerinin gözaltına alınması devlet cephesinde zora ve baskıya dayalı geleneksel çizgideki kararlılığın son ifadesi gibi. Ortada bir meclis, seçimle gelmiş bir hükümet varken askerin bu denli öne çıkmasının, üç darbe görmüş insanların halen sağ ve hafızalarının sağlam olduğu bir ülkede darbe ihtimalinin tartışılması normal değil mi?

Koşulları henüz oluşmuş değil ama gelecek olursa müstakbel darbenin öncekiler gibi karşılanmayacağının belirtileri de var. Basın, sermaye ve işçi kesimi, muhalefet partileri, sosyalistler ve kimi iktidar çevrelerine kadar uzanan geniş bir yelpazede anti-darbe cephenin oluştuğu görüldü. "Direniriz", "Türkiye'ye zarar verir", "meclis içinde her sorun çözülebilir" şeklinde sesler yükselirken, darbe karşıtı açık kampanya düzenleyen gazeteler bile görülüyor. Hatta daha cesaretli davranıp askerin faaliyetlerinin niteliğini ve "başarısını" sorgulayan çevreler bile oldu. Böylesine genişleme temayülü gösteren darbe karşıtı bir toplumsal dinamik karşısında, konu Kürt sorunu bile olsa bir darbenin realize olmasının en azından şimdilik mümkün olamayacağı anlaşılıyor.

Sevgili okurlar,

Hatırlayacaksınız, SBP İstanbul İl Örgütü yöneticilerinin bir imza kampanyası nedeniyle Yargıtayca görevden alınmaları istenmiş ve bunun üzerine il örgütü olağanüstü kongreye gitmişti. Yargıtay Başsavcılığı yeniden seçilen bu yöneticilerin şimdi tekrar görevden el çektirilmelerini istiyor. 7 Ekim 1992'ye kadar süre tanıyan Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderdiği yazıda SBP Genel Merkezi istemin yasaya, parti tüzüğüne ve hukuki teamüllere uygun olmadığını belirtiyor. İstanbul il yöneticilerinin "bu siyasal etkinliğinin parti program ve kararlarına uygun olduğunu ve ayrıca partilerin politikalarını özgürce açıklayabilmeleri bakımından da yerinde bir davranış olduğunu" ifade ettikleri de ilave ediliyor. Bu arada görevden alınmaları istenen SBP İstanbul İl Yönetim Kurulu üyeleri kişisel olarak da Beyoğlu Asliye Ceza Mahkemesi'nde yargılanmak üzere 19 Ekim 1992 günü duruşmaya çıkacaklar. Bu davada ise 2820 sayılı SPY'yi ihlal ettikleri gerekçesiyle altı aydan az olmamak üzere hüküm giymeleri isteniyor. İddianamenin hareket noktası yine bölücülük ve bunun kanıtı olarak da "Kürt sorununda henüz vakit varken barışa bir şans" başlıklı imza metni gösteriliyor.

Söz mahkemelerden açılmışken İstanbul DGM'de yargılanan yazarlarımız Tarık Ziya Ekinci, Oral Çalışlar ve Yazı İşleri Müdürümüz Atilla Aytemur'un Eylül 1991 sayımızdaki yazılar nedeniyle yargılandıkları ve bölücü propagandayla suçlandıkları davadan beraat ettiler, bunu da sizlere duyurmak istiyorum.

Son bir duyurumuz da Paris'ten. Fransa'da bulunan okurlarımız dergimizin Paris bürosunu açtılar. Emeği geçenlere teşekkür eder, başarılar dileriz.

Sevgi ve dostlukla
Atilla Aytemur

Birlik
Aylık Siyasi Dergi

Sahibi ve Sorumlu Yazıişleri Müdürü: Atilla Aytemur **Yönetim Yeri:** İstiklâl Cad. 459/3 Karagözoğlu Apt. Beyoğlu-İst. **Tel:** 252 76 40-41 **Fax:** 252 76 42 **Posta Çeki Hesabı:** A.Aytemur 666410 **Döviz ve Abone Hesabı:** A.Aytemur İş Bankası Cağaloğlu Şb. Hesap No: 138895 **Ofset Hazırlık:** Papirüs Basım Organizasyonu **Tel:** 527 03 99 **Baskı:** Şafak Ofset Topkapı-İst. **Paris Bürosu:** İmam Çevik 91. Rue du fb. St. Denis 75010 Paris/Fransa **Fax:** 42.46.37.99

MUSA ANTER'İN ÖLÜMÜ VE KÜRT SORUNU

Son günlerde iki önemli açıklama yapıldı. Birisi Milli Güvenlik Kurulu'nun, ötekisi Yaşar Kemal'in. Milli Güvenlik Kurulu'nun bildirisi bütün gazetelerde yayınlandı. Yaşar Kemal ise düşüncelerini iki günlük bir dizi halinde Cumhuriyet gazetesinde açıkladı.

Her iki açıklama da Kürt sorununa ilişkin durumu analiz ediyor ve çözüm yollarını belirtiyor. MGK, açıklamasında hakkında kapatılma istemiyle soruşturma yürütülen Halkın Emek Partisi'ni hedef alan sert uyarılar yer alıyor. MGK bildirisi yetkili kuruluşların bu parti ve yöneticileri ile ilgili başlattığı cezalandırma ve kapatma girişimini destekleyen bir tutum içinde olduğunu açıklıyor. Bu açıklamanın hemen ardından HEP yöneticileri gözaltına alındı.

Yaşar Kemal ise şunları söylüyor: "Hani Kürt realitesini tanımıştık? Tanımak böyle mi olur? Ülke kan gölüne dönüştürülerek mi olur? Ülke işkencehaneye, zulümhaneye çevrilerek mi tanınır Kürt gerçeği?"

MGK'nın son bildirisiyle bir kez daha anlaşılıyor ki, devlet Kürt sorununun çözümü için askeri yolda ısrar etmeye kararlı. 12 Eylül döneminde başlatılan operasyon ve hücum siyasetini sürdürmek niyetinde.

Yaşar Kemal, çözüm önerilerini de belirtiyor. "Bu kan gölünü kurutmak zorundayız, kaynağını keserek...

"Nasıl mı? Masaya oturarak. Kiminle mi? Kürtlerle. Hangi Kürtlerle mi? O, kolay bir teknik sorun. Herkesle, bölgelerden seçilen temsilcilerle... Ne bileyim ben, on beş milyonluk güçlü sağlıklı bir kitleyi temsil edecek kişileri bu ülkede her zaman bulabiliriz, hem de yakınımızda. Bakın size söyleyeyim; Musa Anter öldürülmemiş olsaydı, söylediğim barış işi daha kolaylaşmış olurdu. Barış masasında onun vicdanı hem Türk, hem Kürt halkını temsil edebilirdi." Ve sözlerini şöyle sürdürüyor: "Kürtler, eninde sonunda elimizden alacakları, ya da bizim severek vermemiz gereken haklarını istiyorlar. Kardeşlerimizi, daha uzun süre bu haktan mahrum etmeyelim. Yazık, onlar bizim bin yıllık kardeşimiz değil mi?"

Kürt sorununda askeri çözümle, demokratik çözüm yıllardır tartışılıyor. 12 Eylül darbesi, askeri çözümün ileri bir denemesi olarak Kürt halkının önüne kondu. Sonucu hepimiz biliyoruz. Bu yol daha kanlı çatışmaları doğurmaktan başka bir sonuç vermedi. Devlet de, istediğini elde etmek yerine tam tersi bir sonuçla yüzyüze geldi. Ama bu yolda hâlâ ısrar ediliyor. Israr edildikçe iki halk arasında tamiri zor bölünmeler yaratabilecek sonu karanlık bi maceraya giriliyor.

İki halkın dostluğunu isteyen, devletin askeri çizgide ısrarıdır bir sonuç vermeyeceğine inanan insanlar son günlerde fikirlerini daha açık belirtmeye başladılar. Hürriyet Gazetesi başyazarı Oktay Ekşi'nin Musa Anter cinayeti üzerine dikkat çektiği "Kontrgerilla" olgusu, yıllardır Kürtler ve demokrasiyi savunan insanlar tarafından dile getiriliyor. Oktay Ekşi'nin çıkışı, bu konuda şimdiye kadar sessiz kalan bazı çevrelerin de askeri çözümden vazgeçilmesi uyarısını dile getiriyor. Mehmet Altan, aynı konuda şöyle diyor: "Türkiye'nin sosyal problemlerini Kuyucu Murat Paşa'dan kalma yöntemlerle çözeceğini sanan kafa, ülkemizi adım adım bölünmeye götürüyor. Dersim katliamı eğer Türkiye'deki Kürt ve Doğu sorununu çözseydi, bugün bu batağın içinde olmazdık. Demek ki, "basarsın sopayı" mantığıyla iş yürümüyor."

MGK bildirisi ile askeri darbe tartışmaları da aynı zamana denk geldi. Türkiye yeniden demokrasi mi, askeri yönetim mi sıkışmasına girmenin sınırına dayandı. Kürt sorunu, Türkiye'nin geleceğini belirleyen temel sorun olarak bütün ağırlığıyla önümüzde duruyor. Bu sorunun çözümü aslında bir tane. Kürt kimliğinin tanınması, insan hakları ve demokraside ısrar etmek, Kürt halkının kendi iradesinin özgürce oluşmasına rıza göstermek. Askeri çözüm bugüne kadar bir çözüm olamadı. Bundan sonra da olamayacağı gün gibi aşikâr. Daha fazla bu yolun denenmesi, iki halkın birarada yaşama olanağını zaafa uğratıyor.

Kürt halkı ile Türk halkının dostluk ve demokrasi içinde yaşaması dışında bir yol olmadığını görmek istemeyenlerin, askeri darbeyi zorlamaları da tesadüf değildir.

Yaşar Kemal'in şu sözleri, çözümün ne olduğuna ışık tutuyor. "Bu çıkmazdan kurtulacağız. Çünkü ben bu ülkenin Musa Anter'lerine çok güveniyorum. Türk olsun, Kürt olsun, kim olursa olsun; yaşasın Musa Anter'ler, Ape Musa'lar." ■

ÇAĞATAY ANADOL

MUSA ANTER VE HAKAN BAYLAN İÇİN...

Nevruz ertesinde, Kürt sorununu şiddet kullanarak çözmeye kararlı iki aktörün, TC Devleti ve PKK'nın etrafında hızla yoğunlaşan bir kutuplaşma olduğunu, bu gidişle barışçı çözüm yanlılarının gündengüne etkisizleşeceğini yazmış ve şiddet konusunda hemfikir olan bu iki aktörün, barışçı çözüm yanlılarını etkisizleştirmekte birbirlerinin en büyük yardımcıları olduğunu belirtmiştim.

Geçenlerde Kürt sorunu konusunda yazı yazmasını istediğim bir dostum, umudunu tamamen yitirdiğini, yazacağı yazının benim ricamı yerine getirmekten başka hiçbir işlevi olmayacağını söyledi. Ne yazık ki bu ruh hali, giderek daha da marjinalleşen barışçı çözüm yanlılarının, üstelik de pasifize olduklarını gösteriyor.

Evet, kanımca TC Devleti de, PKK da muratlarına erdi, sanırım sağduyu öldü. Bundan böyle olayların akış mantığını sadece kan davası belirleyecek.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yetmiş yıllık Kürt politikası, 20 Eylül Pazar günkü TRT haber bülteninde adeta özetleniyordu. Bülten 19 Eylül günü öldürülen Musa Anter'in toprağa verildiğini belirtiyor ama onun Kürt kimliğinden söz etmiyordu. Aynı bültende yer alan bir başka haberde Türkiye'ye sağınan "Kuzey Iraklı mültecilerin" yurtlarına döndüğü bildiriliyor ve mülteciler adına konuşan kişinin söyledikleri Türkçeye çevriliyor, ama İngilizce'den çeviri yapılırken olduğunun aksine, orijinal dil bir nebze bile olsa işitilmiyordu. Çünkü bu Kuzey Iraklı mülteci bir Kürttü ve konuştuğu dil Kürtçeydi.

Kürt ve Kürtçe yoktur!

Vardır diyenlere de hapis, baskı işkence, ölüm....

İşte Türkiye Cumhuriyeti'nin 70 yıllık politikası.

Mustafa Kemal'in başlattığı, İnönü'nün, Menderes'in, Demirel'in, Ecevit'in, Ferit Melen'in, Bülent Ulusu'nun, Turgut Özal'ın, adını unuttuğum Akbulut soyadlı birinin, özetle tüm başbakanların sürdürdüğü bu geleneksel politika şimdi yeniden, yanına İsmet Paşa'nın demokrat olmaktan nasipsiz oğlu Erdal İnönü'yü de katmış olarak Süleyman Demirel tarafından yürütülüyor.

Musa Anter'in kim ya da kimler tarafından öldürüldüğünü tahmin etmeye hiç gerek yok. Çünkü 1991'de yapılan genel seçimlerle 12 Eylül hükümetleri son bulmuş, Kürt sorununa barışçı çözüm yaklaşımıyla eğilebileceği umulan "çok değişmiş" Demirel ile "Sosyal Demokrat" İnönü'nün birlikte kurduğu hükümet işbaşına gelmişti. O andan itibaren ya Kürt kimliğinin icapları yerine getirilirdi, ya da savaş yolu seçilirdi. Demokratik açılımların gerçekleşmesi halinde, sorunlarının demokrasi sayesinde halledilme yoluna girdiğini gören Kürt halkı şiddet kullananları tecrit ederdi.

Ama hükümet savaş yolunu seçti. Savaş yolunun ise tek mantığı vardır: şiddet.

Musa Anter, hükümetin bilinçle girdiği bu yolun bir merhalesinde yaşamını kaybetti. Bu bakımdan Musa Anter'i vuran, devletten emir almamış olsa bile ölümünün siyasi sorumlusu Demirel-İnönü hükümetidir.

"Terör devam ediyor" bahanesini demokratik açılımların önünde bir tıkaç olarak kullanan Demirel-İnönü hükümeti, sürdürdüğü şiddet politikasıyla PKK'nın gücüne güç katmıştır. Emin olunuz ki 20 yaşında bir Kürt genci olsaydım, Kürtlerin Dede Korkut'u Musa Anter'in öldürülmesinden sonra dağa çıkardım. Bu açıdan bakılınca hükümetin izlediği politikanın sadece Kürt aleyhtarı bir politika olmayıp, aynı zamanda Türk aleyhtarı bir politika olduğu da açıkça görülüyor.

Musa Anter'i tanırdım, ona saygı ve sempati duyardım.Ölümüne hem o yaşlı, mücadeleci, güzel insan için üzüldüm hem de artık sağduyunun pek az şansı kaldığı için..

Hakan Baylan'ı tanımıyorum.

Belki şu ölüm ilanı o genç insanı biraz olsun tanımamıza olanak veriyor:

"Dağın büyüsü çekti bizi tepeye, ağusu tuttu zirvenin dibinde. Dağcılık deyimiyle 'çarşaklara' gelmiştik. Neyse biz burdayız, zirve orada. Elbet bir gün buluşacağız."

Kulüp defterine son kez böyle yazmıştın, biliyoruz ki şu an EN YÜKSEKLERDESİN.

11 Eylül 1992 tarihinde Şelmo petrol sahasında STAJYER MÜHENDİS HAKAN BAYLAN'I Hunharca katleden elleri şiddetle lanetliyoruz.

Dağcı Arkadaşları

Hiçbir insanın öldürülmesi için hiçbir haklı neden olamaz. Ama Hakan'ın katli için insanoğlunun bir mazeret ileri sürebilmesine bile isyan ediyorum. Bence Hakan Baylan düpedüz ırkçı bir cinayete kurban edilmiştir. Onun bütün günahı Kürt olmayışı ve Kürdistan topraklarında staj yapıyor oluşuydu.

Musa Anter ve Hakan Baylan'ın ikisini de kapsayan bir yazı yazmamın nedeni hem nalına, hem mıhına vurmak arzusu değil.

TC Devleti ve PKK Türkiye'de yaşayan Türkleri ve Kürtleri öyle bir noktaya getiriyor ki, bu gidişle bir Kürt'ün ölümüne Türkler, bir Türk'ün ölümüne de Kürtler "oh olsun" diyecek! Hızla ülke çapında bir kan davasına doğru gidiyoruz.

Bu davanın galibi olmayacak.

Ama kan herkesi kirletecek! ■

HÜSEYİN HASANÇEBİ

ZİRA BU TERAZİ BU SİKLETİ ÇEKMEZ

"Kürt sorunu" diye bir sorun var ki, bir türlü çözülemiyor. Adına "bölücü terör" deniyor ve üstüne öyle gidiliyor, çözülemiyor. "Sorunu demokrasi ve hukuk devleti içinde kalarak çözeceğiz" deniliyor, çözülemiyor. Hukuk devletiyle, insan haklarıyla, demokrasiyle bağdaşmayan önlemler alınıyor, gene çözülemiyor. "Halkla teröristi ayırdık" deniyor, olmuyor. "Kürt realitesini tanıdık" deniyor, yetmiyor. "Terör"e karşı savaşan güçlerin sayısı ve teknik donanımı yükseltiliyor, gene sonuç yok. "Terör" diye teşhis konulan şey, alınan bütün tedbirlere rağmen büyüyor, genişliyor, yayılıyor...

Bir kimlik sorunudur bu. Ekonomik boyutları da vardır, siyasal boyutları da vardır, kültürel boyutları da vardır. Elbet "terör" boyutu dün vardı, bugün de vardır. Ama esas itibarıyla bir "kimlik sorunudur" bu ve kimlik sorunları öyle, "seni tanıdım" veya "tanımadım" demekle, şiddetle, kalkınmayla, demokrasiyle, barışla çözülmezler. Çözüme bunlardan herhangi biri damgasını vurmuş olsa bile kimlik sorunları, "dışardan" gösterilmiş bir doğrultuya göre sadece tek bir yoldan, "entegrasyon" yolundan çözülebilirler. Ya da, kendi evriminin mantığını özgür bırakan salt özgürlük yolundan...

"Kürt sorunu" bağlamında "entegrasyon" yoluyla çözüm kapalıdır. Zorlansa da açılamaz; bu yol bütün çağdışı biçimleriyle zorlanmış ama olmamıştır; bir bakıma tarihin o sayfası kapanmıştır. Karşımıza bugün çıkan sorun "Kemalizmin" 70 yıldır bastırdığı, yokedilmesi mümkün olmayan bir kimliktir. Gerçi sorun dün de bir kimlik sorunu biçiminde karşımızdaydı; ama bugün hem dünya hem de Ortadoğu kökten değişmişken karşımıza gelmektedir. Sorunun kendisi de, bu değişimden ötürü yeni boyutlar edinmiştir. Ortaya bir "isbat çabası" olarak değil de "kimlik patlaması" tarzında çıkmış olması bunu göstermektedir.

Ortadoğu'nun artık eskisi gibi olamayacağı Körfez savaşından çok önce belli olmuştu. Kuveyt'in Irak tarafından işgali üzerine Ortadoğu'da statü bir daha geri gelmemek üzere bozulmuştu. Yeni bir statünün, yeni dengelerin oluşması uzun zaman alacaktır. Ortadoğu'da geleceğin nasıl olacağını ayrıntıları ile kestirmek güçtür ama galiba şu temel çizgi değişmeyecektir: Ortadoğu'da Araplar, Türkler, Kürtler, Yahudiler ve İranlılar yaşıyorsa geleceğin Ortadoğu'su da bunlar tarafından kurulacaktır. Dışardan zorlamayla kurulmuş, neredeyse petrol kuyusu sayısında devletler yokolup gideceklerdir. Bu kolay olmayacaktır. Emperyalizm dev askeri gücüyle gelip bölgeye çöreklenmiştir. Dişleri sökülmeden çekip gideceği yoktur. Bu da uzun mücadeleleri gerektirecektir. Dünyanın bugünkü koşulları, hem özgürlük hareketlerini kamçılamaktadır, hem de özgürlüğü elde etmenin imkanlarını daraltmaktadır. Bu paradoksu kabul eden "yeni bir dünya düzeni" olabileceği gibi, onu aşan yeni bir dünya düzeni de olabilecektir. Bu süreçte bir koyup üç kazanmak olduğu gibi, beş kaybetmek de mümkündür. Kim ne kazanacak, bu henüz belli değildir.

Bu yeni koşullarda Türkiye'nin de artık eskisi gibi olamayacağı, kalamayacağı görülmüştür. "Kürt sorunu", geçmişe göre daha değişik boyutlar edinerek ortaya çıkıp Türkiye'yi müşkül duruma soktuysa, bu nedenledir. Koşullar Kürtlere de, –eğer varsa– tarihsel rollerini oynamaları fırsatını tanımıştır. Bu bir Ortadoğu realitesidir. Bu realiteyi şuraya veya buraya doğru yönlendirmek ve yeni güç dengeleri içindeki yerini, öyle veya böyle bugünden belirlemek belki mümkündür ama onu susturmak, ezip yok etmek ve de yok saymak artık mümkün değildir. Bu hem realitenin güçlü bir tarihsel temeli olmasından ötürü, hem de ayrıca dünyanın içine girdiği yeni dönemden dolayı olanaksızdır. Kafkaslar'da, Balkanlar'da, üstü baskıyla ve propogandayla örtülmüş kimlikler ortaya çıkıp gelişirken, hatta tarih çoğu kez geriye dönüp, vaktiyle atlanmış satırları yeniden yazarken Ortadoğu'da yaşayanların uyuması beklenemezdi. Unutulmuş, görmezden gelinmiş veya doğal gelişme mecrasından vaktiyle saptırılmış, sindirilmiş, "boşluk" gibi kalmış gerçeklikler şimdi deprem fayları gibi çöküyorlar ve yukardaki statüyü de yıkıyorlar. Türkiye'nin altında da bu faylardan var ve bizler bunu bir hayli gecikmiş olarak farkediyoruz.

"Sorunu" farkediyoruz ama ya anlamıyor, ya da anlamazlıktan geliyoruz. Anlamadığımız için de, çözemiyoruz. Gerçi artık geçmişten farklı olarak, değişik görüşler ileri sürebiliyoruz. Konuyu eskiden olduğu gibi tabu saymıyoruz. Ancak bu bizim toplum olarak olgunlaştığımızı göstermiyor. Devletin kesin buyruğu ortaya çıkıncaya kadar görüşlerimiz çoğulcu olabiliyor güya, ama devlet kendini ortaya koyduğu zaman diğer görüşler kenara çekiliyorlar. Türkiye'ye köklü bir demokratikleşme getireceğini, bu arada "Kürt meselesi"ni de barışçıl biçimde çö-

zeceğini söyleyen hükümet, besbelli ki hem kendini, hem de bizleri kandırıyordu. Sonuçta DYP-SHP koalisyonu da devlet görüşüyle bütünleşmekte zorluk çekmedi. Devletin ve siyasetin ortak görüşü meseleyi "terör" olarak gördükten ve üstüne de her zaman olduğu gibi şiddetle yürüdükten sonra, damarlarında kemalizm ve milliyetçilik dolaşan toplum da hemen o yöne savruldu, bugünkü noktaya gelindi.

Bugünkü nokta nedir ki? Bugünkü nokta korkudan büyüyen çocuk gözleridir. Boşalan şehirlerdir. Bestelenmesi mümkün olmayan insan çığlıklarıdır. Gelinen nokta insan vicdanının, tartışmaya gerek görmeksizin peşinen reddettiği bir noktadır.

Bu noktaya gelinmeyebilirdi. Örneğin bu hükümet "Kürt realitesini tanıdım" dediği andan başlayarak belli bir çözüm programını da tartışmaya açabilseydi ve tartışmanın göstereceği yönde gereken adımları hızla atabilseydi, sorunun terör boyutu belki ortadan kalkmayacaktı, ama bugününden çok farklı ve siyasal nitelikte bir çözüm mecrasına girilmiş olacaktı. Sorun gene çözülmüş olmazdı, ama toplum olarak hiç değilse kendimize güvenir durumda olurduk. En azından bugün denenmekte olan "çözüm yolunu" dışlar, şiddeti tecrit edebilirdik.

Geldiğimiz noktadan sonra nereye doğru gidilecektir? Bu soru hemen herkesi karamsarlığa itmektedir. Başbakan "Bu terörle yaşamaya kendimizi alıştıralım" diyor. Cumhurbaşkanı "Gerekirse bu şekilde mücadeleyi sonsuza kadar sürdüreceğiz" diyor. Bu sözlerin ortaya koyduğu anlayış, çözümsüzlüğün kabul edilmesidir. Bir bakıma girilen açmazın da itirafıdır. Bundan sonra Türkiye'nin herhangi bir insiyatif geliştiremeyeceğinin söylenmesidir. "Nereye varırsa varsın" kaderciliğidir. Bu aynı zamanda tükenmişliğin ilanıdır. Bu siyasal yapısıyla ve toplumsal yapılanmasıyla, bu kültürüyle ve bu kurumlaşmasıyla, bugünkü devlet, siyaset ve insan anlayışıyla, kısaca topyekün halihazırdaki düzeniyle Türkiye ne "Kürt sorunu" gibi kökten yenilik gerektiren sorunları, ne de hatta güncel basit sorunlarını çözebilir. Takati tükenmiş, devri kapanmış bir Türkiye'nin başka seçenekler aramak zorunda bulunduğu besbellidir.

Türkiye dünyanın şimdiki koşullarında eski usul düşünme ve yaşamasıyla, inadıyla ne kadar gidebilir? "Kürt sorunu" çözümsüz kalacak, biz bu "sorunun bugünkü haliyle birlikte yaşamaya alışacağız", "sonsuza kadar" bu böyle yürüyecek. Nasıl olur, mümkün müdür? Bu terazi bu sikleti çeker mi?

Görülüyor ki, "Kürt sorunu" nereye gidecek konusunda hükümet ve devlet cephesi bir karamsarlığı dile getirmektedir. Yazık ki doğrudur da. Demek ki sorun sürecek? Sürecek, ama cumhurbaşkanı gibi karamsar olmaya da gerek yok. Bir yere kadar sürecek. Nereye kadar? Bu konuda hemen herkesin bir öngörüsü var. Bunlar öngörüden çok, ABD'nin konuya ilişkin hesaplarını ve planlarını kestirmeye dönük düşünceler niteliğinde. Ama yabana atılır öngörüler olmadıklarını da önemle kaydetmek gerekir.

Ne mealde tahminler bunlar? ABD Irak'ı bölmek istiyor. 36. paralelin kuzeyinde bir Kürt devletinin temelinin, bir devletin temelleri nasıl atılırsa öyle atıldığını izliyoruz. Ancak bu devlet, kendi dinamikleri üzerinde değil, ABD'nin planı içinde doğuyor. Çevre ülkelerin ve bu arada Türkiye'nin Kuzey Irak'ta kurulacak bir Kürt devletine hangi koşullarda razı olacakları da biliniyor. Oluşan bu Kürt devleti, işte bu çevre ülkelerin peşinen koydukları kayıtlar içinde, bu kayıtlara uygun olarak şekilleniyor. Kuzey Irak'ta yaşayan Kürtlerle sınırlı olmayacağa apaçık bu oluşum için, Türkiye de dahil, Batının himayesinde bir Kürt federe devleti olacağı biçiminde tahminler yapılıyor.

Türkiye'den bakıldığında bu süreç, bizim dışımızda bir süreç olarak gözüküyor. Dünya barışı için uygun bir çözüm müdür? Böyle bir çözüm Kürtlerin istedikleri bir çözüm müdür ve onların yararına mı olacaktır? Bu çözüme ulaşıncaya kadar ara aşamalar neler olacaktır ve bunlar Türkiye'de yaşamı nasıl etkileyeceklerdir? Bunlar bizim için hayati önem taşıyan sorulardır.

Ama bu hayati soruların yanıtı ne yazık ki bugün için bizde, Türkiye'nin ilerici, demokratik ve barışçıl güçlerinde değildir. Bu güçler henüz siyaset sahnesinde bile yoktular. Toplum sahnesinde var mıdırlar? Bu da kuşkuludur. Sorunu demokrasi içinde çözelim, barışçıl yollardan halledelim diyen bir kamuoyu çoğunluğu varolmasına vardır da, kararlı bir kamuoyu değildir. Tepkisi yoktur ve sadece temenni dile getirebilen bir kamuoyudur. Örgütlü değildir. Siyasetin gündemini etkileyecek bir birikim düzeyine gelememiştir. Hatta soru ak mı kara mı biçiminde keskince sorulduğunda, bu "barışçıl ve demokratik" kamuoyu çoğunluğu devletin ve hükümetlerin mihverine meyletmektedir.

Türkiye "terör" denilen şeyi ilk kez tanımıyor. Ama "terör denilen şeyle halkı birbirinden ayırmanın imkansız olduğu bir durumu" ilk kez yaşıyor. Bunu devlet böyle ifade ediyor. Hatta burdan giderek "Vietnam" benzetmesine ulaşanlar bile var. Öyle mi, gerçekten "Vietnam" benzeri bir durum mu var?

Eğer Vietnam benzetmesi doğru ise işin çehresi daha değişecek demektir. Çünkü, "Vietnam" örneği, halklaşmış

bir özgürlük istencinin yenilemeyeceğini, buna en modern orduların bile yetmeyeceğini, insanlığın bu gibi haksızlıkları asla benimsemediğini ve mahkum ettiğini gösterir bir örnektir. Eğer Kürt sorunu Vietnam sorunu ile benzer görülüyorsa bundan kaygı duymamak gerekir; zira en azından bu durumda hangi çözüm şeklinin açmaz olduğu da baştan biliniyor demektir. Kaldı ki insanlık, "insanlık suçlarına" karşı bugün "Vietnam zamanı"ndan daha da duyarlıdır.

Türkiye için en başta gelen sorun demokratikleşmedir. Türkiye demokratikleştikçe Kürt sorunu da çözülür diye değil, Türkiye'nin başka seçeneği bulunmadığı için gereken demokratikleşme, çok kaba bir saptırmayla ve amaçlı olarak Kürt meselesine bağlanmaktadır. Halbuki demokratikleşmenin Kürt meselesiyle ilgisi yoktur; Türkiye baskıcı metodla yönetilen bir ülke olarak kalır ama Kürt sorunu şöyle veya böyle çözülür; ya da Türkiye demokratik bir ülke olur fakat Kürt sorunu çözülmeden kalır. "Kürt sorunu sadece demokratikleşme yoluyla çözülür" demek, iki farklı sorunun birbiri üzerine ve bizim de her iki sorun üzerine ambargomuz olur.

Herkes kendisini bir biçimde yanıltmayı başarıyor. Oysa Türkiye hala baskıcı kurumlarla yönetilen bir ülkedir, çünkü 12 Eylül'den arındırılabilmiş değildir. Başbakan, "terörle mücadeleyi hukukun içinde kalarak verdiklerini" söylemektedir; kamuoyu ise hükümeti "hukuk devleti sınırları içinde kalmaya" çağırmaktadır. Hükümet haklıdır ve "hukuk devleti" içindedir. Ama içinde kaldığı "hukuk" hangi hukuktur? Yargısız infazlar, süren işkenceler, parti kapatmalar, baskınlar, sürgünler vb. herşey hukukidir, anayasaldır. İşlenen "devlet suçlarının" devletin mevcut hukukuna uygun olduğunu, bizzat hukukun başındaki adam olarak Yargıtay Başkanı da doğruluyorsa, bize söz düşer mi? "Hukuk devleti" değil, çağdaş hukuk devleti istenmelidir ve bu da Türkiye için, 12 Eylül hukukundan çağdaş bir hukuk devletine geçiş dönemine tekabül eder. ve bu "geçişin" büyük toplumsal ve siyasal mücadelelere sahne olacağı anlaşılmıştır. "Cumhuriyetin numarasını değiştirelim" diyen "numaracıların" bilmeden işaret ettikleri de, işte bu, adı ne olursa olsun içeriği sınıfsal olmak gereken mücadeleler dönemidir.

Hükümet (SHP-DYP Koalisyonu) sözü başka misyonu başka bir hükümet olduğu için kendisinden önceki hükümetlerden daha "kötü" bir hükümettir. Fazlasıyla "özel" çıkarlar için kurulmuştur. Arkasında, yağma sofrasından on yıl uzak kaldığı için "namus erbabı" kesilen güçler vardır. Toplumda değişim ve demokrasi gereğinin dayanılmaz hale geldiği, fakat bu değişimi gerçekleştirecek güçlerin henüz olgunlaşmadığı bir dönemde geldiği için bu hükümetin daha elverişli bir alternatifi yok gözükmektedir. Alternatifi olmasa bile gönderilmesi için muhalefet, bir alternatif aramaktır; çünkü sadece alternatif aramak anlamında bile Türkiye'nin bir muhalefeti mevcut değildir. "Alternatif yoktur" diye hükümete razı olmak çaresizliği kabullenmektir. Bu nedenle Türkiye ne yazık ki, karamsarlığın yoğun olduğu bir ülkedir.

Ayrıca Türkiye'nin "çıkışsız" bir ülke olmasından da paniğe kapılmamak gerekir ve zaten de paniğe kapılan pek yok gibidir. Çünkü bu konuda Türkiye tek örnek değildir; saysak en azından onbeş düzine ülke Türkiye gibidir, istikrardan ve belli bir istikbalden yoksundur. Dünyanın bugünkü düzeni içinde kaldırılması olanaksız bir global çelişkidir bu. Olumsuz koşullar bütün insanlık içindir, karamsarlıkların kaynağı budur ve nihayet insanlık bir çıkış yolunu topyekün arayıp bulmak zorundadır, bulacaktır; umut veren de budur.

Dönecek olursak; "Kürt meselesi" ideolojik bir abartmanın dakonusudur; resmi ideoloji tarafından "kıyamet belirtisi" gibi algılanmaktadır ve öyle sunulmaktadır. Halbuki serinkanlılıkla ele alındığında görülür ki bu mesele Türkiye'nin de, dünyanın da sonu değildir. Sonuç itibarıyla önemli olan insanların diledikleri gibi yaşamalarıdır. Kürtler diledikleri gibi, Türkler de diledikleri gibi yaşayacaklardır. Bunun abartılacak bir yanı bulunmamaktadır. Abartılmadan bakıldığı zaman "zarif" biçimlerle çözülmesi mümkün sorunlardan olduğu da anlaşılacaktır.

Çözümü uzağa ve çetin bir yolun arkasına atan yanlışlardan biri de Kürt meselesinin PKK'dan ibaret bir sorunmuş gibi görülmesidir. Bir "kimlik sorunu" böyle indirgenemez. Varsayalım PKK dardır, teröristtir, mücadele biçimi yanlıştır; ama sakın, kendini doğal yollardan isbatı yasaklanmış bir kimliğin, başka çaresi kalmadığı için başvurduğu "yanlışlar" olmasın bunlar!

Toparlayacak olursak, Kürt sorunu Ortadoğu ve Türkiye için, her zamankinden farklı boyutları olan bir sorun olarak çıkagelmiştir. Türkiye'de devlet ve devletçi hükümetler, sorunun edindiği yeni boyutların farkında değillerdir; ya da farkındadırlar ama kabullenmekten kaçmaktadırlar. Çözümü kolaylaştıracak yerde imkansız kılacak politikalar güdülmektedir. Sorun ayrıca abartılmaktadır. Benzeri sorunların günümüzde, şiddete gerek bırakmayan yollardan çözüldüğü örnekleriyle görülmüştür. Türkiye bu sorunu, ezmekle, geçiştirmekle, ona alışmakla işin içinden çıkamayacağı bir durumla ilk kez yüzyüze gelmektedir; ya-

ni sorun önümüzdeki yıllar içinde şöyle veya böyle, mutlaka çözülecektir. Bu çözümün, orda ve burda insanlara acı çektirmeden gerçekleşebilmesi için net ve kararlı bir toplumsal harekete gereksinim vardır. Bu hareket ortaya çıkıncaya kadar da acılar sürecektir. Ve bu arada şunu da gördük ki, kemalizm denilen ve herkese bir biçimde bulaşmış olan bencil ideoloji "Kürt sorunu" sayesinde Türkiye'de, son nefesini vermese bile iyice antik ve marjinal hale gelecektir. Daha ileri, 21. yüzyılın gereksinimleri yönünden doyurucu bir toplumsal gelişme ve özgürleşme açılımı yaratabilmek için Türkiye, belki eşiğinde bulunduğu derin çatışmaları ve çalkantıları yaşayacak, bunları aşacak, aşamazsa eğer dönüp yeniden ve yeniden yaşayacaktır. Türkiye, ülke ve toplum olarak yeni bir kimlik kazanıncaya kadar bu derin iç çatışmalardan kurtulamayacaktır. Kapsamlı bir işçi ve emekçi muhalefetine, ilerici, demokratik, devrimci ve sosyalist güçlerin "birleşik" geniş bir siyasal muhalefetine bu nedenle Türkiye'de dünden daha çok gereksinim vardır. Tarih tekerrür etmez veya en çok bir kere edermiş, ilki trajik, ikincisi komik olurmuş; artık günümüzde buna yeni bir boyut eklenmiştir; çok kere, toplum kendine yeni bir kimlik ve yol bulunca-ya kadar tarih sabırla tekerrür edecek, tarihin sabrı taştığında ise o toplum da layığını bulmuş olacaktır. Sorunlarımızı çözülmez sorunlar oldukları için değil, toplum olarak onları çözecek güçleri kendi içimizden yaratamadığımız için çözülemiyorlar. Aslında belli bir sınıfın yarattığı bu sorunları çözecek "öteki" sınıf her kim ise henüz *ortaya* çıkamadığı için hem sorunlar çözülemiyor, hem de bize, gerçekte öyle olmadıkları halde "toplumsal sorunlar"mış gibi gözüküyorlar. ■

REJİMİN REALİTESİ

Kürt kimliği siyasî iktidarca da "tanınan" Güneydoğulu Şırnak halkının evleri "şefkat" nişanesi olarak başlarına yıkıldıktan hemen sonra MGK Cumhurbaşkanının çağrısıyla Diyarbakır'da olağanüstü toplanıyor. MGK işini bitirince aynı gün öğleden sonra Bakanlar Kurulu yine Diyarbakır'da C.Başkanının başkanlığında toplanıyor ve MGK'dan çıkan kararları "tebellüğ" ediyor. Hükümetin apar topar Diyarbakır'a taşınması "gerekliliği", aynı gün TBMM'de yapılması önceden kararlaştırılmış Şırnak konulu genel görüşmenin ertelenmesini "gerektiriyor"! Ne Meclis Başkanından ne de Mecliste grupları ve temsilcileri olan siyasî partilerin başkanlarından (ANAP Genel Başkanı hariç) buna bir itiraz sesi yükselmiyor. Başbakan ve yardımcısı çağrıya uymayı millî görev saydıklarını ilân ediyorlar. Milletvekilleri (kimileri boğazlarından içeri doğru homurdanıyorlarsa da) karar -ya da kader- birliği içinde ertelemeyi sineye çekiyorlar. Basında, tek tük kalem "Hani nerede kaldı Meclisin üstünlüğü?" demekten geri kalmamakla birlikte, Diyarbakır toplantılarının "önem"i TBMM'nin hiçe sayılmasının **vehametini** bastırıyor. Bir gün ertelenen Meclis görüşmelerinin sonucunda Diyarbakır bildirilerinin bir ikinci versiyonu TV haber bültenlerine göre oybirliği ile bu defa TBMM adına dünyaya ilân ediliyor.

İşte size Türkiye'de rejimin realitesi!

Bu durumda Meclis iradesine "takaddüm" konusunda T. Özal'a yüklenmek ucuz tarafından kahramanlık taslamak ya da sorunun özünü saptırmaktır. Onun kim olduğu, neci olduğu ayan beyan ortada, biliniyor. Siz kimsiniz, necisiniz? Bu ülkede parlamentoya dayalı meşrû demokratik rejimin işlerliği ya da işlemezliği, TBMM'nin varlığı ya da yokluğu C. Başkanının takdirine ya da C. Başkanı olan kişinin kişisel tercihine mi kalmıştır?

Rejimin realitesi, rejimi yürütmeye gönüllü olup o yolda parlamenter yükümlülük altına girenlerin de realitesidir. Milli irade, demokrasi ve demokratikleşme lâflarını ağızlarından düşürmeyenlerin, bu lâflarıyla her gün bilmem kaç saat TV ekranlarında milletin dikkatini, ilgisini ve vaktini işgal edenlerin sergiledikleri davranışa bakın siz! Milli iradeye ne tür bir içerik yüklendiği, egemenliğin **kayıtsız şartsız** milletin hangi kesimlerinin elinde olduğu Diyarbakır'da bir kez daha vurgulandı. Bu durumda demokrasiden de, demokratikleşmeden de söz etmenin, bu kavramları yalama etmeye hizmetten başka bir işlevi yoktur. Rejimin iştirakçileri bunu bile bile her Allahın günü demokrasiye, demokratikleşmeye âmentü billâh okuyorlar.

Ne var ki sorun sadece baştaki gönüllü sorumluların sorunu değil; bütün bunlara seyirci kalan "gönülsüz" çoğunluk yurtdaşların sorunu asıl. Temsilî demokraside -ne ölçüde demokratik geçerliliği olduğu birçok yönden tartışmaya açık olsa da,- yetki devri vardır ama hak devredilmez. Parlamentonun işlevine takaddüm etmek, el koymak her yurtdaşın oy hakkını gasbetmektir. Buna razı olunan bir toplumda hiç bir sorun "demokrasi içinde ve hukuk devleti kurallarıyla" (!) çözülmez; demokrasi dışında, gücü gücüne yetenin koyduğu kurallarla çözümsüzlüğe terkedilir.

TEKTAŞ AĞAOĞLU

SADUN AREN

BARIŞ VE SOSYALİZM

I- Barış, demokrasi, bağımsızlık, eşitlik, özgürlük ve insan hakları gibi kavramları da içeren, daha doğrusu bunların gerçekleştirilmiş olmasını öngerektiren yüce bir değer, insanlığın ezeli bir özlemidir. Barışı böyle tüm toplumsal değerlerin ve özlemlerin bir ifadesi olarak ortaya koyabilmemiz için, açıktır ki, onu buna elverişli olacak biçimde tanımlamamız gerekir.

II- Barışın, dış görünümüne bakılarak yapılan temel tanımı, ülkelerin birbirleriyle sıcak bir biçimde savaşmıyor olmalarıdır. Yani karşılıklı olarak kan dökülmemesi ve insanların öldürülmemesi barışın en temel ögesidir. Ama sadece bu, barışı tanımlamaya yeterli bir öge değildir. Çünkü böyle bir barış, savaş olasılığını ortadan kaldırmadığı için, ülkelerin silahlanmalarına, asker beslemelerine ve diğer savaş hazırlıkları yapmalarına engel değildir. Böyle bir barışa **"soğuk savaş"** dendiğini de biliyoruz. Dünyamız Varşova Paktı dağılana kadar böyle bir -sözde barış- soğuk savaş dönemi yaşamıştır. "Hazır ol cenge eğer ister isen sulhü salah" deyiminde söz konusu edilen barış da böyle sözde bir barıştır.

Bu sözde barışın, üstün bir merkezi güç tarafından diğer ülkelerin savaşmalarının olduğu kadar silahlanma ve diğer savaş hazırlıkları yapmalarının da yasaklandığı bir diğer biçimi vardır. Vaktiyle Roma, egemenliği altındaki ülkeler arasında gerçekleştirilmiş olduğu için bu tür barışa **"Pax Romana"** denir. Bu tür barış dünyamızda çok yaygındır. Osmanlı İmparatorluğu, İngiliz İmparatorluğu, Sovyetler Birliği, Yugoslavya gibi ülkelerde bir zamanlar varolan barışçı durumlar bu türe girerler. Nitekim, bu bölgelerde merkezi güç ortadan kalkınca, o zamana kadar sözde barış içinde yaşayan ülkeler, toplumlar birbirleriyle boğazlaşmaya başlamışlardır. Çünkü, Roma Barışı, esas olarak, egemen merkezi gücün yararınadır ve diğerlerine zorla kabul ettirilmiştir. Bugün de ABD'nin Amerika kıtasına, Ortadoğu'ya ve giderek tüm dünyaya bu tür bir **Amerikan Barışı** dayatmak istediğini görüyoruz.

Yukarıda gördüğümüz, biri ara verilmiş diğeri baskı altına alınmış savaş niteliğinde olan bu iki barış tanımını aşıp, üçüncü ve gerçek bir barış tanımı yapabiliriz. Buna göre, gerçek barış, ülkelerin-toplumların, yarar-ka-zanç sağlamaları sözkonusu olmadığı için, birbirleriyle savaş yapmamalarıdır. Bu durumda, savaş olasılığı da ortadan kalkmış olacağı için, silahlanma ve diğer savaş hazırlıkları da yapılmaz. Açıktır ki, bu tür bir barış için ülkeler arasındaki tüm anlaşmazlıkların çözülmüş ya da barışçı yollarla çözüleceğinin güvence altına alınmış olması gerekir.

III- Uluslararası anlaşmazlıklar ulusal çıkarların çatışmasından doğar ve esas olarak, sömürü, eşitsizlik ve güvensizlikten kaynaklanırlar. Bu nedenle gerçek ya da özgür barışın temel koşulu ülkelerarası sömürü, eşitsizlik ve güvensizliğin ortadan kaldırılmasıdır. Bu, hemen değil fakat bir süreç içinde gerçekleştirilebileceğinden, bu yola girilmiş olması da gerçek barışın huzurunu şimdiden yaratabilir.

IV- Açıktır ki, böyle bir barışın gerçekleştirilmesi için ülkelerarası anlaşmazlıkları çözecek bir örgütün (mekanizmanın) kurulması gerekir. Doğal olarak bu, Birleşmiş Milletler Örgütünden başkası olamaz. Hatta bu örgütün emrine, savaşılmayı fiilen önleyecek bir silahlı güç de verilebilir. Ancak hemen şunu vurgulayayım ki, Birleşmiş Milletler Örgütünün, bu görevi hakkıyla yerine getirebilmesi için yapısının köklü bir biçimde değiştirilmesi gereklidir. Çünkü, bildiğimiz gibi, Birleşmiş Milletler bugünkü haliyle güçlü büyük ülkelerin ve özellikle de ABD'nin egemen olduğu onun tarafından yönetilen bir örgüt durumundadır.

V- Anlaşmazlıkların çözümünde taraflara eşit muamele etmek, eşit özveri yüklemek ya da eşit hak tanımak temel bir yöntemdir. Oysa eşit muamele edebilmenin temel koşulu tarafların **eşit** olmalarıdır. Eşit değillerse eşit muamele yapmak olanaksızdır, daha doğrusu eşit muamele gerçekten eşit muamele olmaz, eşit etki yapmaz. Örneğin, zengin ve fakir ülkelerin karşılıklı olarak gümrük vergilerini eşit oranda indirmeleri böyledir. Bundan fakir ülkeler zarar görürler, zengin ülkeler ise yararlanırlar.

Demek oluyor ki, BM barışı sağlama görevini yaparken, özel anlaşmazlık konularını çözmenin yanısıra, asıl, eşitsizliği sağlamak üzere, ülkeler arasındaki ekonomik gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmaya

çalışmalıdır. Diğer bir biçimde anlatırsak, azgelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelere yetişmek üzere hızlı bir kalkınma yoluna girmeleri barışın en büyük güvencesidir. Hemen belirtmek isterim ki, ülkelerarası gelişmişlik farklarının azaltılması, ülke içinde gelir farklılığının azaltılmasına (gelir dağılımının düzeltilmesine) koşut bir olaydır.

VI- Azgelişmiş ülkelerin kalkınmalarının temel güvencesi **bağımsızlıktır.** Bağımsızlık sayesindedir ki, bu ülkeler kalkınma istençlerini ortaya koyabilir ve gereklerini yerine getirebilirler. Uluslararası bütünleşme arttıkça bağımsızlık gereksinimi de artar. Çünkü uluslararası bütünleşme geliştikçe, azgelişmiş ülkelerin kalkınmaları sahipsiz kalır. Diğer bir deyişle, bağımsızlık, ülkelerin hak arama (çıkarlarını kollama) aracıdır. Bu bakımdan, dünya düzeyinde ülkelerin bağımsızlığa sahip olmaları, ülke düzeyinde bireylerin demokratik haklara sahip olmasına benzer. Demek oluyor ki, bağımsızlık ve onun emperyalizme karşı korunması, barışın temel bir ögesidir.

VII- Ülkelerarası barış için söylediklerimiz ülke için de geçerlidir. Gerçekten bir ülkede, en vahimi içsavaş olan çeşitli huzursuzluk belirtileri (çekişme eylemleri) olmayışı, o ülkede mutlaka özgür bir barış olduğu anlamına gelmez. Çünkü varolan anlaşmazlıkların bu tür eylemlere dönüşerek dışa vurulmasını, merkezi devlet gücü baskıcı yöntemlerle önlüyor olabilir. Bu durumda gerçek değil fakat bir Roma Barışı sözkonusu olur. Zaten Roma Barışı örneğine daha çok içbarış konusunda rastlanır. Bu nedenle gerçek bir içbarış kurulması için, ülkelerarasında olduğu gibi, ülke içinde de çeşitli sınıf, tabaka, grup ve bölgeler arasındaki çıkar çekişmelerinin (haksızlıkların) çözülmesi ya da çözülme yoluna girmiş olması gereklidir. Toplumdaki haksızlıkların temel kaynağı sömürü olduğundan, bunu gerçekleştirmenin yolu da sömürüyü ortadan kaldırma yöntemlerine yönelmek ve giderek bireyler arasındaki eşitsizlikleri ortadan kaldırmaktır. Bilindiği gibi bu yolun diğer adı sosyalizmdir.

VIII- İçbarış yalnız sınıfsal-ekonomik değil, fakat ulusal-etnik nedenlerle de bozulabilir. Örneğin, bir süredir Türkiye'de içbarışı tehdit eden en önemli neden Kürt sorunudur. Bu anlaşmazlık ya da sorun, en kısa ifadesiyle, Kürtlerin bir ulus (halk) olarak tanınmamaları ve tanınsalar bile, bu kimlikleriyle, fiilen eşit muamele görmemelerinden kaynaklanmaktadır. Bu durumda açıktır ki, Türkiye'nin içbarışı ancak bu sorunun Kürtlerin gönül rızasıyla kabul edebilecekleri bir biçimde çözülmesiyle gerçekleşebilir. Bu çözüm, her şeyden önce Kürtlere tam eşit haklar tanınmasını ve nasıl yaşamak istiyorlarsa öyle yaşamakta özgür olmalarını gerektirir. Etnik yanı ön planda görünmekle beraber, burada da (özel) bir sömürü sözkonusudur. Çünkü, şunu daima aklımızda tutmamız gerekir ki, eşitsizlik sömürünün ya sonucudur ya da onun gerekçesidir. Kadın-erkek eşitsizliğinde de aynı tür bir sömürü ilişkisi vardır.

IX- Gerçek ya da özgün barışı, hiçbir baskı ve karışma olmadan insanların kendiliklerinden kavga etmeksizin yaşamaları olarak anladığımıza göre, dışbarış ile içbarış arasında bir ayrım yapmamamız gerekir. Ayrıca, bu ikisi bir bütün de oluşturur. Birisi için geçerli olan mantık diğeri için de geçerlidir. Bu nedenledir ki, içbarışla dışbarışın fiili olarak karşımıza çıkış biçimleri farklı olmakla beraber, her ikisinin gerçekleştirilmesi için gerekli yol aynıdır. İzlenecek bu yol, haksızlıkları ortadan kaldıracak yöntemleri içerir. Bunun için her iki halde sürekli olarak eşitlikçi, katılımcı bir demokratikleşme çabası içine girilmelidir. Örneğin, uluslararası düzeyde ülkelerarası ilişkiler bağımsızlık ve eşitlik ilkelerine dayandırılmalı ve Birleşmiş Milletler Örgütü de tam demokratik bir yapı ve işleyişe kavuşturulmalıdır. Ülke düzeyinde de, bir taraftan merkezi devlet gücü demokratik bir denetim altına alınmaya çalışılırken, diğer taraftan da katılımcı demokratik yöntemlerle işletilen yerel ve özerk kuruluşlar çoğaltılmalı ve yetkileri arttırılmalıdır.

X- İçbarışı gerçekleştirme yoluna girmiş demokratik toplumların aralarında savaş çıkması olasılığı azdır. Bunun bir nedeni, bu ülkelerin parlamentolarının, bıçak kemiğe dayanmadıkça savaş kararı vermek istemeyecekleri, diğer nedeni de, içerde çıkan çekişmelerini barışçı yoldan çözmeye alışmış oldukları için, başka ülkelerle olan çıkar çekişmelerini de benzer barışçı yollarla çözmeye yatkın olmalarıdır. Gerçekten, içte ya da dışta anlaşmazlıkların bir bölümü sömürü ya da toprak talebi gibi maddi bir te-

mele dayalı ise de, diğer önemli bir bölümü de güvensizliğe ve olumsuz önyargılara dayanır. Bunlar, başlangıçta maddi bir temele dayanarak ortaya çıkmış olmakla beraber, şimdi artık bu temel ortadan kalkmış olduğu halde devam eden duygu ve düşüncelerdir. Kadınlara, işçilere, Kürtlere, Ermenistan ve İsrail gibi bazı yabancı ülkelere karşı bakış açılarımız genellikle böyledir. Bu nedenle, geçmişten devralınmış ve bugün artık hiçbir dayanağı ve işlevi kalmamış olan görüş ve düşüncelerden arınmak, bunları bir tarafa bırakabilmek, barışçı ve demokratik bir toplum oluşturmak bakımından büyük önem taşır.

XI- Bütün bu söylediklerimizi özetlemek gerekirse diyebiliriz ki, ister iç ister dışbarışla ilgili olsun, barış için mücadele demokrasi için mücadeleye indirgenebilir. Burada demokrasiyi işlevi açısından haksızlıkları ortadan kaldırmak için mücadele etme özgürlüğü olarak tanımladığımızı hatırımızda tutalım. Böyle tanımladığımız bir demokrasi mücadelesi sosyalizm için yapılan mücadeleyle çakışır. Bu, barış için içerde kapitalizme dışarda da emperyalizme karşı mücadele edilmesi gerektiği anlamına gelir. Demek oluyor ki, barış, demokrasi, eşitsizlik, özgürlük, bağımsızlık, insan hakları aynı bir sosyalizm özlemi ya da olgusunun farklı açılardan görünüşleridir. Bu durum,. bir yandan sosyalizm mücadelesini çeşitli kollardan yürütülebilmek gibi bir avantaj sağlar, diğer yandan da aralarındaki bağlantılar iyi kavranmazsa kafa karışıklığına neden olabilir. ■

DÜNYA BARIŞ GÜNÜ'NÜN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Bir 'Dünya Barış Günü'nü daha yaşıyoruz. Ama hangi günü? Gerçek barış umutları ile dolu olduğumuz yıllardakini mi, yoksa bu güne adını veren savaşın başlangıcını mı? Çelişkiler köşesini döndük, karanlıklar alanı'ndayız. Bu alana çıkan her sokaktan silah sesleri, hıçkırıklar, kan kokusu geliyor. Öbür ucunda belli belirsiz bir aydınlık sezilenlerde ise meşaleleri mum gibi söndürecek fırtınalar esiyor. Birleşmiş Milletler deseniz, Güvenlik Konseyi'nin yapısı yüzünden, sözü geçenlerin tutsağı; kör, sağır, dilsiz. Çağımız, Tarih'in zaman merceğinde küçülünce, "İkinci Yüzyıl Savaşları" adını alacak gibi. Her kötülük yinelenmeye yargılı, yazgılı.

Ama gerçekten bu böyle mi? İnsanlık yalın yinelenmeler mi yaşıyor? Bunu kabullenmek için duygu ve düşüncelerdeki değişimi, gelişmeyi hiç tanımamış, hiç anlamamış olmak gerekir. Uygulanmasa bile bir "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi" var. Her yerde olmasa bile, karaborsaya karşı durabilen insanlar var. Son günlerde bakkallarımız, örgütlü olarak, göz boyayıcı deterjan satışlarına karşı tüketiciyi uyarıyorlar. Hemen bütün dünya kadınları erkek egemenliğine direniyor. Erkekçe kurallarla günümüze kadar sürüklenmiş yaşantı biçimimiz, kadınların katkısıyla daha barışçı olacaktır. ("Yurtta Barış, Dünyada Barış"ın başına "Evde Barış"ı da eklemek uygundur.) Küresel yaklaşımlarla "Çevre" gündemde. Bütün bu alanlarda ulusal, uluslararası mahkemeler umut verici çalışmalar içinde. Bütün bu çabalar boşuna mı?

İnsan'ın biçimlenip gelişmesi milyonlarca yıl aldı. Bu örgensel (organik) yapı içinde ussal gelişme en geç oldu. İnsanların bireysel gelişmesine toplumsal gelişme eşlik edemedi. Bununla birlikte "Ben"in çevresindeki bencil halka aileyi, kenti, ulusu, anakarayı, en sonunda da küreyi içine almayı öğrendi. Henüz bütün insanlar bu olgunlaşmaya ermesekte bu yoldayız.

Bu yolda nasıl ilerleyeceğiz? Eğitimle. Eğitim deyince gelişmemişler, az gelişmişler düşünülür. Burada amaçlanan gelişmiş sayılanların eğitilmesidir. Bu, *kişisel özgürlük* eğitimidir. Ne zaman gerçekten özgür oluruz? Üstümüzde geçerli (hükümran) bütün güçleri kaldırabilirsek: ulusal, uluslararası boyutlarda siyasal baskılar, parasal çıkarlar, zaten varlıklı olanların büyüklük duyguları (kompleksleri) "düşmanlık" imgesiyle kışkırtılmış korkular, bir üst gücün etkisiyle bastırılarak hırsa dönüşmüş istekler, bilerek bilmeyerek verilen yanlış eğitimlerin yaratılmış "iyi yürekli" davranışlar. Bunlardan kurtulmak kolay mı, olası mı?

İnsanlığımızın bilinci ile coğrafyamızı, gelecek tarihimizi kapsayan evrensel bir sabır gerekiyor. Gelecekte dünyamızda torunlarımızın torunlarıyla birlikte yaşayacağız.

Prof. Dr. Leziz ONARAN

Söyleşi: T. AĞAOĞLU

MAHMUT DİKERDEM'LE BARIŞ HAREKETİ ÜZERİNE...

Sayın Dikerdem, siz yıllarca Türkiye barış hareketi içinde yer aldınız. Hareketin en ön safındaydınız. Sizden bilgi ve deneyimlerinize dayanarak, Dünya Barış Hareketi'nin temel karakteristiklerine dünyanın bugünkü halinde açıklık getirecek düşüncelerinizi sormak istiyorum.

Dünya barış hareketinin temel karakterini İkinci Dünya Savaşı sonundan 1985 yılına kadar geçen sürenin olağanüstü koşulları, kendine özgü niteliği ve bu dönemin insanlık açısından taşıdığı vahim olasılıklar belirledi. 1945-1985 yılları arası siyasi tarihte pek benzeri bulunmayan bir dönemdir. Bu dönemde dünyayı yöneten iki karşıt sistem arasında sürekli bir çatışma, başka deyişle, bir ölüm-kalım savaşımı yaşandı. Ancak bu mücadelenin sıcak savaşa dönüşmesini önleyen bir olgu vardı: Teknolojik devrim sonucunda ortaya çıkan kitlesel kırım araçları. Düşünün ki, 1945-50 yılları arası gibi kısacık bir zaman süresi içinde atom bombası üretilmiş, silahın korkunç gücü Japonya üzerinde denenmiş, ardından hidrojen bombası geliştirilerek termodinamik silahlanma çağı açılmıştır. Doğu ve Batı bloklarının elinde bu silahları üretip geliştirebilecek bol maddi ve bilimsel kapasite mevcuttu. Bu durum iki tarafı birbirine karşı dengede tutuyordu. Çünkü nükleer bir savaşın yenen ve yenileni olmayacağı gibi, dünyamızın toptan yokolma tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğu anlaşılmıştı. Buna, biliyorsunuz, "dehşet dengesi" adı verilmiştir. İstikrarsız bir dengeydi bu. Her an bir çılgınlık ya da yanlış bir hesap sonucu bozulabilirdi. Nitekim 1962 Küba krizi sırasında dünya sıcak savaşın eşiğine geldi.

Yani o dönemde nükleer savaşın patlak vermemesini nesnel olarak bu dehşet dengesi sağlamış oldu.

Evet, ne yazık ki öyle. O denge barışı korudu. Ne yazık ki diyorum, çünkü o dengenin sürdürülebilmesi her iki sistemde de bilimsel ve teknolojik ilerlemeyi olası bir savaşa koşullandırdı. Böylece silahlanma yarışı dünya siyasetinin önde gelen belirleyicileri arasına girdi. Soğuk savaş dediğimiz olgu budur. Soğuk savaş, askeri-sınai komplekslerin hegemonyasına zemin oluşturdu ve onu doğuran olumsuz dinamikleri besleyip yeniden ve daha ileri düzeyde üreten bir sürece dönüştü. Sonunda, insanlığın başı üzerinde sallanan felaketin boyutu akıl almaz ölçülere ulaştı.

Bunun böyle olacağı soğuk savaşın 1945-50 arasındaki ilk yönelimlerinden belliydi. İşte Dünya Barış Hareketi'nin tam o yıllarda meydana çıkıp gelişmesi de bu duruma doğrudan bağlıdır. Yani barış hareketinin karakterini, hedef ve ilkelerini soğuk savaş belirledi denilebilir. Neydi bu hedef ve ilkeler? Hedef, kuşkusuz ki, evrensel bir barış düzeninin gerçekleşmesiydi. Amaçlanan barış düzeni üç ana ilkeye dayanıyordu: Barış *gerçekçi, kalıcı* ve *âdil* olmalıydı. Gerçekçilik dünyada mevcut iki karşıt sosyo-ekonomik sistemin çatışma (confrontation) yerine yarışma (cométition) halinde birarada yaşamalarını öngörüyordu. İdeolojik rekabet barışa zarar vermez, tersine, belki onu uygar bir düzeyde tutar, zorbalığa ve kuvvet kullanımına engel olurdu. Barışın kalıcı, sürekli olabilmesinin vazgeçilmez koşulu ise genel silahsızlanmaya yönelmeyi kabul etmekti. Ancak en önemlisi, kurulacak barış düzeninin adil bir temele oturtulmasıydı. Adaletli barış, büyük-küçük, varsıl-yoksul ayrımı gözetmeksizin tüm devletlerin eşit haklara sahip olmalarını, dolayısıyla da uluslararası ilişkilerin emperyalizmin hegemonyasından arındırılmasını gerektiriyordu. Emperyalist ilişkiler sürdükçe adil bir barıştan söz edilemezdi. Bugün hâlâ eksikliği hissedilen öge budur.

Dünya barış hareketi halk kitlelerinin temel ve ortak özlemlerinin sözcüsü olmuştur. Küba krizinden sonra halkların barış yönündeki baskıları yönetimler üzerinde yoğunlaşmış ve 1 Ağustos 1975'de 33 Avrupa ülkesiyle ABD ve Kanada başkanlarının imzaladıkları Helsinki Nihai Senediyle kitlelerin özlemi pozitif hukuka geçirilmiştir. Böylece bireysel hak ve özgürlüklere ek olarak tarihte ilk kez toplumsal bir hak tescil edilmiş oluyordu: Ulusların barış içinde birarada yaşama hakkı...

Helsinki Belgesi ile soğuk-savaş hiç değilse o dönem için ne ölçüde son buldu?

Soğuk savaş iki döneme ayrılabilir. Birincisi 1945-1975 yılları arasıdır. Helsin-

ki'de toplanan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) 1. soğuk savaş dönemine son verdi ve devletler arası ilişkilerde yumuşama (detant) dönemini başlattı. Yumuşama dünyadaki gerginlikleri hafifleterek, anlaşmazlıkların görüşmeler yoluyla çözülmesini özendirecek ve kademeli, karşılıklı bir genel silahsızlanma yöntemiyle barışın kalıcı bir zemine kavuşmasını sağlayacaktı. Ne var ki, Helsinki'de başlatılan yumuşama sürecinin derinleşip pekişmesi için Sosyalist Blok'un gösterdiği büyük çaba Batı Blok'undan karşılık bulamadı. Özellikle ABD yönetimi Helsinki'de onaylanan ilkeleri içine sindiremedi ve yumuşamanın ön koşulu olan genel silahsızlanma önerilerini sürekli yokuşa sürdü. İlk fırsatta da Afganistan olayını gerekçe göstererek ABD Başkanı Carter "yumuşama ölmüştür" dedi ve 2. soğuk savaş dönemi başlatıldı.

Carter'den sonra ABD soğuk savaş politikasını sürdürüyor.

Tabii, hem de nasıl! Ronald Reagan yönetiminin "Yıldız Savaşları" diye bilinen ünlü projesi Doğu ile Batı arasındaki "dehşet dengesi"ni tümüyle ABD lehine bozmayı hedefliyordu. Sovyetler Birliği bir nükleer savaşı ilk başlatan taraf olmayacağını bütün dünya önünde taahhüt etmişken, Yıldız Savaşları tasarımı Amerika'ya, herhangi bir mukabeleden masun kalarak, karşı tarafa ilk darbeyi indirme stratejisini uygulamaya koymak imkânını yaratıyordu. 1983-84 yıllarını anımsayın: nükleer savaş tehlikesinin artması bütün dünyada psikolojik atmosferi nasıl olumsuz etkilemişti. Bu ortamda barış hareketi özellikle Avrupa'da büyük bir atılım yaptı, geniş kitlelere mal oldu. Yüzbinlerce insan Avrupa başkentlerinde barış lehinde gösteriler, yürüyüşler yaptı. Çünkü iki askeri blok arasında çıkacak bir nükleer savaşın "Avrupa sahnesinde" cereyan edeceği belli olmuştu.

Tam bu sırada Mikhail Gorbaçov devreye giriyor. Nasıl?

Evet, tam o sırada "Gorbaçov fenomeni (olayı)" ortaya çıktı. Fenomen diyorum, zira Sovyet liderinin dünya sahnesine girişi ile ortadan kayboluşu arasında çok kısa süre geçti ama ardında silinmeyecek izler, aynı zamanda onarılması çok güç yıkımlar bıraktı. Aslında Gorbaçov savaş tehlikesinin artmasıyla birlikte hızla yükselen barış özlemini başlangıçta iyi değerlendirdi. Cenevre'de başlayıp Reykjavik'te süren ve Malta'da noktalanan Doruk toplantıları süreci onun gayretlerinin ürünüdür ve soğuk savaşı sona erdirmiştir. Nükleer savaş tehlikesini dünyanın üzerinden uzaklaştırmak, insanlara 40 yıl süren bir tedirginlikten sonra rahat nefes aldırmak kuşku yok ki sevinilecek bir gelişme, bir siyasi lideri yüceltecek bir başarıdır.

Ama Dünya Barış Hareketi'nin baştan beri koyduğu hedefi tam karşılamıyor.

Hayır karşılamıyor. Çünkü Gorbaçov sonunda havlu attı. Oysa barış hareketi barış düzeninin iki sistemden birinin ötekine kendi barışını dayatmasıyla sağlanmasını öngörmüyordu. Öylesi, barış hareketinin temel karakterine, hatta barış kavramına da aykırıdır. Gorbaçov ABD ile karşılıklı silah indirimi ve kitle kırım araçlarının zamanla yokedilmesi görüşmelerinde Batılıların dayatmalarına önce direnir gibi göründü ama sonunda ABD ve NATO'nun tüm isteklerine –ki buna sosyalist sistemden vazgeçmesi de dahildir– boyun eğdi. Bu sonuç belki nükleer savaş tehlikesini ortadan kaldırdı ama dünyaya barışı getiremedi. Anlaşmazlıkları, çelişkileri, sorunları savaş tehdidiyle ve silah zoruyla çözme anlayışının uygulama zemini başka alanlara kaydı.

Sonuç olarak bir değerlendirme yapsanız ne derdiniz?

Nükleer savaş tehlikesinin ortadan kalkması değeri yadsınamayacak bir olgudur. Bu sonuç bir anlamda dünya barış hareketinin taçlanmasıdır. Ancak, Batı dünyası bunu sosyalizmin kesin yenilgisi olarak algılamış, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki değişimleri kapitalist dünya görüşünün ve yaşam biçiminin başka seçeneği bulunmayan veriler olduğunun kanıtı saymış, olayı dünya kamuoyuna böyle sunmuştur. Şimdi de dünya barışının liberal ekonomiye dayalı demokratik rejimlerin global düzeni içinde ancak mümkün olacağını yaymaya çalışmaktadır. Oysa dünya ölçeğinde varsıl toplumlarla yoksullar arasındaki uçurumun kapanmasında kapitalist sistemin ne denli başırısız kaldığı, serbest piyasa ekonomisi düzeninin gelişmekte olan ülkeleri ne gibi kaotik durumlara sürüklediği ve beraberinde bağnazlığı, şoven milliyetçiliği ve bilim dışılığı getirdiği bilinen gerçeklerdir. ■

ÖZKER ÖZGÜR
CTP Genel Başkanı

KIBRIS'TAKİ ANOMALİYİ GİDERMENİN YOLU EŞİTLİK TEMELİNDE YENİ FEDERAL BİR DEVLET KURMAKTIR

1960'da iki toplumun ortaklığına dayalı olarak kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin "bağımsızlığı, toprak bütünlüğü, güvenliği ve Anayasa'nın temel maddeleri ile kurulan düzeni" Türkiye, Yunanistan ve ingiltere tarafından garanti edilmişti.

Aralık 1963'te Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Rum kanadı Anayasa ile kurulan düzeni kendi lehlerine tek yanlı olarak değiştirmek isteyince iki toplum çatıştı. Kıbrıs Cumhuriyeti devleti Kıbrıs Rum toplumunun tekeline geçti. Kıbrıs Türk toplumu kendi enklavlarında kendi yönetimini oluşturmaya başladı.

4 Mart 1964'de toplanan BM Güvenlik Konseyi oybirliği ile aldığı 186 sayılı kararla Kıbrıs'a bir BM Barış Gücü göndermeye karar verdi. Kararın 4. maddesi uyarınca Barış Gücü Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti'nin rızası ile görev yapacak, yapısı ve miktarı Kıbrıs, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan hükümetleri ile istişareden sonra BM Genel Sekreteri tarafından saptanacaktı.

Kıbrıs Cumhuriyeti devlet ve hükümetinin iki toplumlu karakterini yitirdiği, Kıbrıs Türk toplumunun devlet ve hükümet dışında kaldığı koşullarda alınan bu karara Türkiye onay verdi; yani Kıbrıs Rum toplumu tarafından monopolize edilen Kıbrıs Cumhuriyeti devlet ve hükümetini garantör ülke olarak Türkiye tanımayı sürdürdü.

Bugün Kıbrıs Cumhuriyeti'nin var olmadığını ve BM tarafından tanınmaması gerektiğini, tanındığı sürece Kıbrıs sorununun çözülemiyeceğini savlayan Denktaş 1966'da yayınlanan 12'YE BEŞ KALA KIBRIS adlı kitabında:

"-Rumlar Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ortadan kaldırmak çabası içindedirler. Halbuki Kıbrıs Türkleri'nin de bu bağımsızlıkta ve toprak bütünlüğünde inkar edilemiyecek hakları vardır. Bunu her devlet teslim etmeğe mecburdur. Davamızın bu yönünü yeterli bir şekilde ve korkusuzca dünyaya anlatmalıyız. Kıbrıs Türkleri'nin bu haklarını korumak için direnişi bu hukuki prensibin başlı başına en açık bir izahıdır. Kıbrıs Türkü'nün bu hakkını gasbetmek hiç kimsenin elinde değildir" diyordu.

Demek ki Denktaş'a göre Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale ettiği 1974 yılından önce Kıbrıslı Türkler'in direnişi Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğündeki haklarını korumak içindi.

Yunanistan'daki albaylar cuntası 15 Temmuz 1974'de Kıbrıs'taki Makarios Yönetimi'ne karşı darbe düzenleyip Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak isteyince garantör Türkiye'nin 20 Temmuz 1974'e Ada'ya asker gönderme nedenini Başbakan Bülent Ecevit şöyle açıklayacaktı.

"-Türkiye, Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü teminat altına almayı taahhüt etmiş bir ülkedir. Bu harekatla Türkiye, ahdi sorumluluklarını yerine getirmektedir."

20 Temmuz 1974'de garantör Türkiye'nin Kıbrıs çıkarması devam ederken Denktaş Lefkoşa'daki Bayrak Radyosu'ndan dünyaya şöyle sesleniyordu:

"-Bu bir ihtilal değildir. Kıbrıs'ın bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü ve güvenliğini yeniden tesis etmek için girişilmiş ve sadece bu gayeye matuf sınırlı bir polis harekatıdır. Zafer, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin savunucusu tüm Kıbrıslılarındır".

20 Temmuz 1974 çıkarmasından sonra 21 Eylül 1974'de BM Genel Kurulu Kıbrıs sorununu görüşmek üzere toplandığında Kıbrıs Türk tarafı ve Türkiye coğrafi esasa dayalı federasyon tezini gündeme getirdi. Kıbrıs Rum tarafı ve Yunanistan Türk tarafının ileri sürdüğü coğrafi esasa dayalı federasyon tezini Ada'nın taksimini gerçekleştirecek bir düzen olarak niteledi ve Türkiye'yi saldırganlık ve toprak ilhakı amacını gütmekle suçladı. Yunanistan ve Kıbrıs Rum tarafına göre coğrafi zemine dayalı federasyon Kıbrıs'ın bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğüne aykırıydı. Bu tür bir çözümün hayata geçirilebilmesi için 200.000 Kıbrıslı Rum ile 70.000 Kıbrıs Türk'ün yer değiştirmesini gerektirirdi ki bu insan haklarına aykırı olurdu. Bu yaklaşıma karşı çıkan Türkiye ve Kıbrıs Türk tarafı, Kıbrıs Rum tarafı ve Yunanistan'a enosis ülküsünü hatırlatarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliği, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün tek güvencesinin Ada'daki Kıbrıs Türk toplumu olduğunu vurguladılar.

İki bölgeli federasyon tezinin, iç göç gibi insani bir sorun yaratacağını doğrulayan ancak bunun sakıncaları-

nın bir toplumun tamamen imha edilmesinden daha fazla olmadığını vurgulayan Türkiye Dışişleri Bakanı Prof. Turan Güneş:

"-Göçmen sorunu, nihai bir siyasi çözüm içinde karşılıklı görüşmeler ve ödünler verilmek suretiyle çözümlenebilecek olan ortak bir sorundur. Türkiye'nin gelecekte Ada'nın taksimini gerçekleştirmek gibi bir niyeti yoktur". dedi. (Bak. BM 29. Genel Kurul toplantı tutanakları)

20 Temmuz 1974 çıkarmasının hemen ardından BM Genel Kurulu'nda yapılan bu konuşmaları Kıbrıs'ın kuzeyinde yaşayan Kıbrıslı Rumların güneye, güneyinde yaşayan Kıbrıslı Türkler'in de kuzeye göçü izledi ve iki bölge oluştu. Bugün gelinen aşamada iki bölgeli federasyon koşullarında bölgelere göre toprak ayarlaması ve toprak ayarlamasından sonra Türk ve Rum göçmenler sorununun rahmetli Turan Güneş'in anlatımı ile "karşılıklı görüşmeler ve ödünlerle" çözümlenmesi gündemdedir.

Gelin görün ki Kıbrıs Türk tarafı adına New York'ta görüşmeleri yürütmekte olan Denktaş ağustos sonu Denizli Ticaret Odası mensuplarını kabulünde yaptığı konuşmada:

"-Ben isterdim ki, New York'a gittiğimizde Gali, bu mesele bitmiştir diyebilsin. Niye? Çünkü baktığında Türk işadamının, Türk kuruluşlarının buraya gelip yatırımlar yaptığını, buraya işçileriyle lojmanlarıyla yerleştiğini, burada büyük bir Türk faaliyetinin varlığını görsün ve ekonomik açıdan gittikçe yükselen, yücelen bir Türk cemaatı görsün ve bu iş bitmiştir, artık asker fethi değildir, bu ekonomik fetihtir. Bu tamamlanmıştır ve dolayısıyla bizim yapacak bir işimiz kalmamıştır demesini isterdim." diyerek garantör Türkiye'nin 20 Temmuz 1974 çıkarmasını hangi gözle gördüğünü ortaya koymuştur.

20 Temmuz 1974 çıkarmasını ekonomik fetihle tamamlanması gereken askeri fetih gözüyle gören bu anlayışla Kıbrıs'ta karşılıklı kabul edilebilir bir çözüme ulaşmak mümkün değildir. Kıbrıs sorununun 1960 Garanti Antlaşması ile başlayan, Denktaş'ın imzasını taşıyan ve federal çözümü öngören doruk anlaşmaları ile devam ederek Güvenlik Konseyi'nin 774 sayılı kararı ile günümüze kadar uzanan süreci ortadadır. Bu süreç içinde garantör Türkiye'nin yükümlülük ve sorumluluğu derhal göze çarpmaktadır.

Bugün Ada'da iki devlet vardır. Güneydeki devlet Güvenlik Konseyi'nin garantör Türkiye'nin de onay verdiği 4 Mart 1964 tarihli kararı ile uluslararası toplum tarafından tanınmaktadır. Kuzeydeki sadece Türkiye tarafından tanınmaktadır. Gelinen aşamada Kıbrıslı Türkler ve Türkiye olarak bir yol ayrımındayız. Ya Kıbrıs Türk toplumu ile Türkiye'nin taraf olduğu Garanti Antlaşması ve diğer temel sözleşme ve mutabakatlara bağlı kalarak uluslararası hukuk çerçevesinde Türkiye'nin ve Kıbrıs Türk toplumunun çıkarlarını en iyi gözetecek biçimde Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü temelinde federal bir çözüme yöneleceğiz ya da Kıbrıs sorununun izlediği sürece ters bir tutum içine girerek uluslararası toplumu karşımıza alacağız. BM ilkeleri ile Paris Şartı'nı benimsediğimizi sık sık yinelediğimize göre uluslararası hukuk yolu Türkiye ve Kıbrıs Türkleri'nin çıkarları açısından en doğru yoldur. ■

HAKAN EKEN

ULUSAL SORUN VE KAFKASYA'DA BİLİNMEYENLER(*)

Ulusal soruna, dar, bölgesel bakış açıları, halkları emperyalizmin kucağına ve sonu gelmez pazar kavgalarının kanlı kuyusuna iter...

Yazarımız Fahrettin Çiloğlu'nun 17. sayımızda yayınlanan yazısına yanıt olarak gelen Hakan Eken'in yazısını konuya yeni yaklaşımlar getireceği ve süren tartışmaya yararlı katkıda bulunacağı inancıyla yayınlıyoruz. Ancak, F.Çiloğlu'na yönelik olarak ileri sürdüğü "şovenizm" eleştirisine de katılmadığımızı bu arada belirtmek istiyoruz.

BİRLİK

Ulusal sorun, hem "ulus" kavramı hem de "sorun" yanı itibariyle bugün için dünyada ve Türkiye'de, ne kuram ne de pratikteki uygulamalar yönünden sağlıklı bir çözüme ulaştırılabilmiş değildir. Kapitalist ülkelerde de, eski sosyalist ülkelerde de durum birbirinden çok farklı değildir. Esas olarak çözümsüzlük görünümü hakimdir. Emperyalist devletlerin nüfuz ve çıkar bölgeleri yaratmak için yaptıkları kışkırtmaların yanı sıra, yüzyıllar boyunca birikmiş sömürgecilik, göçler, katliamlar, işgaller, ilhaklar, hak gaspları gibi sorunların da etkisiyle, bugün dünyanın hemen her yerinde ulusal sorunun çözülemeyişinden kaynaklanan küçüklü büyüklü çatışmalar olmakta, hatta bazıları büyüyerek orta çapta denebilecek savaşlara dönüşmektedir.

Kuramsal alandaki tıkanıklık ve pratikteki başarısızlıklar nedeniyle, sorunlar artık bölgeler bazı içinde kalınarak dar bir bakış açısıyla çözülmeye çalışılmaktadır. Bu da, bölge bazındaki güçler dengesine dayalı adil olmayan çözümlerin dayatılmasına yol açmaktadır. Çoğu zaman da bölgeler içindeki "güçsüzlerin" kendilerine koruyucu müttefikler aramalarına tanık olunmaktadır. Bu emperyalist müttefikler de hemen her defasında ikili hatta çoklu oynayarak bölgedeki çözümsüzlüğü sürekli kılmakta, böylece de kendilerini bölge için vazgeçilmez bir unsur haline getirmeye çalışmaktadırlar.

Ulusal sorunun nesneleri birbirinden ayrı adlandırılmakta, uluslararası platformda bu şekilde lanse edilmekte, böylece bulmacanın parçaları asla bir araya gelemediğinden, her parçanın özgün yanlarını göz ardı etmeyen, ancak sorunun evrensel dinamiklerine nüfuz edebilen genel bir çözüm, üretilememektedir. Bu durum bilinçli olarak sürdürülmektedir. Bu da, sözde kalacak bir siyasal bağımsızlık uğruna birbirleriyle boğazlaşan tüm ezilen halkların, güçlerini emperyalizme karşı birleştirmelerini engellemektedir.

Ayrı, birbirleriyle ilgisizmiş gibi sunulan parçaların bazılarını sayarak anımsayalım: Türkiye'de Kürt sorunu, Sri Lanka'da Tamil, Hindistan'da Sih, ABD'de Kızılderili, Doğu Akdeniz havzasında Kıbrıs ve Filistin, Balkanlar'da Bosna-Hersek, Kosova, Makedonya, Batı Trakya, İspanya'da Bask, Fransa'da Korsika, İngiltere'de Kuzey İrlanda, Güney Kafkasya'da Karabağ, Kuzey Kafkasya'da Çeçen-İnguş, Güney Ossetya ve Abhazya sorunu gibi. Daha onlarcası sayılabilir. Oysa gerçek bu kadar bölünmüş değildir. Bunlar yukarıda da değindiğimiz gibi büyük ve tek bir bulmacanın karıştırılmış parçalarıdır. Bu parçaları yerine oturtabilmek için bütün bulmacayı yukarıdan görebilmek gereklidir. Aksi takdirde asla bir çözüme ulaşılamaz.

Şu anda olan nedir? "Sorun" olan bölgelerdeki taraf olan devletler ve varsa devletsiz halklar arasında sıcak çatışmalar ve sonunda da çoğu kez Batıdaki büyük metropollerde, emperyalist devletlerin kucağında görüşme turları şeklinde birbirinden farklı olmayan senaryolar sahnelenmektedir. Sonuçta ise hiçbir sorun esaslı olarak, hatta biraz olsun, çözülememekte, bu durumdan emperyalist devletler siyasi

ve iktisadi çıkarlar sağlayarak yararlanmaktadır.

Bu çözümsüzlükten kurtulmak için, kuramsal alanda doğmuş bulunan boşluğu doldurmak artık bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu boşluğun doldurulması için de, bölgesel görünen olaylara tek tek çözüm aramak yerine, bunları önce benzerleri ile sınıflandırmak, sonra bu sınıflar arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmak ve böylece sorunun evrensel bileşenlerine ulaşarak, sorunları sağlıklı çözümlere götürecek bir politikalar seti üretmek gerekmektedir. Böylece bir çalışma için ise, gerçeğin doğru bilgisine sahip olmak şarttır.

Bu bağlamda bu yazının yazılmasına neden olan yazının çok yanlış bilgilere dayanılarak yazılmış olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca söz konusu yazı, ulusal soruna bölgesel bir sorun gibi baktığı için de, ciddi bir yöntemsel yanlışa sahip bulunmaktadır.

Gaf derecesinde yapılan yanlışların başında, Güney Ossetya özerk bölgesinde Abhazlar'ın yaşadığı şeklindeki akıl almaz ifade gelmektedir. Ülkenin adından da kolayca anlaşılacağı gibi burada "Ossetyalı"lar yaşamaktadır. Bu halka "Osset", "Asetin" ya da "Kuşha" da denmektedir. Abhazlar ise Abhazya'da yaşamaktadır. Türkiye'de yanlış olarak "Abaza" diye de adlandırılan bu halkın kendileri için kullandıkları ad ise "Apsuwa"dır.

Abhazlar'ı ve Osseller'i yerli yerine oturttuktan sonra, yazarın Gürcistan'ın iç işlerine, "dış mihraklar"ca desteklenen Abhazya ve Güney Ossetya'daki "hain, kökü dışarda güçler" tarafından yapılan "menfur" müdahaleye ilişkin senaryosuna bir göz atalım.

Bir kere sorunun Gürcistan'ın iç işi sayılmasının olanağı yoktur. Neden? Çünkü, sözü edilen Abhaz ve Osset halklarının ne tarih, ne kültür, ne dil, ne de etnik olarak Gürcüler'le hiçbir ilişkisi yoktur. (Ancak, yazımızın sonlarına doğru belirteceğimiz gibi aslında bütün uluslar gibi, bunlar da tarihin derinliklerine inildiğinde aynı kökenden gelmiş, birbirini tamamlayan, kardeş kültürlerdir.) Bu halkların Gürcistan'a bağlanmaları, tamamen kendi arzuları hilafına, zorla ve çok yakın tarihlerde gerçekleşmiş bir olaydır.

Abhazlar'ı ele alalım önce. Abhazya, Büyük Ekim Devriminden sonra, Birliği oluşturan bağımsız "16" Sovyet cumhuriyetinden biri olarak kurulmuştu. Ancak, Kuzey Kafkasya halklarının (bunlara hep birlikte "Çerkes" denilmektedir), yayılmacı Rus Çarlığına karşı 18. ve 19. yy'lar boyunca neredeyse aralıksız sürmüş bir direniş ve bağımsızlık mücadelesi söz konusudur. 1864'de kesin bir yenilgiye dönüşen ve ardından gelen 10-20 yıl içinde sönümlenerek süren bu savaşlar sonunda, Çerkes'lerin yarısından çoğu ya öldürülmüş ya da Sibirya'ya ve başta Osmanlı İmparatorluğu olmak üzere uzak ülkelere göç ettirilmiştir. Bu nedenle Çerkes'ler ve Ruslar arasında, etkileri hâlâ süren güvensizlik tohumları ekilmiştir. İşte bu güvensizlik bahane edilerek 2. Dünya Savaşı sırasında (Daha başka birçok halkla birlikte) Çerkesler hem yeni bir sürgüne maruz bırakılmış, hem de hukuki ve siyasi hakları ellerinden alınarak devlet statüleri tamamen ortadan kaldırılmıştır. Stalin zamanında başlayan bu uygulamalar daha sonra hafifletilmiş, ancak söz konusu halklar hiçbir zaman eski düzeylerine ulaşamamışlardır. İşte bu sıralara Abhazya'ya da bu sefer sadece "özerk" cumhuriyet statüsü verilirken, bağımsız bir Sovyet Cumhuriyeti olma hakkı elinden alınmış ve ne hikmetse "Gürcü" Stalin zamanında Gürcistan'a bağlanıvermiştir. Bu arada uygulanan "nüfus politikaları" sonucu, 1920'lerde Abhazya'daki Abhazlar'ın nüfusu %80 civarında iken, bugün %20'nin altına inmiş ve kendi anayurtlarında 3. sıraya düşmüşlerdir! (1979'da 4. sırada idiler, 1989'da Ermeniler'i geçerek 3. olabildiler. Ancak, Gürcistan'ın bu son işgalinden sonra Abhazya'da hiç Abhaz kalmaması olasılığı da doğabilir.)

Güney Ossetya'nın durumu da benzer bir seyir izlemiştir. Ancak, buranın da ayrı bir ilginç durumu söz konusudur. Biraz düşünülünce kolayca anlaşılacağı gibi, bu ülkeye komşu bir de Kuzey Ossetya vardır. Her ikisinde de aynı dili konuşan tek bir halk yaşamaktadır. Stalin'den önce Ossetya birleşik ve Sovyet Rusya'ya bağlı bir devlet idi. Yine "mutlu" bir tesadüf sonucu Gürcü Stalin zamanında, amiyane tabirle bir hıyar gibi ortasından ikiye bölünerek, Güney yarısı Gürcistan'a armağan edilmiştir. Hiç merak edilmesin ki eğer Ossetya'nın

ve halkının Gürcüler'le ciddiye alınabilecek en ufak bir bağı olsaydı tamamı da bağlanırdı. Dolayısıyla bu bahane kullanılamamış, ancak güneyde yaşayan bir Gürcü nüfus bahane edilmiştir. Belki de Stalin'in bir dedesinin Osset olması nedeniyle, Ossetya'nın yarısının Gürcistan'a armağan edildiği de düşünülebilir. Şaka bir yana, Gürcistan Güney Ossetya'yı da geçenlerde –Kuzeyle birleşme istemi nedeniyle– işgale yeltenmiş, bunu tam olarak başaramamış, ancak bölgede barışı yok etmiştir. Bu arada Güney Ossetya'nın statüsünü tamamen iptal etmeyi de unutmamıştır.

Görüldüğü gibi Osset-ler'in ve Abhazlar'ın Gürcistan'ın belli bölgelerinde yoğunlaşmış olmaları bir rastlantı değildir. Yaşadıkları topraklar kendi anayurtlarıdır. Zaman içinde ellerinden alınmış, gasp edilmiş olan haklarını ve özgürlüklerini geri istemektedirler. Bu anlamda kimse onları bölücülükle suçlayamaz.

Buradaki sorun, öncelikle Sovyet sosyalizminin, Marksizmin ulusal soruna kuramsal bakışını, pratiğe doğru aktaramamasından doğmaktadır. Ancak, sorunu şu ya da bu nedenden doğmuş yanlış uygulamalarla açıklamak, tek başına yeterli değildir. Muhakkak ki, Marksizmin ulusal soruna kuramsal yaklaşımında da birtakım sorunlar vardır. Esas olarak, son 50 yılda dünyada gerçekleşen gelişimi iyi izleyip özümseyememekten kaynaklanan bu sorunları hesaba katmak gerekmektedir. Uygulamada birike birike gelen yanlışlıklar ve günümüz koşullarında, ulusal soruna Marksist kuramın geleneksel yaklaşımından doğmuş olan boşluklar –dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi– Kafkasya'da da sorunun yalnızca bölgesel bir sorunmuş gibi ele alınmasına yol açmıştır.

Şu anlaşılmalıdır ki, emperyalizmin ulusal soruna sağlıklı bir çözüm getirmeye ne niyeti ne de bunu başarabilecek yeteneği vardır. Onun için çözüm, ne ad altında olursa olsun, "küçük uluslar" arasındaki "pazar" kavgalarını kızıştırmak ve bu sayede silah başta olmak üzere, mal, hizmet ve sermaye satışını hızlandırmak, bölge ülkelerini borçlandırarak söz haklarına ve diğer her türlü iradelerine ipotek koymaktır.

Yazımızın örnek bölgesi olan Kafkasya'ya dönecek olursak, F.Çiloğlu'nun da yazısında ima ettiği gibi, ABD başta olmak üzere emperyalist devletlerle, oradaki eski gücünü korumaya çalışan Rusya'nın bölgeye müdahale ettikleri doğrudur. Üstelik, olaylar sırasında tek taraflı değil, çok taraflı oynamaktadırlar. Hatta çıkarlarının seyrine göre, sürekli tavır değişiklikleri de yapmaktadırlar. Bu olayın bir boyutudur. Ancak, diğer boyutu ise bölgedeki tarihi gerçeklerdir. Bunu yukarıda kısaca açıklamaya çalıştık. Gürcistan, açıkça gasp yoluyla daha önceleri elde ettiği topraklara kendi "iç pazar"ı gözüyle bakmakta ve bu iki küçük ulusu kendi boyunduruğu altında tutmakta ısrar etmektedir. Abhazlar'ın ve Ossetler'in bağımsızlık mücadeleleri neresinden bakılırsa bakılsın haklı bir mücadeledir. Ancak, sorunun uluslar arasına, geçilmez sınırlar çizmekle çözülemeyeceğini, elde edilecek siyasi bağımsızlığın ekonomik bağımsızlıkla birleşmemesi halinde hiçbir şey ifade etmeyecğini bilmeleri gerekir (Ama tabii içinde bulundukları ağır baskı koşulları altında daha iyi başka bir çözüm önerisinin üretilememiş olması nedeniyle, doğrudan siyasi bağımsızlık mücadelesine girişmişlerdir).

Bugün, bölgedeki olay, söz konusu üç halk için o kadar trajikomik bir hal almıştır ki, yazımız boyunca sözünü ettiğimiz şeylere dikkat etmeden yazılan bölgesel bir bakış açısına dayalı senaryolar bir anda anlamsızlaşabilmektedir. F.Çiloğlu'nun senaryosunda, bu durumdan doğan tutarsızlıklara son bir örnek daha verelim. Gürcü muhaliflerine ve Abhazlar'la Osetler'e yoğun bir baskı uygulayan, devrik milliyetçi Gürcü lideri Z.Gamsahurdia, bugün kendini Çeçenistan'da ve hatta Abhazya'da güvencede hissedebilmektedir. Üstelik basında Abhazlar'ı desteklediğine ilişkin haberler çıkmıştır. Buna karşın Z.Gamsahur-dia'nın devrilmesini sağlayan muhalefet bloku içinde önceleri Osetyalılar da vardı. Ancak şimdi o blok büyük ölçüde dağılmış, Ossetyalılar ise tamamen dışlanmıştır. Üstüne üstlük, iktidarı ele geçiren sözde daha demokratik grup, sorunu daha çetrefilleştirecek uygulamalara girişmiş, kan dökmüştür.

Dolayısıyla söylenebilir ki, ulusal soruna Marksist yaklaşımın bugün için bazı

boşluklar içeren söyleminden, işimize yarar bulduğumuz bazı kısımları kullanarak, sorunlara yöresel sorunlar gibi bakıp, buna göre lokal senaryolar yazarak –üstelik doğru bilgilere dayanmadan– çözüm aramak, büyük bir yanlış olacaktır. Sorun, ulusal sorunla ilgili eski literatürümüzü yadsımadan, onu ciddi biçimde eleştirip diyalektik olarak aşan, evrensel mesajlar üretmeye yönelik, ciddi bir bilimsel çalışma sonunda üretilecek yeni kuram çerçevesinde sağlıklı, doğru bir çözüme kavuşturulabilir.

Bu anlamda, "Yeni Bir Dünya, Yeni Bir Sosyalizm" başlıklı SBP I. Kongre GYK Çalışma Programının "Kürt Sorunu" bölümünde ilginç bir ifade yer alıyor (Sorunu Kürt "sorunu" olarak adlandırması yanlış olmakla birlikte, aktaracağımız ifade gerçekten çok önemli, üzerinde durulması, işlenmesi gereken bir mesaj içeriyor): "...Haklarda ve devletin tüm yapısında farklı köklerden tüm yurttaşların tam eşitliği ve devletin milliyetçilikten arındırılması yani Türk vasfından uzaklaştırılmasıyla, devlet Türklerin, Kürtlerin ve ülkede yaşayan tüm ulus ve etnik kökenden yurttaşların demokratik devleti olma imkânını kazanabilir." (sf. 73-74).

Marks günümüzden 150 yıl önce, o zamanlar baldırı çıplaklar denen bir sınıfın iktidarını, proleteryanın öncülüğünde kurulacak bir devleti savunmuştu. O düşünce ve o uğurda yapılan mücadeleler insanlığa birçok şey kazandırdı ve kazandırmaya da devam edecek. Ancak, ulusal sorun, ulusal devlet gibi konulardaki eksiklikler, bugünkü bir takım sorunların da kaynağını oluşturdu. Bu anlamda ben de diyorum ki, bugünden başlayarak geleceğin "ulus kimliksiz barış devletlerinin" düşüncesini işlemeye başlayayım, insanlığı bölecek şeyleri ne kadar azaltırsak, emperyalizm de o kadar gerileyecektir diyebilelim. Şu an bakıldığında ham bir ütopya gibi görünse de, tarihimize baktığımızda bunun başarılabileceğinin ipuçlarını görebiliriz. Bu yeni düşünce için, birtakım kavramların dikkatle ele alınması, anlamları üzerinde yeniden düşünülmesi gerekiyor. Tartışılması için birkaç örnek verelim.

Doğal olarak, ilk önce ele alınması gereken, "ulus" kavramıdır. Bugün, bazı halkların ulus olduğundan, bazılarının olamadığından söz ediyorsak, insanlığın binlerce yıllık gelişimini hem "yok", hem de "durmuş" sayıyoruz demektir. Yok sayıyoruz demektir, çünkü, bugün "A" dediğimiz herhangi bir insan topluluğunun 500-1000 yıl öncesi gibi, insanlık tarihi için önemsiz sayılabilecek kadar bir süre geçmişine baktığımızda, bambaşka bir kimlikle karşılaşıyoruz. Teknolojinin bu kadar hızlı ilerlediği, ürünlerinin hızla yayılıp insanları ve toplumları, bir yaşam diliminde tamamen değiştirebildiği bir dünyada, günümüzden 500-1000 değil, 50-100 yıl sonra, şimdi "A" dediğimiz insan topluluğunun ne kadar başka bir şey olacağını tahmin etmek hiç de zor olmasa gerek. Buna göre: Batı toplumlarında iktidarı ele geçirdiği yıllarda "burjuvazi"nin, iktidarını ve varlığını sürdürebilmek için, öncelikle gereksinim duyduğu güvenli bir "iç pazar" yaratabilmek üzere geliştirdiği, işlediği bu kavram; sizce, yukarıda sözünü ettiğimiz süreci, toplumların tarihi içinde geçici bir sınıf olan burjuvazinin iktidarını daim kılmak için, zorla sabitleştirmeye/dondurmaya çalışmıyor mu? İlk olarak burjuvazinin kendi yararına kavramlaştırmış olduğu ve iktidarını sürdürmek için kullandığı Faşizm ideolojisine da kaynaklık eden bu kavramı hiç sorgulamadan sahiplenmek doğru olur mu? İnsanlığın gelişim çizgisini durmuş, geçici iktidarını kalıcıymış gibi gösterebilmek için, burjuvazinin ısrarla sahiplendiği bu kavramı, insanlığın gelişim çizgisine uygun bir biçimde aşmaya çalışmak gerekmez mi? Bu soruların en az birine bile evet diyorsak, ulus kavramı üzerinde ciddi bir biçimde düşünmeye başlamalıyız.

Buna bağlı olarak, üzerinde düşünülmesi gereken –birbiriyle ilgili– diğer bazı kavramlar da, ulusal bağımsızlık, ulusal devlet ve anayurt kavramlarıdır. Açıklamaya çalışalım. Herhalde hiçbir ulus, Yahudiler dışında, şu topraklar benimdir diyebileceği bir tapuyla dünyaya gelmedi. Ki Yahudilerin "kutsal kitap"larına dayalı tapularının da sadece kendinden menkul olduğunu tartışmaya bile gerek yok. Ayrıca bu dünyanın hiçbir köşesinin üstünde ben şu ulusun malıyım diye de yazmaz. Bunları niye söyledik? Birincisi, dünyadaki bütün sınırlar insanların eseridir ve binlerce yıl boyunca durmadan değiş-

miştir. Bu değişiklikler de, bugün için, dünyanın üstündeki tüm sınırların her santimini tartışmalı hale getirmiştir. Sonuç ortada, sonu gelmeyen ve insanlık tarihi boyunca belki de yüz milyonlarca insanın ölmesine yol açan savaşlar. Ki bu savaşlar, bu yazıda eleştirmeye çalıştığımız anlayışların terkedilmemesi halinde hiç durmadan sürüp gidecektir. İkincisi, insan toplulukları tüm tarih boyunca göç etmiş, yer değiştirmişlerdir. Çoğu kez zorla, bazan isteyerek olan bu göçler hâlâ sürmektedir. Göç olgusu, tüm tarih boyunca en çok burjuvazinin iktidarları döneminde –her ne surette ortaya çıkmış olursa olsun– engellenmeye ya da zorla yönlendirilmeye çalışılmıştır. Bunun nedenlerinin başında, burjuvazinin nazik iktidarının ve iktisadi düzeninin dayandığı güvenli içpazarının şoklara maruz kalmaması zorunluluğu ve diğer bazı başka iktisadi ve siyasi nedenler yer almaktadır. Sermaye ve mallar için uluslararası dolaşım alabildiğine serbestleştirilmek istenirken, işgücünün hareketliliği ise alabildiğine engellenmeye çalışılmıştır. Ancak, bugün için bu nafile bir çaba olmaktadır. Emperyalizmin, uluslararası eşitsiz gelişmenin ve yetersiz içpazar sorunlarının doğal sonucu olarak, tarım ve hizmetler sektörü dışında ciddi bir sanayici sektörüne sahip olamayan, dolayısıyla yeterli sermaye birikimi gerçekleştiremeyen "küçük" uluslar, bugün çok ciddi bir işsizlik sorunuyla karşı karşıya bulunmaktadırlar. Bu büyük işsiz kitlenin yarattığı baskı, bugün için iş bulma umudunun daha çok olduğu emperyalist metropollerin sınırlarının, fiilen ve yasadışı yollardan aşılmasını sağlamıştır. Engellenemeyen bu baskı, yakın gelecekte, insanların uluslararası hareketliliği üzerindeki engellerin büyük ölçüde kaldırılmasına yol açacaktır. Aksi halde dünyanın birçok ülkesi "açıkhava işsiz ve açlar hapishanesi"ne dönüşmek üzeredir. Yani demek istediğimiz, tüm dünya, ne kadar engellenmeye çalışılırsa çalışılsın, insanların tek ve ortak anayurdudur. Üstelik insanlar, tatlı sudan tuzlu suya atıldığında ölen balıklar gibi, doğa koşullarına aşırı bağımlı canlılar değildir, çalışma ve adil ücret olanağı bulduğunda, tüm insanlar dünyanın her yerinde rahatlıkla yaşayabilecek canlılardır.

Bu konuda daha birçok şey söylenebilir. Ancak, bir tartışma başlangıcı olduğu için fazlaca uzatmadan bağlayalım.

Tüm uluslar, tarihin derinliklerine gidildiğinde, giderek tek bir gövdeye uzanan ağacın dalları gibi, birbirlerinden doğmuşlardır ve ortak bir geçmişe/değerlere/köklere sahiptirler. Yukarıda sözü edilenler, son söylediklerimiz ve şimdilik buraya sığdıramadığımız birçok şey bağlamında diyebiliriz ki, bütün uluslar birbirlerine bağımlıdırlar. Sözde siyasi bağımsızlıklar ise, insanlığının tümünün genel ilerleyişini hızlandırmayan, aksine yavaşlatan bir uygulamadır. Adına ulus dediğimiz, insanlık ailesinin çeşitli gruplarının daha geniş coğrafyalarda birleşememesinden, üstelik aralarındaki yapay sınırlardan doğan düşmanlıklardan ise emperyalizm beslenmektedir. Bunlar kalktığında, emperyalizm uçurumun kenarına itilmiş olacaktır.

Peki çözüm nedir? Buna kesin bir yanıt verebilmek için, en başta değindiğimiz türden bir bilimsel çalışma yapmak gerekmektedir. Ancak, tartışılması için şöyle bir öneride bulunabiliriz: Yalnızca emperyalist devletlerin dışlandığı, bugün için birçok sınırla bölünmüş olan, iktisadi, kültürel, tarihi potansiyele sahip olabildiğince geniş coğrafyalarda, yalnızca emperyalizme karşı işlevli ortak iktisadi bir sınıra dayanan "ulus-kimliksiz, barış devletleri" üzerinde düşünülebilir. Bunun yanısıra, dünya üzerinde ulusları birbirinden ayıran doğal sınırlar olmasa da, bugün için belli kültürlerin üzerinde varlığını sürdürdüğü bölgeler vardır. Buralarda da, yer yer birbirleriyle kesişen, şeffaf sınırlardan oluşan ve kültürel değerlerin, farklı dillerin asimilasyonunu önlemekten başka amacı, işlevi olmayan özerk kültür bölgeleri oluşturulabilir...

Tartışılması için ilk elde sunduğumuz öneri ve sorular bunlar. Kimilerine gülünç, kimilerine heyecan verici ama çoğunluğa, bugünün dünyasında olanaksız gelen bu ve benzeri düşünceler üzerinde çok ciddi olarak düşünmekten çekinmemeliyiz. Çünkü biz, yarının sınıfsız, sömürüsüz bir dünyasını kurmayı amaç edinenlerdeniz. Yalnızca günübirlik, dar ve yöresel bakış açılarıyla sorunlara çözümler aramaya kalkışırsak, hiçbir zaman gündemi belirleyemeyiz. Hep

belirlenen olarak kalırız. Bugünün kavgasını verirken, geleceğin toplumunun, insanının tasarımını da yapmayı hiç ihmal etmemeliyiz. Düşünmeden, denemeden, yanılmadan doğrulara asla ulaşamayız. ■

(*) Bu yazı, Birlik dergisinin Mayıs-Haziran 1992 tarihli 17. sayısının 30 ve 31. sayfalarında yayınlanan, Fahrettin Çiloğlu imzalı, "Kafkasya'da Üç Taş Oyunu" adlı yazı üzerine kaleme alınmıştır. Ancak, aynı yazarın 18. sayıda, aynı konuyla ilgili "Tarihsel Korku ve Dostluk" başlıklı bir başka yazısına daha –bu yazı bitirildikten hemen sonra– tanık olduk. Kelimenin tam anlamıyla Gürcü şovenizminin söylemine ve yine bilerek yapılmış yanıltıcı bilgilere dayalı böyle bir yazının Birlik dergisinde (konuyla ilgili gerçek bilgiler, en azından karşıt görüşler hiç incelenmeden) yayınlanmış olması gerçekten çok üzücü bir tutumdur. "Ulusal sorun ve Kafkasya'da Bilinmeyenler" başlıklı yazımız ise ne Çerkes görüşünü anlatmak ne de bir polemiğe girmek için yazılmıştı. İkinci yazıya rağmen, metni yine de değiştirmiyoruz. Ancak, bu notta birkaç değinme yapmak zorundayız. Bir kere ikinci yazıda adı geçen ve Gürcistan'ın yutmak istediği diğer bölgenin adı Acera ya da Azera değil Acara'dır. İslamiyeti nasıl ve ne zaman benimsemiş oldukları hiç te önemli bir husus değildir, kaldı ki Hıristiyan kalmaları da tercih edilmesi gerekli bir durum değildir. İki din de aynı kapıya çıkar. Üstelik insanlık tarihi dini azınlıkların başına gelen korkunç katliamların öyküleriyle doludur. Bu anlamda Acara'lıların özerkliklerinin kaldırılması yeni felaketlerin kaçınılmaz nedeni olacaktır. Ayrıca, Abhazya'daki Abhaz'ların nüfusa oranı 1989 nüfus sayımına göre %18'dir. Bu oran azınlıkta kalma durumunu elbette değiştirmez. Ancak, bir ulusun, kanlı asimilasyon politikaları ve kolonizasyonlar sonucu kendi anayurtlarında azınlıkta kalması, onun 'haklarını savunma hakkını' ortadan kaldırmaz. Böyle; Gürcistan'ın yapmaya çalıştığı gibi oldu bittilerle ulusal sorun çözülemez. Abhazya ile ilgili gerçek bilgiler yazımızın aslında mevcuttur. Gelelim Gürcistan'ın tarihi korkusuna. Türkiye'de, Yunanistan'da ve dünyanın hemen tüm ülkelerinde olduğu gibi, gerici, şovenist iktidarlar, iktidarlarını sürdürebilmek, halkı uyutabilmek için her zaman iç ve özellikle de dış düşmanlar yaratmıştır. Bunların çok azı gerçeklere dayanmaktadır. Ve bir ülke ne kadar küçük te olsa, ne kadar başka devletlerce "ham edileceği korkusu" taşısa da, diğer yandan kendisi de bir megalo idea hayali taşımaktadır. Bunlardan biri de Gürcistan'dır. Bir yandan Türkiye'den endişe etmektedir. Ancak diğer yandan da, kendisi tüm komşularından büyük toprak parçaları koparma sevdası taşımaktadır. Bu konuda haritalar basmakta ve resmi ağızlardan, bu taleplerinden asla vazgeçmeyeceklerini söyleyebilmektedir. (Bu konuyla ilgili bir Gürcü haritası ve resmi ağızlardan çok yakın bir tarihte yapılmış açıklama metni dergiye gönderilmiştir). Okuyucular için kısaca aktaralım: Gürcistan'ın megalo ideasında, Abhazya tamamen yutulduğu gibi, şimdi Rusya'nın olan Karadeniz sahilleri, Güney Ossetya'nın tamamının yanısıra, Kuzey Ossetya'nın da bir bölümü, Azerbaycan'ın batısı, Ermenistan'ın kuzeyi ve sıkı durun Türkiye'nin neredeyse tüm Kuzeydoğu Anadolu bölgesinin tamamı. Rize, Artvin, Ardahan illerinin tamamı, Kars ve Erzurum'un bir bölümünü istemekte mutabıklar. Ancak, bazıları bu sınırları Giresun, Ordu, Gümüşhane ve Bayburt'a kadar uzatıyor. Bunları yazmakla Gürcistan'ı öcü gibi göstermek istemedik. Ancak, Birlik dergisinin bugün için büyük önem kazanmış olan Kafkasya ve Ulusal Sorun konularında böyle tarafgir, böyle şovence yaklaşıma sahip bir yazarın, iki yazısını arka arkaya, hiç düşünmeden yayınlamış olmasını kınamak ve okuyucuları gerçekler hakkında daha farklı bir bilgiye sahip kılarak, düşünmelerini sağlamak için yazdık. Kesinlikle Abhaz'ların ve Çerkes'lerin görüşünü propaganda etmek amacıyla yazmadık. Kişisel yaklaşımımız açık. Yazımızdan da anlaşıldığı gibi esas olarak ulus kimliksiz devletleri savunuyoruz. Bu bile taraf olmadığımızı, olaya daha objektif baktığımızı göstermeye yeter sanırız. Buna karşın, yazımızı ve bu uzun notumuzu, Abhaz'ların, herkesin örnek alması gereken yaklaşımı ile bitirmek istiyoruz: Dostları ile birlikte şerefe kadeh kaldırırken şunları söylüyorlar: "Tanrı, bütün dünya uluslarına barış, mutluluk ve esenlik versin. Abhazlar gibi küçük ulusları da unutmasın!".

SÜLEYMAN BULUT

YEREL YÖNETİMLER YA DA NAM-I DİĞER BELEDİYELER!

KENTLER VE BELEDİYELER

Yerel yönetimler, kapitalizmin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan kentlerin kendi sınırları içindeki sorunları çözmeye yönelik bir örgütlenme biçimi. Ayrıca Beledi hizmet anlayışının, belediye kavramının çağdaş karşılığı olduğunu da söylemek mümkün. Şu farkla: Belediye kavramı daha çok hizmete gönderme yapan, daha çok, su, elektrik, yol gibi altyapı hizmetlerini içeren bir kavram. Ve yönetim açısından merkezle çok yakın ilişkili. Merkezin vesayeti altında. Yerel yönetimler, belediye hizmetlerini içermekle birlikte, özellikle merkezle ilişkiler açısından "yerel yönetim" kavramına büyük önem veriyor. Yerel yönetimlerin bugüne kadar "yerel yönetimi" ne kadar gerçekleşebildiği elbette tartışılır, ama artık bunun gündeme girdiği herhalde tartışma götürmüyor artık.

KENT NEDİR?

Çağdaş toplumun hem beşiği hem de çocuğu sayılan kentleri sistematik olarak kavramaya çalışan çok çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiş, geliştirilmeye de devam ediliyor.

Bu yaklaşımlar farklı açılardan kent olgusunu kavrama çabalarının bir sonucu. Sözgelimi 'Klasik kent sosyolojisi' yaklaşımı, kenti kişisel aktörlüğün yarattığını söylerken, genel olarak insan etkinliğini öne çıkarmaktadır. Böylece, bütünü oluşturan ögelerden birini öne çıkararak, bütünü açıklama imkanını kaybetmenin tipik örneğini vermektedir. Bu tür, "parçayı öne çıkaran" açıklama yöntemlerinden biri de kenti bir "toplu tüketim" mekanı olarak gören yaklaşımdır. Evet, kent gerçekten de toplu tüketim yapılan en büyük mekandır ama bu temelden yola çıkarak kent olgusunun bütününü ne kadar kavrayabiliriz? 'Sosyal alt yapıcı' yaklaşım da bu tür yaklaşımın bir başka örneği. Kenti, dağıtım süreçlerinden yola çıkarak anlamaya ve anlatmaya çalışıyor.

Bu yaklaşımları, bütünü açıklamada gösterdikleri sınırlılık yüzünden –benim yukarıda yaptığım gibi– hemen eleştirmek elbette mümkün; ama bu mikro bakışların kent olgusuna getirdiği yeni bakışları bir yana atmamak, hasım gibi almamak ve global kent olgusu değerlendirmelerinde mutlaka yararlanmak gerekir.

Marksistler ise, diğer olguları değerlendirirken yaptıkları gibi kenti değerlendirirken de maddi hayat şartlarını ve üretim tarzını temel aldılar. Burjuva kente karşı haklı olarak eleştirel bir tavır geliştirdiler. Kentin, kentliyi yabancılaştırması üzerinde durdular. Ama varolan 'sosyalizm' uygulamalarında alternatif bir kent oluşturulamadı. Bunun başarılamamış olması, Marksistlerin eleştirilerinin geçersiz olduğunu göstermez. Karşı olmakla yana olmak arasında elbette bir bağlantı vardır ama bunlar özdeş şeyler de değildir. Yana olunan şeyde –sosyalist perspektifli kentlerin oluşturulamaması–, başarısız olmak, kapitalizmin kent anlayışını eleştirmede de yaya kalındığı anlamına gelmez. Ama geliştirilen alternatifler üzerinde yeni baştan düşünülmesi gerektiği de açıktır.

KENT... KENT... KENT...

Bugün oluşturulacak bir kent kavramsallaştırması, kent olgusunun sistematize edilmesi, İ.Tekeli'nin dergimizin bu sayısında yer alan yazısında belirttiği gibi şu üç problemi açıklayabilmeli, karşılayabilmelidir: **1) Hem kentleşme sürecinin perspektifini taşımalı hem de dünya ekonomik sistemindeki merkez-çevre ilişkisini kavrayabilmelidir. 2) Kent yapılanmasını, toplumsal görünüşten fiziki görünüşe kadar her açıdan açıklayabilmeli. 3) Kentin oluşumundaki politik etkiyi, toplumsal mücadele yanını gösterebilmelidir.**

Bu açıdan baktığımızda Marksizmin her şeyi altyapının bir yansıması gibi gören ekonomist bakış açısını eleştirmek gerekmektedir. Bu bakış açısı, yazının başında sözünü ettiğim çeşitli 'tek yanlı' bakış açıları gibi gerçekten de tek yanlı.

Alt yapının nihai belirleyici olduğunu, toplumun veya küçük bir toplum parçası olarak kentin ekonomik, politik, ideolojik düzeylerinin birbirlerinin basit yansıması değil, karşılıklı belirleyicileri olduğunu söylemek gerekir. Toplumun bu düzeyleri altyapının yansıması olsaydı zaten yansıyanlara (yani altyapı dışındaki düzeylere) gerek kalmazdı. Toplum tek düzeyli denip geçilirdi. Aralarında bir fark olmalı ki (bu fark sadece içerik farkı değil, yapı, işlev farkı aynı zamanda), ayrı ayrı kavramsallaştırmalara gidildi. Tabii burada bir başka yanlı-

şa da işaret etmek gerekiyor: ekonomist bakış açısından kurtulmak için, altyapı düzeyi tümüyle dışarda tutuluyor, hesaba katılmıyor. Bu da yol değil tabii...

KENT VE KAPİTAL

Kentle kapital ilişkisi temel bir ilişkidir. Ama işi bu noktada bırakmak her şeyi kent-kapital ilişkisiyle açıklamak, yazının başında sözünü ettiğimiz bir yanı öne çıkararak bütünü gözden kaçırmak yanlışına düşmek olur. Bugün kentler:

a. Emeğin

b. Sermayenin

c. İdeolojinin (toplumun çimentosu olan ideolojinin)

yeniden üretildiği mekanlardır. O açıdan kenti sadece basit anlamda emek-sermaye çelişkisinin üretildiği bir fabrika gibi görmemek gerekir.

TÜRKİYE'DE KENTLEŞME SÜRECİ

Bilindiği gibi Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye tam bir tarım ülkesiydi. Osmanlı'dan miras kalan aşar vergisi kaldırılarak kırsal kesime oldukça iyi bir destek verilmiş, yabancı tekeller kaldırılırken yerli tekeller kurularak –ki bunlar daha çok devlet tekelleridir– bürokrasinin güçlendirilmesine çalışılmıştır.

Bu dönemde kentlerde yaşayan nüfus %12,7 civarındadır. Bu nüfusun ise %39'u İstanbul'da yaşamaktadır. Dönemin canlı kentleri daha çok kıyılarda yer alan ticaret kentleridir. Bu kentlerin daha canlı olmasında tarımsal kaynaklara yakın olmasının da büyük payı vardır. Adana Çukurova'ya; İzmir, Ege ovalarına yakındır. Kentsel nüfusun %75'i Trakya ve Marmara bölgesinde yaşamaktadır. Ülkenin sanayisi İstanbul, İzmir, Bursa, Gaziantep, Adana, Mersin bölgelerinde yer almaktadır. Ve Ankara henüz İzmir'in yarı büyüklüğünde küçük bir kenttir. Nüfusun batıda yoğunlaşmış olması, Ankara'nın başkent olmasını savunanların önemli bir kozu oldu. Ankara, başkent olursa, Orta Anadolu'ya ve Doğuya geçişte bir köprü olacak ve nüfusun büyük ölçüde batıya taşınması önlenebilecekti. Yani Orta Anadolu'da yeni bir İstanbul ya da İzmir yaratılmak isteniyordu. Sonraki gelişmeler belli oranda bu düşünceyi savunanları haklı çıkarmadı değil. Ankara'nın gerçekten de böyle bir etkisi oldu ama göçleri önleyemedi. Sadece belli bir süre göç edilen mekanı değiştirdi. Ankara yoğun olarak göç edilen bir kent olarak büyüdü.

TARİHSEL AÇIDAN KENTLERİN GELİŞİMİNE KISA BİR GÖZ ATARSAK...

1930'lar kentler açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Hükümetin devletçilik uygulaması yatırımları iki katına çıkarmış, dolayısıyla kentleşmeyi hızlandırmıştır. Bu dönemde devlet, 'sermaye birikimi' için gözünü yeniden tarımsal kesime çevirmiştir. Kamu yatırımlarının çoğalması özel yatırımlar için de ucuz bir kaynak oluşturmuştur. Bu dönem politikalarının sonucu olarak Kırıkkale, Karabük, Batman, Gölcük, Ereğli, Nazilli gibi kentler hem yeniden bir yapılanmaya hem de yoğun nüfus artışlarına sahne oldu.

1940-45 savaş yılları kentlerin yapılaşmasında önemli etkiler yaptı. Özellikle Ankara, Eskişehir ve Adana gibi kentlerin büyümesini sağladı.

1946 yılından başlayarak korumacı politikaların terkedilmesi, serbest ticaret politikalarının uygulanması, ithalat izinlerinin verilmesi bu dönemde kentlere yeniden canlılık getirdi. Hem özel sektör hem de KİT'ler yeni yeni yatırımlara girdiler. Kocaeli, Sakarya, Erzurum, Kayseri, Zonguldak sanayi kentleri arasına katıldı. 60'lara gelindiğinde tarım sektörünün GSMH içindeki yeri %37'lere düşerken, sanayinin payı %22'ye çıktı.

Hızlı kentleşme, kent hizmetlerini büyütmüş ve 1927-55 yılları arasında belediyenin kamu gelirleri içindeki payı, gelir ve yatırım olarak %7 iken, 1957'de %20, 60'da %16 olarak gerçekleşmiştir. 1953'te 80.000 olan gecekondu 1960'da 240.000 dir. Artan nüfus hem sanayii işçiliğinin maliyetini düşürmüş hem de konut ve arsa talebini artırarak kentlerde rant değerlerini yükseltmiştir.*

Gecekondular özellikle göz yumularak teşvik edilmiştir. Bu döneme kadar kent-kır ayrımı üzerinde süren mücadele artık kent içi mücadeleye dönüşmeye başlamış: sanayi içi birikim süreci, işçi işveren ilişkileri devlet müdahalesi altında gelişmeye başlamıştır. Belediyeler, gelişen kentlerin toplu ihtiyaçlarının karşılanması açısından özellikle önem kazanmaya başlamıştır.

1970'ler ise kentlerde sıkıntıların herkesi etkilemeye başladığı dönemin başlangıcı oldu. Dünya ekonomik bunalımının kötü etkileri ithal ikameci politikaları iflas ettirmiş, Türkiye'yi ve kentleri darboğaza sürüklemiştir. Bunun sonucu olarak kentler, "taşı toprağı altın" olan mekanlar olmaktan çıkmaya başlamıştır. Ücret dışı gelirler artmış, gelir dağılımı dengesi bozulmuş, işçiler ve memurlar reel kazançlarını hızla yitirmeye başlamışlardır. Bunun sonucu olarak "kentlerin varoşlarında yaşayan yeni sahipleri" örgütlü veya örgütsüz muhalefet etmeye başlamıştır. Kentler, yeni tüketim ve rant biçimleri-

nin geliştiği, sermayenin özellikle yoğunlaştığı mekanlar oldu. Sanayi ve ticaret burjuvazisinin devletten kopması süreciyle birlikte kentlerde rantlar çoğaldı.

İşte tam bu ortamda belediyeler yerel yönetimler oldu!

Daha önce belirttiğimiz gibi Belediyeler, 1970'lere gelinceye kadar daha çok belediye hizmetleri sunan yönetim biçimleri olarak algılanıyordu ve iktidardan hatta devletten ayrı düşünülemiyordu.

Bu açıdan bakıldığı zaman, 60'ların sonlarına kadar belediyeler kentlere sadece genel beledi hizmetler sunan, üreten kurumlardı. Ama 60'ların sonlarında belirgin olarak kendini gösteren sanayileşme, hem sermaye hem de emek açısından kentlerin anlam ve önemini büyük ölçüde değiştirdi. Kentler, kapitalistleşmenin gereği olarak ucuz emek yığınlarının akınına uğradı. Sonuçta, kentlerin dokusu, sahipleri değişti.

1973 CE CHP

Bu gelişmeyi farkeden CHP, özel bir yerel yönetim programı olmamasına rağmen, şehrin bu yeni sahiplerine sosyal ve popülist bir söylemle seslenmeyi başadı. Orta ve büyük kentlerin belediye başkanlıklarını kazandı. Ve belediyelerin önemli bir politik aygıt olduğu ilk kez bu kadar açık olarak farkedildi. Özellikle CHP'nin soyut ve popülist söylemini daha somut ve radikal uygulamalara dönüştüren V. Dalokay (Disk'in DGM direnişine destek vermesi, İspanya Büyükelçiliği'nin telefonlarını kesmesi vb.) bu konuya yeni açılımlar getirdi. Ve 73-77 yılları, merkezi hükümetle yerel yönetimlerin karşı karşıya geldikleri, iki tarafın da kendi ağırlıklarını genişletmeye çalıştığı dönüm oldu. Bu dönemde toplu konut, toplu taşımacılık, tanzim satışlar gibi uygulamalar ilk kez belediyelerin gündemine girdi.

77 seçimlerine CHP ilk kez bir yerel yönetim programıyla girdi. Programın temel unsurları şunlardı: Demokratiklik, katılımcılık, toplumculuk, kaynak yaratıcılık, üretici belediyecilik. Bu dönemde gerçekleştirilen en radikal uygulama M. Karayalçın'ın yönetiminde başarılan Batıkent projesi oldu. Belediyelerin üzerindeki vesayetin kaldırılması daha yüksek sesle ifade edilmeye başlandı.

83'lerden 89'a kadar süren ANAP belediyeciliği ise, sermayenin kent rantlarını paylaştığı, kenti talan ettiği bir dönem oldu. Dalan'ın şahsında "başarılı belediye başkanı" kavramını yaygınlaştırdı. Bu tür bir kavramlaştırma demokrasiyle tamamen zıt bir kavramsallaştırmadır. Demokrasiyi sadece seçim ve seçmekle sınırlı tutan, "iyi, işbilir bir adam seçeceksin, o her şeyi yapar" anlayışına dayanan bir çalışma tarzıdır. Bu seçkinci tavır her zaman 'kentin sahipleri'nin dışarda kalmasına yol açar. Nitekim, B. Dalan da tam böyle davranmış, kentlilerin önemli muhalefetlerine rağmen İstanbul'u talan etmekten geri durmamıştır ve daha vahimi, böyle yaptığı ve kimseyi dinlemediği için "başarılı" bulunmuştur.

Dalan'a karşı 'dürüst ve şeffaf belediyecilik' sloganıyla yola çıkan SHP, son seçimlerde yerel yönetimlerde yeniden iktidara geldi. Bu dönemde özellikle Karayalçın'ın Ankara programında önemli radikalliklerin olduğunu söylemek mümkün. Sözgelimi "hemşehrinin kullandığı tüm hizmetleri yerelleştirmeye dayalı bir yerel hükümet" öneriyordu. Ama sosyal demokrasinin devletçi modeline tamamen ters düşen bu yaklaşım hiç bir zaman uygulamaya sokulmadı. Katılımcılık ve demokrasi ilkeleri sadece danışma düzeyinde kaldı. Kentin paylaşımı, 'emekçi' kesimi biraz daha gözetir tarzda, ANAP dönemindeki benzer şekilde sürdürüldü.

Sonuç olarak, sosyal demokratlar yerel yönetim olgusunun meşrulaşması ve politikleşmesinde önemli rol oynadılar. Ama sözünü ettiğimiz bazı uygulamaların dışında radikal bir açılım getiremediler. Sürekli olarak yeni değerler üreten kentte, kentin çoğunluğunu söz ve karar sahibi yapamadılar. Zaten böyle bir iddiaları da yoktu. En büyük iddaları olan demokratiklik ve katılımcılıkta 'danışma' sınırlarının ötesine geçilemedi. Zaten, 'ötesini' vaadettikleri de pek söylenemez.

Sosyalistler ve Yerel Yönetimler

Bu konuya küçük bir örnekle girmek istiyorum. Rusya'da ortaya çıkan işçi Sovyet'leri, dünyadaki yerel yönetim örneklerinin en ilginç ve en radikal olanlarından biriydi. Ama Marksistler işçi Sovyet'lerine uzun süre soğuk baktı. Sıcak bakanlar ise, Sovyet'leri daha çok bir halk ayaklanmasının başlangıç noktası, dayanağı olarak görüyordu. Sovyet'lerin olanakları ile sosyalist dönüşümün hedefleri arasındaki yakınlık 1917'lerde görülebildi. Ve devrimin ilk yıllarında yaşanan demokrasiye Sovyet'lerin çok önemli katkıları oldu. Zaten Sovyet'lerin yönetimden dışlanmasıyla birlikte toplumda ve partide demokrasi, zayıflama ve yokolma sürecine girdi.

Bu örneği, sosyalistlerin yerel yönetimlere bakışını göstermek için anmak gereğini duydum. Burada tabii, Komün örneğini de anabiliriz.

Kısacık ömründe en radikal 'yerel yönetim' ilkeleri geliştirilmişti. Bunlara İtalya'daki, Fransa'daki olumlu örnekleri ve kısmi başarıları ekleyebiliriz ama bu örnekler sosyalistlerin, yerel toplulukların söz ve karar sahibi olabileceği bir yerel yönetim modeli önermediği ya da öneremediği gerçeğini değiştirmez.

Böyle bir öneri geliştirilememesinin temel sebebini ise, sosyalistlerin toplumu dönüştürme sürecini 'iktidarın ele geçrilmesiyle' başlatmalarında görüyoruz.

İktidarı ele geçirme öncesinde, varolan bütün olanaklar, sadece ve sadece iktidarı ele geçirme için programlanıyor, ona göre değerlendirilmeye çalışılıyordu.

Türkiye sosyalistleri de, legal ya da illegal çalışmalarında, değişimi hep devrim sonrasına bıraktıkları için, yerel yönetimlerin dönüştürücü imkanlarını kavrayamadılar. Yerel yönetimlerle kurdukları ilişkiler hep çeşitli pazarlıklar ve propaganda imkanları çerçevesinde oldu.

Oysa kentler, özellikle İ. Tekeli'nin deyişiyle "küçük sermaye kentinden büyük sermaye kentine geçiş sürecinde" üretim ve yeniden üretimin belirlendiği temel mekanların başında geliyordu. Hatta bu açıdan başlıbaşına toplumun büyük bir maketi gibi düşünülebilirdi. Üretim, dağıtım, bölüşüm ve tüketimin yeniden düzenlendiği, sermaye ve emek güçlerinin tüm tezahürleriyle kendini gösterdiği; işi, eğlencesi, tarafiği, gecekonduları ve medyalarıyla ideolojilerin yeniden yeniden belirlendiği bir "küçük Türkiye"!.

İş süreci nasıl emeği dışlayan, yabancılaştıran bir gelişim izlemişse, kapitalist kentleşme süreci de kent emekçilerini kente yabancılaştıran, onları kent konusunda 'söz ve karar sahibi olma sürecinden' uzaklaştıran bir çizgi izlemiştir.

Bütün bu özelliklerinden dolayı kent, toplumsal bir değişim için çok önemli bir başlangıç noktasıdır.

Bu açıdan, Türkiyeli sosyalistlerin yerel yönetim deneylerinin teorik ve pratik olarak oldukça sınırlı olduğunu belirtmek durumundayız. Eleştirecek pek çok yön bulabiliriz ama Dev-Yol'un gerçekleştirdiği Fatsa deneyimini burda anmak gerekiyor.

Sonuç olarak, yerel yönetimler, sosyalist perspektifli - söz ve karar sürecine dayalı- bir değişim ve dönüşüm için büyük olanaklar vadeden bir örgütlenme imkanıdır.

Yerel yönetimlere sadece iktidarı ele geçirme aracı olarak bakmadan, yerel toplulukların söz ve karar sürecine katılımını sağlayacak bir model oluşturup tartışmaya açmasını, sosyalistler için öncelikle yapılması gereken bir çalışma olarak görüyorum. ■

* Bu bölümdeki rakamlar için, A. Eraydın'ın çalışmasından yararlanıldı. Sermaye Birikim Sürecinde Kentler. Defter, sayı 88-5, s.133

HÜSEYİN HASANÇEBİ

DEMOKRASİ İÇİN YEREL DAYANAKLAR

Türkiye'nin gündeminde "demokratikleşme" gibi önemli bir sorun var. Sorunun kapsamını "demokratikleşme" sözcüğü bile yeterince ifade edemiyor. Türkiye'nin köklü siyasal ve toplumsal dönüşümlere ihtiyacı var. Devlet yönetim yapısının, siyasetten kültüre tüm yapıların yenileşmesi gerekiyor. Bu da ancak toplumsal tüm dengelerin –giderek sınıfsal dengelerin– değişmesiyle mümkün olabilir. "Demokratikleşme" derken anlatılmak istenen özellikle böyle bir kökten yenileşme süreci olmak zorundadır. Sözcüğün diğer anlamları, DYP-SHP koalisyonunun on aylık uygulamasından da gördüğümüz gibi, lafı güzaftır. Türkiye'de eğer bir nebze demokratikleşme olacaksa, "unutulmuş" bir gerçektir ve yeniden hatırlanması gerekmektedir; sınıfsal mücadeleler sonucu olacaktır.

Köklü bir demokratikleşmenin mevcut sistem içinde uzanacağı alanlardan biri de yerel yönetimler olacaktır. Çünkü demokratikleşme konusu çağdaş bütün toplumlarda merkezi devleti tartışan bir konudur. Devasa merkezi devletlerin baskısı altında bunalan demokrasilerin başlıca açılım alanlarından biri de, teorik anlamda sivil toplumun bir parçası sayılan yerel yönetimlerdir. Yerel yönetimlerin gelişip güçlenmesi demokratikleşme için de yeni olanakların ve hatta kalıcı bir demokratik temelin oluşmasını sağlayacaktır.

Ama nasıl? Yerelleşme doğrudan demokratikleşme midir? Devletin küçültülmesi, buna karşılık yönetsel güçlerin yerelleşmesi her halükarda demokratikleşme anlamında mıdır? Demokratik ideolojiler ve eğilimlerin kaynakları sivil toplumdadır da, gerici ve baskıcı ideolojilerin ve toplumsal güdülerin kaynağı havada mıdır? Yerel yönetimlerin ne tür bir gelişmesi hem bugünkü kapitalist demokrasinin genişlemesi, hem de gelecekte muhtemel başka ve daha ileri türden demokrasilerin –faraza sosyalist– kaynağı ve dayanağı olacaktır? Bunlar bugün meclis gündemine gelip gitmekte olan "hukuk reformu" gibi yollardan gerçekleşebilecek gelişmeler midir? Yerelliğimizin sonucunda yerel demokrasiler ve yurttaş insiyatiflerine dayanan katılımcı yerel modeller gözükmekte midir?

Bu ve benzer soruları pek sormaksızın yerel yönetim olgusuna karşı gelişen bir ilginin varlığından sözedebiliriz. Ama bunun tek nedeni "demokrasiye" duyulan ilgi değildir. Hatta belki demokrasi konusu ilginin en son sebebidir. İlginin asıl kaynağı başka gelişmelerdir. Örneğin Türkiye'de son on yılda görülmedik bir kentleşme hızı yaşanmıştır, süreç devam etmektedir. Bu hızlı kentleşme dolayısıyla şehirlerde, neredeyse merkezi devletin olanaklarını kat kat aşan rant alanları yaratmıştır. İlgi devasá şehir rantlarınadır. SHP'nin 1989'dan bu yana ortaya koyduğu bir yerel yönetim örneği vardır ve bu örnek bile yerel yönetimler üzerinde verilen kavganın bir demokrasi kavgası olmadığını göstermeye yetmiştir. SHP'li yerel yönetimlerin işlevi kent rantlarının paylaşımını yeniden düzenlemekten ibaret olmuştur. Kentlerin yeni sakinleri SHP'li yerel yönetimlerin himayesi altında palazlanan bir zümreyi oluşturabilmişlerdir. İşportacı, seyyar satıcı, pazarcı, gecekonducu gibi nitelikleri olan bu yeni kesimin demokrasiyle ve emekçi olmakla bir ilgisi bulunmamaktadır. Tez ne olursa olsun bu nedenle SHP'li yerel yönetimlerin, yerel demokrasiyi ve katılımı geliştirmek bakımından hiçbir istek ve çabaları olmamıştır. Kendisi dışındayken "soygun var!" diye bağıran bir kesim, payını alınca rahatlamıştır. SHP'nin yerel yönetimlerinde ve yerel siyasi kadrolarında ifadesini bulan yeni kentlilerin kimlikleri de çoğu zaman mezhep, etnik köken veya hemşehri biçimindedir, "yerellik" özelliği taşımamaktadır.

Esasen büyük kentlerin bugünkü sosyolojik yapısı içinde "yerellik" aramak da boşunadır. Aradığınız yerelliği, mahalle ve hatta sokak bazına inseniz bile bulamazsınız. Ayrıca herhangi bir yerelleşme perspektifinizi mevcut sosyolojik temel üzerinde gerçekleştir-

meye kalkıştığınızda demokratik olmaktan daha da uzaklaşacak, İstanbul'da bile gerici kırsal ideolojilerle, kapalı çıkar ve inanç yumaklarıyla yüzyüze geleceksiniz. Halbuki demokratikleşme anlamında yerelleşme çok daha başka bir şeydir.

Yerel yönetimlerin yerel demokratik "devletler" olmaları "hukuki açılımlar" yoluyla ulaşılacak bir hedef değildir. Son tahlilde yerel yönetimleri, demokratik yerel yönetim organları haline getirecek olan, yerel güçlerin demokratik potansiyelidir. Yerel demokratik güçler koalisyonu, yerel platformların belirleyici gücü haline gelinceye kadar, yerel yönetimler yolundan demokratikleşme düşlerine kapılmamak gerekir. Demokrasiden yana güçlerin yerel platformlara veya öteki anlamıyla sivil topluma egemen hale geldikleri bir durum, tüm ülkede demokrasi basıncının eski yapı üzerinde dayanılmaz hale geldiği bir durumdur.

Bu noktada siyasetin bir gerçeğine ve solun siyasette hala aşmayı beceremediği bir eksiğine ulaşıyoruz. Siyaset tümden yerel bir olgu, öyle yapılıyor ve yaşanıyor. Sivil toplumun içinde olmak da buna denir. Yerel çıkar ilişkileri, ekonomik çıkar ilişkileri, –cuk oturduğu için tekrar edelim–, tam da sivil toplum ilişkileri budur ve yerel yaşanırlar. Bu yerel labirentlerde sol partiler hiç olmadıkları için zaten Türkiye'de sol kitle partisi hiç olmamıştır. Sol siyasetin bu yerel –sivil– boyutunu geliştirmek solun başlıca siyasal sorunudur.

Demokraside, daha doğrusu kapitalist demokrasinin alternatifi bir demokraside anahtar sözcük "katılımdır". "Katılım" savı en çok da sosyalist demokrasi tezlerinde bulunur. Peki bu tez hayata nasıl geçer? Sivil toplum organlarında "katılım" çok daha doğrudan bir nitelik kazanır. Belediyeleri de sivil toplum organlarından görmek, değilse eğer birer sivil toplum örgütü haline gelmeleri için çalışmak, solun perspektiflerinden olmalıdır. Solun bu alanda perspektif geliştirebilmesi, yerel çıkar ilişkileri sistemi içinde taraf olmasıyla mümkündür. Yerel çıkar ilişkilerinde taraf olmak, bu çıkarlardan ve paylaşımdan temsil ettiği kesimlerin payını istemek, almak; eğer emekçi kesimleri temsil ediyorsa, bu kesimlerin "bencil" isteklerini yerel yaşamın ortak gereksinimlerine uygun hale getirmek ve nihayet yerel tüm hizmetlerin ve ekonomik imkanların sosyalizasyonu için projeler geliştirmek... Bunlar solun Türkiye'de yabancısı olduğu başlıca yerel sorunlardır veya sol teoriye yanlış monte edilmiş konulardır.

Yanlış monte edildiğinin örnekleri de vardır. İstanbul'un ünlü "1 Mayıs Mahallesi" böyle bir örnektir. Günün sol gençliği bu mahallede, hazine arazilerini işgal eden "yoksulları" cansiperane bir mücadeleyle savunmuş, ölüler vermiştir. Zamanın sivil şehircilik örgütleri (örneğin mimarlar odası) bu yaklaşımın yanlışlığını belirtmiş, ama sol gençlik bunu kaale bile almamıştır. Sol popülizmin, yerelleştikçe daha da dargörüşlülük haline geldiğinin örneğini vermiştir. Solun savunduğu onbeş yıl öncesinin 1 Mayıs yoksulları bu gün bu savunma sayesinde edindikleri mülklerini dolarla kiraya veren birer orta sınıf zengini haline gelmişlerdir.

Yerel yönetimlerin her şeyden önce yerel bir demokratik temeli olmalıdır. Bu demokratik temel katılımın ilk basamakları olan örgütlü yurttaş insiyatifleri ile oluşur. Yerel yurttaşların belli bir katılım tecrübesi ve demokratik birikimi yoksa, en demokrat belediye bile yerel demokrasiyi geliştiremez ve temellendiremez. Bu noktada solun sıfırdan başlamak gibi bir handikapı vardır. Tabir caizse genel siyasal işlevler atfedildiği için "karga dernekleri" haline gelen gerçek karga derneklerine ihtiyaç vardır. Yerel düzeyde "hareketli" insana ihtiyaç vardır. Gereken şey **"yurttaştır"**.

Konu yerel yönetim ve yerel yaşamın demokratizasyonu olunca sol düşüncenin geliştirmek zorunda olduğu diğer bir politik perspektif "sınıf esası" saplantısından uzaklaşmaktır. Sınıfların varlığı ve mücadelesi reddedilmeden "sınıfları esas almayan" bir politik perspektif nasıl oluşur? Sol ve sosyalist ideoloji ve düşünceler için bu soru, bugünden başlayarak önemli olacaktır. Yerel yaşamda ve özellikle de günümüzün modern kent yaşamında insanlar "sınıf mensupları" olarak gözükmezler. İnsanlar olarak görünürler. Nasıl bir bütün olan toplumdan soyutlama yolu ile sınıfları çıkarabiliyorsak, sınıflardan soyutlaya-

rak da bir **yerel toplum** çıkarabiliriz. Yerelliğin böyle soyutlama ile bulunmuş bütünleştirici bir platforma her zaman ihtiyacı olacaktır. Ayrıca modern toplumda en saf anlamıyla işçi ve emekçi olan insan sadece sekiz saat işçidir; işçi gibi düşündüğü, hissedip davrandığı bu sekiz saatin dışında, mahalli veya yerel öteki insanlarla birleşip bazan çakışan çıkar ilişkilerini yaşamaktadır. Yerel ekonomik ve sosyal hizmetler, yerel kültürel hizmetler, yerel eğitim hizmetleri, yerel doğa korumacılığı ve nihayet bunların yönetimi olarak yerel yönetim sözkonusu olduğunda insanlar "sınıf insanı" olarak değil, yerelliğin insanı olarak davranırlar. Yaşam "sınıf" olarak yaşanılan ilişkilerden başka ilişkileri de içeren zengin boyutlara ulaşmıştır ve "sınıf siyaseti" bile kendisiyle tutarlı kalmak için dayandığı insanı izleyerek, onun peşinden "sınıf dışı" ilişkilere ulaşmalıdır.

"Yerel insan" profiline ve bilincine, günümüzün hayati sorunlarından biri haline gelen doğa ve çevre koruma alanında mesafe alabilmek için de ihtiyaç vardır. Yerel ortaklıkların – yerel kollektivizmin– eğitim, kültür, tarih gibi yerel nesneleri de vardır. Ve nihayet giderek yerel ekonomik kollektivizmin –önceden temeli varsa– gelişeceği, yoksa doğacağı da varsayılabilir. "Katılım" yerel düzeyde yapısallaştığı zaman yerel bütün dinamiklerin birbirine açık hale gelmesi ve yakınlaşması olanağı doğacaktır. Bu yerel yapılar dışardan gelecek müdahalaye karşı yeterince ve "ortak" bir savunma ile korunabilirlerse yerel yönetimlerin giderek tümüyle sivil topluma ait olacakları bir yolu açmak olanağı da genişler.

Sol için bütün bunlar – bazı marjinal savrulmalar dışında– total amaçların parçalanması ve yerelleştirilmesi anlamına gelmeyecektir. Ayrıca "sol, dikkatini biraz da vaktiyle pek ilgilenmediği bu alanlara çevirsin" anlamında bir yenileşme, yenileşme olmayacaktır. Kavranması zorunlu nokta, devletçi ve merkeziyetçi sosyalizm deneyiminin yenilgisini kesin olarak gördükten sonra, devletçi olmayan ve ademi merkeziyetçi bir demokratik yönetim sistemini içeren, sivil toplumun kendini yönetmesi anlamında sivil toplumdan yönetilen bir yeni sosyalizm biçiminin olanaklarını aramak, eğer bu olanaklar yoksa onları yaratmak için– varsa genişletmek için– çabayı sadece öne almak değil, bir de göze alabilmektir. Kendi ideolojisine dahi yeterince nüfuz edemeden, kuru sıkı atma alışkanlığındaki bir soldan fazla şey beklemek olsa bile, galiba başka yolu yok. ■

YEREL YÖNETİMLER DOSYASI

Kasım 92'de, bazı bölgeler, yerel yönetimler için yeniden seçim havasına girecek.

Türkiye'de yerel yönetimlerin telaffuz edilmesinin tarihi 20 yıl geriye kadar uzanıyor ama konunun bilimsel olarak kavramsallaştırılmasının tarihi o kadar eski değil.

Konuyla ilgili 3 yazıyı, daha önce yayınlanmış olmalarına rağmen, okuyucularımıza yeniden sunmak istedik. Hem tartıştıkları konuların hala geçerli olmasından dolayı hem de belli okuyucuları olan dergilerde yayınlandıkları için, Birlik okuyucularının gözünden kaçmış olabileceği için.

Bunlardan İlhan Tekeli'nin yazısı Defter dergisinin beşinci sayısında 1988 yılında yayınlanmıştı. Özellikle kentleşme olayına bakışta değindiği konular önemini hala koruyor.

Çağlar Keyder'in yazısı da Mimarlık dergisinin 79-2 sayısında yayınlanmıştı. Yerel yönetimlerde demokrasi-ideoloji ve örgütlenme ilişkilerine dikkat çekiyor.

Murat Belge'nin yazısı da Mimarlık dergisinin aynı sayısında yayınlanmıştı. Türkiye'de sosyalistlerin belediyeye bakışlarını değerlendiren önemli bir yazı. Bu yazı okunurken yazının yazılış tarihinin unutulmaması gerektiğini de okuyucularımıza hatırlatmak isteriz.

BİRLİK

DEMOKRASİ, İDEOLOJİ VE ÖRGÜTLENME

Önce şunu belirtmekle başlayalım: Özyönetim, yerel yönetim gibi örgütlenme şekillerinin yeniden gündeme gelmesi, sosyalist hareket içinde yeni arayışlar çerçevesinde oluyor. Bu tartışmalardaki amaç, demokratik katılım mekanizmalarının yetersiz kalmasıyla otoriter ve demokrasiden uzak rejimlere dönüşen "gerçek" sosyalist ülkelerdeki uygulamalara ilişkin karar alma sürecine, mümkün olduğu kadar doğrudan ve yakından ve sürekli olarak katılmaları arzu edildiğinden ve demokrasiyi genişletici görüldüğünden, özyönetim, yerel yönetim türü örgütleşme olanakları araştırılmaya başlandı. Bu örgütleşme biçimlerinden ayrıca beklenen de, kendi içlerinde arzu edilirliklerinin ötesinde, merkezi devletin gücüne bir kısıtlama ve almaşık oluşturarak, sistemin dönüşümüne katkıda bulunmaları.

Bu örgütlenme şekillerini, demokratik mekanizmaları arzulayan, üzerinde düşünen ve gerçekleştirenler, sadece amaçları şu anda mevcut sosyalist ülkelerden farklı bir düzen yaratılması olduğu için değişik konuları irdeliyor değiller. Amaçlarının farklılığından öteye, toplumu anlayış şekilleri ve özellikle iktidarının kaynakları konusunda farklı görüşleri var. Örneğin, kapitalizm içindeki iktidar ilişkilerinin, yalnızca mülkiyetten kaynaklandığını sananlar, üretim araçlarını devletleştirip kapitalizmi ortadan kaldırdıklarını düşünebilirler. Böyle bir görüşün, Marx'ın kendi yapıtına aykırı düştüğünü biliyoruz. Sistemin kendini yeniden üretmesi, sadece mülkiyet farklılaşmasını değil; politik, ideolojik, kültürel kontrol ve baskı mekanizmalarının işlemesini de gerektiriyor. Bu mekanizmaların hemen tümü, üretim sürecine de yansıyor: Fabrikada kol emeğine mahkum edilen, karar verme yetkisi hiç olmayan işçi, sadece mülksüzleşmeyi değil, ideolojik ve politik etkisizleşmeyi de yaşıyor. Nitekim, üretim içinde özyönetim ve demokrasi, bu sorulara cevap bulmaya çalışıyor. Fakat unutulmaması gereken ve bazı özyönetimcilerin arka plana ittiği bir konu var: Üretimin dışındaki yaşam da, aynı mekanizmaların işlemesini sağlayan kurumlarla örgütlenmiş durumda. İnsanın üretici olmanın dışında, vatandaş olarak katıldığı politik ve kültürel yaşamda da, güç ilişkileri, sistemin geniş mantığı doğrultusunda işliyor: Hastanelerden, okullara, devlet dairelerinden belediye parklarına kadar... Bu tür bir çözümlemeden çıkacak sonuç şu: Madem ki iktidar olayı ekonomik, politik, ideolojik, kültürel her düzeyde belirli güçsüzleştirme, kontrol ve baskı mekanizmaları geliştirmiş ve madem ki, bu mekanizmalar üretim süreci de dahil, sistemin her kurumunda somutlaşıyor, bu sistemin değişmesine yönelik bir mücadele, her kurumdaki güç ilişkilerini sorguya çekmeye mecburdur. Arzulanan türde bir demokrasi, ancak sistemin yeniden üretimini destekleyen her kurumda, gerçek ve sürekli katılım ve özyönetimle gerçekleşebilir.

Böyle bir perspektif içinde, yerleşme birimlerinin önemi açık. Bir kere, kentin fiziki çevre olarak, üretimdeki ilişkileri doğrudan yansıtan ve bütünleyici, bu yüzden de, yeniden üretici özellikleri var. Bunu Engels 1840'ların İngiltere'si için göstermişti. Fakat daha da genel olarak, üretim dışındaki kurumların

hemen tümünün işlevlerini kent çerçevesinde yerine getirdiklerini söyleyebiliriz. Bu yüzden de kent düzeyi bu kurumların işleyişlerini sorguya çekmek, merkezden tek yönlü yönetimlerini kırabilmek için elverişli bir düzey. Ayrıca, bunlara yönelik bir politik hareketin örgütleşmesi için de; kurumlarla, kurumların işleyişinden etkilenen insanların, fiziki konum olarak çakıştığı bir düzey. Doğaldır ki, belediyelerin şu andaki işleyişinin arzulanan yerel yönetim modeline uygun olduğunu söyleyemeyiz. Bu bağlamda iki ayrı soru var: Birincisi, katılımı ve özyönetimi gerçekleştirecek örgütlenme düzeyi olarak belediyelerin nasıl dönüştürülebileceği ve yeni örgütlenme biçimleri olarak, örneğin, mahalle komitelerinin nasıl oluşturulacağı. İkincisi ise, şu anda merkezi devlet tarafından kontrol edilen kurumların, hangilerinin ve nasıl yerel yönetimin yetkisine alınacağı. Bu sorunların ikisine de ilişkin uygulama örneklerini, İtalya ve Fransa'nın bazı kentlerinde görebiliyoruz. Belirli konular çerçevesinde örgütlenmiş (örneğin konut veya çevre sorunu) komiteler, mahalle komiteleri, belediye yapısı içindeki bürokrasiyi kıran gruplar, yeni ve tabandan kaynaklanan örgütleşme şekilleri oluşturuyorlar. Ve bunlar giderek merkezi devletin geleneksel olarak tekelinde kalmış bazı işlevleri, yerel düzeye çekebiliyorlar. Şimdiye kadar da en çok başarı, kültürel konularda ve çevre düzenlemesine ilişkin karar verme sürecinde elde edilmiş.

Türkiye gibi, kent kökenli bir sivil toplum geleneğinin olmadığı bir ülkede ve öncelikle, egemen sınıf ideolojisinin aşırı merkezi devletçi olduğu bir kültürde, bu tür karar alma ve kurumlaşma erklerinin kendiliğinden yerel düzeye bırakılacağını ümit etmek, safdillik olur. Bu yüzden de, merkezi devletten bazı yetkileri almak, ancak mücadeleyle mümkündür. Örneğin, nükleer santral yapımına karşı kendiliğinden bir sosyal hareket oluşturan köylüler, diğer nedenlerin yanında, *öncelikle* merkezi devletin uzaktan, hiyerarşik olarak, hiç bir demokratik katılıma izin vermeden aldığı bir karara karşı çıktıkları için, desteklenmelidirler. Ancak bu tür örgütleşmeler, sözünü ettiğimiz erklerin merkezden alınıp, yerel düzeye geçmesini sağlayabilir. Giderek güçlenen bir devlet mekanizmasını, modern kapitalizm içinde merkezi devletle iç içe giren büyük sermayeyi dengelemek, ancak bu ikinci iktidar mihrakını oluşturarak başarılabilir. Ve ancak böyle bir iktidar düzeyi oluşturulursa, arzulanan katılma ve etkileme süreçleri gelişebilir, böylece de, sistemi dönüştürmeye yönelik kurumsal yenilikler devreye sokulabilir. Gramsci'nin kavramlarını kullanırsak, bu tür kurumsal müdahaleler, yeni düzenin oluşmasını sağlayacak nüveler olacaklardır ve de şu anda mevcut olan egemen ideolojiye alternatif bir ideolojinin ve politik kültürün gelişmesini mümkün kılacak ortamı oluşturacaklardır. Unutmayalım ki, özyönetim veya yerel yönetim, formülleri belirli örgütlenme şekillerinden çok, bir özlemi dile getiriyorlar. Amaç, demokrasiyi genişleterek ve arzulanan aracısız katılımı sağlayarak, yeni bir düzen kurmak. Bu yüzden de, tartışmalar şu veya bu örgütlenme biçiminin ayrıntıları veya başarı şansından çok, bu amacın gerçekleştirilmesine yönelik somut şartları gözönüne alan öneriler geliştirmek yönünde olmalı.

Genel planda bu tabloyu çizdikten sonra, Türkiye'ye ilişkin çözümlemelerde, aynı derecede iyimser olma imkanı yok. Bunun nedenleri, öncelikle, ülkenin özgün tarihi yapısından kaynaklanan devlet-sivil toplum ilişkileri, bu ilişkiler içinde sivil toplumun gelişmemiş olması ve devletin toplum içinde kendiliğinden örgütleşmelere yer bırakmayan ezici yapısı. Buna bir de, yakın zamana kadar bürokratların yönetici sınıf olmasından kaynaklanan, devlet fetişizmini ekleyebiliriz. Bu yüzden, amacı öncelikle devleti ele geçirmek olarak gören siyasal kuramlar, Türkiye'nin ideolojik yaşamında özellikle etkin olmuş. Düzeni eleştirenler, devleti ellerine geçirdiklerinde daha iyi yöneteceklerini, daha hızlı kalkındıracaklarını, hatta yeni bir toplumsal düzen kuracaklarını söylerken; merkezi devletin hiyerarşik otoritesinin, özyönetimin lehine zayıflatılabileceğini akıllarına getirmemişler. Özyönetim için kendi adlarına mücadele açan kitleler ise, politik yaşama çok yeni girdi. Belki bundan da önemlisi, kapitalizme eleştiri yönelten en etkin kuram olan Marksizmin azgelişmiş ülkelerde, bu arada da Türkiye'de algılanış şekli. Büyük çapta somut koşullara koşut olarak, azgelişmiş ülkelerde Marksizm, milliyetçilik, modernleştirme ve kalkınma boyutlarına indirgeniyor. Mevcut sosyalist ülkelerin pratiği ile de güçlenen bu indirgeme, ekonomi fetişizmini temel taşı yapıyor. Bu arada Marksizmin özgürlükçü, demokrasiyi genişletici, katılımı artırıcı, ekonomik ve politik yabancılaşmayı ortadan kaldırıcı ve de devletin zayıflamasını öngören amaçları unutuluyor veya daha kötüsü, sonradan ele alınmak

üzere kenara konuluyor. Oysa bu amaçlar, ancak mücadele süreci içinde -yani araçların kullanımı sırasında somutlaşır. Bu yüzden özyönetim, katılma gibi konular, ancak etkinliğin veya büyüme oranının daha önemli amaçlar lehine feda edilebileceği düşünüldüğünde gündeme gelebilir. Türkiye'nin genel ideolojik konumu ve politik örgütlerin etkinliğe yönelik merkeziyetçi yapıları, bu aşamaya gelindiğine işaret etmiyor. Bu da, her düzeyde ideolojik mücadele verilmesi gerekliliğini, bir kez daha gösteriyor.

ÇAĞLAR KEYDER

SOSYALİST BİR TOPLUMA GEÇİŞTE ÖRGÜTLENME NÜVESİ OLARAK BELEDİYELERİN ÖNEMİ

Belediyeler sorununa çok çeşitli düzeylerde bakmak mümkün; ancak ben belediye sorununa, sosyalist toplumla bağlantıları açısından, öncelikle siyasal bir perspektif içinde bakmak istiyorum. Dolayısıyla da, bu bakış, sosyalist bir siyaset perspektifi içerisinde olacak.

Amacım, önce belediyelerin bugün dünya çapında tartışılan sorunlarına değinmek, ondan sonra, bugünkü Türkiye'nin somut durumuna gelerek daha çok bunun üzerinde durmak ve konuyu somutlaştırmak. Bildiğiniz gibi, siyasi mücadelenin bir parçası olarak belediyelerin sorunu, epey bir zamandır, bazı Batı Avrupa ülkelerinin devrimci partilerinin gündeminde idi.

Ama özellikle son yıllarda önemi daha fazla iki bakımdan arttı: Birincisi, komünist partiler ya da başka ilerici siyasi kuruluşlar, Avrupa ülkelerinde belediyelerde daha fazla etki sahibi oldular. Dolayısıyla da, bu etkilerinin gerektirdiği bir takım teorik sonuçları netleştirerek bunlardan genellemeler yapmak sorunu ortaya çıktı. İkincisi de sosyalizmin demokrasi ile bağlantıları sorunu, özellikle son zamanlarda daha önemli bir şekilde Marksistlerin gündemine gelen bir sorun. Bu arada çeşitli özyönetim türleri tartışılırken, belediyenin önemi de, kaçınılmaz olarak ortaya çıkıyor. Demokrasiye araçsal bir şekilde, bir sosyalist siyasi iktidarı çabuklaştıran-hızlandıran bir sorun olarak değil de, bunun ötesindeki imkanlar çerçevesinde, yani sadece sosyalist bir iktidara varmak için değil, sosyalist bir iktidara vardıktan sonra da demokrasi kurumunun işlerliğini sürdürebilmesi açısından bakmak gibi, önemli bir sorun çıkıyor karşımıza.

Yerel yönetim, bu genel demokrasi perspektifi içinde önem kazanıyor. Ancak burada, birkaç sakıncalı yanına veya dezavantajına değinmekte yarar var. Belediye konusu son zamanlarda bir hayli üzerinde durulan, çok şey söylenen-yazılan ve çok şeyler umulan bir sorun haline geldiği için, belki de bir belediye fetişleştirmesini önleyici bir serinkanlılık gerekebilir. Bir siyasi iktidar mücadelesi içinde ve genel olarak ülkenin bütünü söz konusu olduğunda, belediyenin yeri ne olabilir? Bir kere herhangi bir toplumun politik iktidarı sosyalist bir doğrultuda değişmeden, belediyelerle yapılacak şeyler sınırlıdır. Bazı Avrupa ülkelerinde belediyelerde komünist partiler, ilericiler genellikle oldukça başarılı; buralarda iktidarı rahatlıkla alabiliyorlar. Hatta komünistlerin elinde olması gelenekleşmiş bazı kentler var. Fakat görüyoruz ki bu ülkelerde ülke çapında bir siyasal iktidar hiç de aynı kolaylıkla elde edilir görülmüyor. Bu, şöyle bir sonuç da getirebilir: Birçok bakımlardan, özellikle iktisaden ileri olan Avrupa ülkelerinde, topluluklar-geniş halk kitleleri belki ülke çapında iktidarın sosyalizm doğrultusunda değişmesine hazır değiller, ama kendi gündelik sorunlarının çözüldüğü belediye birimleri içerisinde komünistlerin ve devrimcilerin daha iyi iş yaptığına güveniyorlar. Şimdiye kadar deneylerle kesinleşmiş bir konu bu; rüşvet almıyor, hizmetler ciddiyetle ve halktan yana yürüyor, vb. Dolayısıyla, onları orada iktidara getirebiliyorlar. Ama ülke çapında aynı şey gerçekleşmiyor. Bu, uzun vadede bir sorun çıkarabilir: Devrimci partilerin "reformistleşmesi". Ülke çapında değişmeleri sağlamadan, gündelik hayatın belli sınırlar içinde düzeltilmesinin kaçınılmaz bir sonucu olabilir bu. Dolayısıyla "devrimci siyaset açısından da, bu durumla yetinmek, bir oyalanma olabilir mi?" sorusunu sormak mümkün. Kanımca, bu çok yerinde bir soru değil. Çünkü, böyle olup olmayacağı, gene, söz konusu pratiğin nasıl yürütüldüğüne bağlı. Şüphesiz düşünülmesi gerekir, ama yalnızca bir zaman kaybı açısından bakmak, zaman kaybını nasıl tanımladığımıza bağlı. Bir an önce ve her türlü koşul altında siyasal iktidarı elde etmek diye bir koşulumuz varsa o zaman belki bir zaman kaybı, belediyelerde bu şekilde oyalanmak. Ama burada kurulacak gerçekten önemli birtakım devrimci potansiyelle, birikimler sağlanabilirse; bu birikimlerin daha sonra gelecek sosyalist iktidarda, gerçek bir

özyönetim temelini sağlaması bakımından önemli ve vazgeçilmez olduğu kanısındayım. O zaman bütün olay, bir zaman kazancına da dönüşebilir.

İkinci bir sorun, Birikim Dergisi'nin Avrupa Komünizmi sayısında Henri Weber'in bir yazısında ele alınmıştı.

Bildiğim kadarıyla Troçkist eğilimli bir yazar olan Weber orada sorunu bir ikilem olarak getiriyordu: Demokrasinin sosyalizm için zorunluluğunu, bir varsayım olarak kabul ediyor fakat bu demokrasinin sağlanması için hangi tür örgütlenmenin daha büyük imkan vereceği sorusunu soruyor, öbür yana da belediye birimlerini yerleştiriyordu. Şöyle diyor Weber: Belediyelerin geleceğe yönelik sosyalist örgütlenmelerin nüvesi olarak görülmesi, Avrupa Komünizminin getirdiği bir şeydir. Bu, klasik Marksizm'den farklıdır, klasik Marksizm, işçi-köylü sovyetleri gibi sınıf temeline dayalı kitle örgütlerini öne çıkarır. Oysa belediye birimi, mahalli bir temel üstüne sınıfları uzlaştırarak birleştirmeye çalışır.

Weber'in bu görüşünün vargılarıyla aynı kanaatte olmayabiliriz; daha değişik bakmanın gerektiğini düşünebiliriz. Fakat belediye temeli üzerine örgütlenme anlayışı için söylediği iki şey var ki, bunlar bir hayli önemli; yine, üzerinde düşünülmesi gereken sakıncalar diyeceğim.

Bunlardan birincisi bir korporatizm eğilimidir. Yani, sosyalist bir örgütlenmenin mantığına bir hayli aykırı düşecek bir şekilde, herhangi bir belediye içinde bulunan çeşitli mesleki kuruluşların belli bir temsil anlayışı içinde, belli bir dayanışmaya girmeleri ideali üzerine kurulu, bir çeşit loncacılığa varan bir korporatist eğilim, bu örgütlenme anlayışında içerilmiş olabilir. Bu, herhalde üzerinde durulması gereken bir sorun. Yazarın işaret ettiği ikinci sakınca da, taşralılaşma olayı idi. Bu da sanırım önemli bir konu; özellikle büyük kentlerin dışında kalan yerleşme bölgelerinde. Yurt çapında bir politika ve buna uygun bir politik bilinçlenme süreci değil de, yerleşme biriminin kendi mahalli özel sorunları üzerinde yoğunlaşmış, dolayısıyla o yerleşme birimini bir bakıma kendi içine kapatan bir örgütlenme anlayışının geliştirilmesi, gerçekten o birimde somut hayatın yaşanmasında somut birtakım kazançlar sağlasa dahi, yine sosyalist bilinçlenmeden bizim anlamamız zorunlu olan, daha geniş çaplı bir bilinçlenme ile ters düşebilir. Ayrıca, kültürel kuruluşlarını da yaratabilecek, belli bir taşralılaşma, içe kapanma eğilimi, korporatizm diye adlandırılan birinci eğilimle birleşince, birtakım sorunlar aratabilir.

Belediyelerle ilgili genel sorunları burada bırakıp, Türkiye'ye geçmek istiyorum. Türkiye'de birtakım sorunları tartışırken burada ortaya attığımız bazı sakıncalar üzerinde, belki daha somut bir şekilde durabiliriz.

Türkiye'de "belediye sorunu" dediğimizde, önümüze üç önemli engel çıkıyor, benim görebildiğim kadarıyla. Bunlardan birincisi, batı ülkeleriyle kendimizi kıyasladığımızda, orada güçlü bir belediye örgütlenmesi olduğunu görüyoruz. Bir olgu olarak, o toplumların yaşamında epey eski zamandan beri varolan kurumlar, belediyeler. Bir başka söyleyişle, birtakım ileri Avrupa ülkelerinde, zaten burjuvazinin ve burjuva yönetiminin yarattığı ve güçlendirdiği kuruluşlar ve bu toplumların genel hayatı içerisinde, bunların özel bir önemi var. Özel bir önem olduğu için sistem kendisi bu tür kuruluşları güçlendirme gereğini duymuş. Belediyeler, gerçekten kitlelerin yaşayışına daha olumlu katkıları olabilen kuruluşlar. Oysa, Türkiye'de konuya eğildiğimizde, böyle bir şey görmüyoruz. Türkiye'de devrimcilerin belediye sorununu gündeme getirmesi, aynı zamanda, olmayan birtakım kuruluşların yaratılması anlamını içerecektir.

Çünkü Türkiye'de belediyeler, zaten belediye biriminin öneminin artması oranında, devlet tarafından kuşa çevrilmiş her tarafı bağlanmış, her türlü yetkilerden, her türlü mali ve idari özerklikten uzaklaştırılmış kurumlardır. Dolayısıyla burada çıkacak ilk sorunlardan biri, zaten olan bir belediyeden, yani kurulu bir belediyeden başlamak değil, o amaca doğru gelmektir. İkincisi, batıdaki bu sivil toplum ve yine onun bir parçası olan belediyeye karşılık, Türkiye'de işlerlikte olan sözde "beledi" birimin, buna dayalı olan anlayışın, büyük ölçüde yozlaşmış olması.

Herhalde, Türkiye'nin kapitalist devletinin alet olduğu büyük üç kağıtlara katılmaya, belediyenin gücü yetmiyor. Ama kendilerine verilmiş yetkiler düzeyinde, aynı dolapların bu çapa denk düşenleri, orada döner. Bu, halk tarafından da böyle bilinir ve anlaşılır. Arsa spekülasyonu, konut yolsuzluğu gibi birçok oyun, burada oynanır. Birçok insan, bu işleri daha iyi çevirmek için belediye meclislerine, encümenlerine girer. Yani, Türkiye'de olumlu bir belediyecilik geleneği değil, tam tersine kurulmuş ilişkiler vardır. Türkiye'de, üçüncü bir engelden söz edilebilir: Belediyelere eğer sosyalist

bir siyaset açısından, sosyalist iktidar ve bu toplum düzeninde gerçekleşecek demokrasi açısından bakıyorsak, demek ki, sosyalist politikayı uygulayan birtakım kişilerden ve bu kişilerin içinde örgütlendiği birtakım yapılardan söz etmek gerek. Yine sözkonusu Batı Avrupa ülkeleriyle karşılaştırdığımızda, Türkiye'de böyle bir yapı da görmüyoruz. Yani, ülke çapında örgütlenmiş, bütün kitleler için uyarlı ve anlaşılır birtakım alternatifler getiren, kapsayıcı bir siyasi örgütlenme yok Türkiye'de.

Buna karşılık, birçok grup-fraksiyon, bildiğiniz dağınıklık durumu var. Öyleyse belediyeler sorunu, ülke çapında tutarlı bir politika yürütemeyecek kadar dağınık. Üstelik, bu grupların grup olarak çıkarları, hemen hemen her zaman birbirleriyle çelişiyor. Bu sorunu biraz vurgulamak gerekiyor.

Acaba bu durum, mutlaka sadece olumsuz olarak mı kabul edilmeli? Acaba bundan olumlu sonuçlar çıkaramaz mıyız? Bu dağınıklık, Türkiye'deki solun gençliğinden ileri geliyor. Şu özel anlamda gençliğinden: Ancak 1960 sonrası genişleyen ve olgunlaşmaya başlayan bir hareket olmasından. Bu genç hareket, kısa süre içinde özel bir sorunla karşı karşıya kalıyor: Sosyalizm, yalnızca içinde bulunduğumuz sınıflı topluma karşı "tepkisel" bir muhalefet hareketi değil; toplumların varması gereken belirli bir *hedefi* öngörüyor. İşte Türkiye'de güçlenmeye başlayan sosyalist hareket, aynı zamanda, bu hedefin ***ne olduğu*** tartışmasına girmek zorunda kaldı.

Bu, Türkiye'nin kendi yapısından gelen bir şey değil; dünyada sosyalizmin varmış olduğu aşamanın bir sonucuydu. İki mücadelenin aynı anda yürütülme zorunluluğu yerine getirilemedi; sosyalizmin ne olduğu, nasıl bir sosyalist topluma doğru örgütlendiğimiz, hedeflerimizin tartışılması, sosyalist kadroların içe dönük eylemini getirdi ve grupların birbirleriyle olan ideolojik mücadeleleri yüzünden kitle bağları koptu. Kitlelere sosyalizmin benimsetilmesi aksadı. İç tartışmaya dalan ve sorunu kitlelerle tartışma ihtiyacından yoksun kalan sosyalist hareketimiz, *apolitikleşti.*

Türkiye'de kitleler arasında tam bir diyalog sağlanamadığı için, söz konusu kargaşalık bugün de devam ediyor. Fakat bir de şu düşünülebilir: Çok daha monolitik, bağnazlaşmış, kendi içinde kemikleşmiş, bir siyasi yapı olsa idi ve yurt çapında belediyeler sorunu veya başka herhangi bir politik sorun ortaya çıktığında, böyle bir yapı ile sosyalistler buna müdahale etmek durumunda kalsalardı, belki o zaman sonuçlar çok daha olumsuz olabilirdi. Oysa bugün, karşımızda oldukça bakir mücadele alanları var. Bu mücadele alanları Bu mücadele alanları içerisinde şu siyaset, bu siyaset kendi anlayışları doğrultusunda gidecekler, ama bu kendi anlayışları ile gittikleri yerde karşılaştıkları kitle talepleri arasında, popüler talepler arasında, ister istemez bir takım yakınlaşmalar sağlanacak ve kitlenin talepleri ile daha politikleşmiş militanların uyguladığı politikalar arasında, belki bir taraftan yönlendirme, öbür taraftan da bir denetleme ilişkisi kurulabilecek, daha sağlıklı bir gelişme olabilecektir.

Bu anlamda, Türkiye'de kapsayıcı sosyalist bir siyasi örgüt olmayışının sakıncası, bundan sonra bu örgütün kitlelerin somut politik mücadelesi içerisinden ve bu taleplere karşılık vererek oluşması sonucunu doğurabilirse, şimdiye kadar yaşadığımız olumsuz sonuçlar da olumluya dönüşebilir. Bu, zorunlu bir paragraf olarak her konu gibi, belediye sorununun da içine giren bir konu.

Belediye geleneğinin Türkiye'de bir hayli yozlaşmış bir gelenek olarak sürmesinde ve bunun böyle olmasında, şimdiye kadar ki baskıcı, gerici devlet politikasının da büyük etkisi olmasından söz ettim. Fakat bu gelenek, yakınlarda değişmeye başladı. Tarihi bir süreç tabii; ama geleneğin değişmesi birden bire, a'dan z'ye kadar bir değişme olamaz. 1970'lerden beri gelen politik bilinçlenme, halk kitlelerinin politikleşmesi süreci, tutucu partilerin içine düştükleri bunalım, bunların eskisi gibi "konsensus" sağlayamamaları, oy kaynaklarının dağılması, kendi aralarında bölünmesi, potansiyelin gittikçe sola doğru kayması gibi olaylarla karşı karşıyayız. Ama bu bir süreç ve sürecin de oldukça erken aşamaları. Bu durumda, eski tutucu belediyeciler yerine, daha ilerici, halkla daha yakın ilişkiler kurabilen kimseler iktidar olabiliyorlar. Önemli bir aşama bu. Fakat yine içinden kopup geldiğimiz düzenin koşullanmalarını ve onun yarattığı ideolojik yapıyı, onun yarattığı toplumsal ilişkileri düşünürsek, bu yeni aşama şu türden bazı sakıncaları içeriyor.

Öylesine kötü bir belediyecilik geçmişinden geliyoruz ki, örneğin bir Osman Kibar "Asfalt Osman" olarak nam yapabiliyor. Belki eski dönemin en parlak belediyeci tipi olarak ortaya çıkıp hatta yeni belediyecilik anlayışının bazı önde gelen kişilerine de bir ışık tutabiliyor. Yani, birtakım yolları asfaltlamak, ya da gecekondululaşmanın en

rezil biçimlerde süregeldiği bir ortamda sosyal konut adı altında birtakım imkanlar sağlamak, bu yoz gelenek içinde, birdenbire büyük bir başarı haline gelebiliyor. Bu da bize eskisi ile kıyaslandığında, çok daha başarılı, ama orada sınırlayan bir anlayış getiriyor.

Oysa, bu sınırlama ile yetinmemek gerek; konut politikasını ele aldığımızda – özellikle konut çok önemli, insanı içinde belirleyen bir mekan olarak– uzun süredir birtakım halkçı belediyecilik uygulamalarında bile konut sorunu, insanların tepesine bir "dam" kurmak anlayışı ile özetlenebilir bir şey haline gelebiliyor. Oysa, sorun burada daha önce konuşan yabancı arkadaşlarımızın da söylediği ve ayrıntılarıyla anlattıkları gibi, bir "dam" meselesi değil.

Konutun kültürel ve sosyal yönleriyle giderilmesi gerekli tüm ihtiyaçları karşılaması gerekiyor. Bugünün sosyal konut denilen olayı, aslında, a-sosyal bir yaşam biçiminin ortaya çıkmasına neden oluyor. Fransa dahil, başka Avrupa ülkelerinde sosyal-konut, içinde yaşayan insanları tamamiyle birbirinden yabancılaşmış insanlar haline getiriyor. Ayrıca sorun, bunları bugünkü kapitalist toplumun, bu tür sakıncaları taşımayan, daha ileri aşamalarına varmış bir düzeye getirmek de değil.

Yani, devrimci bir belediyecilikten söz ediyorsak, o zaman, kapitalizmin ideolojik ufkunu aşan, gerçekten daha sonraki toplumun gündelik yaşayışının perspektifini de içerebilen bir konut anlayışını getirmemiz gerekiyor. Bunun ayrıntıları, benim alanımın dışında. Çevre koşullarını, toplu yaşamayı, insanları zorlamadan birlikte hareket etmeye, birlikte yaşamaya çağıran, bunun güzel yanını ortaya çıkaracak biçimde, işbölümünün getirdiği sınırlamaları-eşitsizlikleri, vb. ortadan kaldıracak biçimde, bütünsel bir hayatın parçası olarak konutları planlamak, bu alanda konuyla uğraşan mimarların, başka ilgili kişilerin, yaratıcı tasarılarına, planlarına yer vermek gibi sorunlar mutlaka karşımıza çıkıyor.

Yani, sadece konut örneği üzerinde konuştuğumuzda dahi, bugün Türkiye'de belediyecilik aşamasının, önceki geleneğin kötülüğünden yararlanarak, sorunu kolaylıkla geçiştirebileceğini görüyoruz. Bu yüzden konut sorunu gibi bir sorunu insanların başı üzerine yapılmış bir çatı ile geçiştirmelerini önlemek, bunun ötesinde birtakım perspektifler açmak gerekiyor.

Bugünkü aşamada, bu tarihi bir dönem ise, ilerici belediyeci de geçmişten kalma birtakım belirlemeler içerisinde oluşan, yeni bir tip olarak ortaya çıkıyor. bütün Türkiye düzeyinde ortaya çıkmaya başlayan yeni bir belediye başkanı tipi gözlemliyoruz bugünlerde. Bu tipi tanımlamak için "baba bir başkan" diyebiliriz belki. Amerika'da bazı örnekleri olan bir tip bu. Aslında Türkiye'ni pre-kapitalist yapısını da düşünürseniz, eski biçimlerin içerisinde oluşan yeni bir içerik diyebiliriz. "Eski biçim/yeni içerik" felsefesinin eski ve pek aydınlanmamış birkategorisi.

İşin teorik yanına girmeden, bence eski biçimler içerisinde, yeni bir içerik çok fazla yeşermez. Sonunda o eski biçimler, yine kendi egemenliklerini kurarlar; bugün de bu gibi şeyler oluyor. Eski belediyeciliğin birtakım üçkağıtçılık yolları vardı, elde olan birtakım yetkileri çeşitli cambazlıklarla kullanmak vardı; ama geçmişte bunlar sürekli olarak egemen sınıfların lehine kullanılırdı.

Oysa şimdi daha halktan kişiler, kitlelerin desteği ile belediyelerin yönetimine gelebiliyorlar. O zaman varolan bu usulleri, yöntemleri tersine çevirebiliyorlar. Yani bu sefer, egemen sınıflar aleyhine, kitlelerin de lehine işleyen bir üç kağıt düzeni koyulabiliyor ve bundan da birtakım somut şeyler kazanılabiliyor. Bunu kesinlikle küçümsemek niyetinde değilim; bence bu kadarı da önemli bir olay. Yakınlarda, Anadolu'da bir belediye başkanını anlatıyorlardı: Olumlu bir iş için para toplaması lazım; bölgenin önemli bir kapitalistinden bir milyon lira para istiyor. Adam 200 bin lira yolluyor. Başkan da onun iş yerine adam gönderiyor, arazisinde artezyen kuyuları varmış, mühürletiyor bu kuyuları.

Adam geliyor, "neden yaptın, nasıl yaptın? Verelim sana bir milyonu" diyor. Cevap şöyle: "O dündü, bugün 2 milyon oldu". "Ama", diyor "siz isterseniz düşünün, yarın cevap verin." "Aman", diyor kapitalist, "yarın cevap versem, 3 milyon isteyeceksin", "Evet," diyor, "3 milyon isteyeceğim." 2 saat sonra, iki milyon lira hesaba yatıyor. Şimdi bu önemli. Bu iki milyonla birtakım hizmetler yapılabilir, birçok şey kazanılabilir ve bundan demokrasi açısından elde edilecek kazanımlar vardır. Ama bu, aynı zamanda, hatta kapitalizmden de önce bildiğimiz bir aerkil ilişkiyi getiriyor, dikkat ederseniz. Yani dediğim "baba başkan" ilişkisi, her zaman bir "kurtarıcı tek adam" gerektiriyor. Yalnız, eski çıkar becerikliliği, şimdi halktan yana bir becerikliliğe dönüşüyor.

Örneğin herhangi bir yer-

de, diyelim bir partinin belediye başkanı onu o zamana kadar desteklemiş olan çeşitli kuruluşlarla, sendikalarla, ya da meslek odaları, vb. ile ilişiğini sürdürüyor. Onlara bazı kolaylıklar da sağlıyor. Örneğin bir sendika belediyeden yağ alıyor, ya da konut yapımı için malzeme sağlıyor, bunları işçilerine dağıtıyor. Dolayısıyla, dediğim bu ataerkil ilişki, başkandan başlayarak, öbür kuruluşlardan da yayılarak, bütün bir topluluğa dağılıyor. Bu aslında, toplumun da hazır olduğu, şu anda hazır bulunduğu bir ilişki tipi.

Şimdi "bu ilişki tipini aşmalıyız", "bu üç kağıttır", "bu rezalettir", "bu olmaz" demek, çok ütopik, hatta goşist de denebilecek bir tutum; bu kadar kolay değiştiremeyiz, toplumu alışkanlıkları; buna katlanmamız lazım. Bu bir tarihi aşamadır ve yaşanması gerekir. Bu tür belediye başkanları olacaktır, olmasında da yarar vardır bence. O zaman ne yapmak gerekir. Yani devrimcilerin ne yapması gerekir? Sanırım başta da söylediğim gibi, bir belediye fetişleştirmesinden kaçınmak gerekir. Belediye önemli bir olay, her bakımdan önemli bir olay. Siyasi mücadelemizde önemli ve dediğim gibi sırf araçsal olmayan önemli bir mücadele alanı.

Belediyelere daha fazla özerklik için, mali özerkliğinden temellenen daha demokratik bir biçim için mücadele vermek zorundayız. Bu, bugünkü merkezi devletin zayıflaması anlamını da, ister istemez içerir. Ben, şahsen merkezi devletin zayıflamasından yanayım. Hatta bir hayli zayıflamasından yanayım. Fakat bu, sadece "biz sosyalistiz, karşımızda da bir kapitalist devlet var; bu kapitalist devleti zayıflatalım" anlamında değil. Bundan sonraki toplum da, bizim kurmak istediğimiz toplumda da, devlet iktidarı sosyalist bile olsa, Fransa'dan gelen arkadaşımızın da söylediği gibi, dostane baskılar kullanan bir devlet de olsa, bu "dostane baskıları" kullanma *ihtiyacını* ortadan kaldırmak gerekiyor. Bunun için en azından, o baskıların uygulanacağı tabandaki insanların, belli bir bilinç düzeyine varmaları gerekiyor. böyle bir bilinçlenme düzeyi, ancak belli bir örgütlenme içerisinde sağlanabilecektir ve değişik tabakalardan halkın, ortak gündelik sorunlarını ortak bilinç ve davranışla çözme alışkanlığını ve tecrübesini edinmelerinde, belediyenin önemi hayatidir.

Dolayısıyla, araçsal olarak değil, tekrar vurguluyorum, sırf bir kapitalist iktidarı zayıflatmak için değil, gelecek sosyalist iktidarın güvenilir bir temelini daha şimdiden oluşturmaya başlamak için, belediyelerin özerkleşmesi mücadelesine, bütün gücümüzle sarılmak zorundayız gibi geliyor.

Fakat bunu yaparken de, bu mücadelenin içinden geçmesi zorunlu olan, Türkiye'nin somut koşullarını bir yandan gözönünde bulundurmalı ve bu sorunu, fetişleştirme haline de getirmemeliyiz. Onun için, sonuç olarak öneri nedir derseniz; belediyenin yanında ama dışında örgütlenmek, böylece şu "baba" başkan ve onu destekleyen "halk" ve ara kuruluşlar şeklinde ortaya çıkan bir genel sistemde, o sistemi tam anlamıyla bozmayan, ama daha olumlu bir yönde gelişmesini sağlayacak bir örgütlenme tipine doğru gitmek.

Yani, varolan ataerkil ilişkileri ütopyacı bir tavırda reddetmek de, bunlara teslim olmak da yanlıştır. Bunlar bugün, Türkiye'nin değişen ortamında daha "halkçı" bir doğrultuda işlemeye başlamışsa, bu eğilim desteklenmeli; ama destekleyebilmek için de ondan bağımsız olmak gerekir. "Belediyenin dışında ama yanında" dediğim bir örgütlenme, varolan, kendiliğinden talepleri, kitle taleplerini bütünsel bir yapı içinde daha kapsamlı bir şekilde geliştirebilir –belediye de böyle sunabileceği gibi, aynı zamanda kitleler için kendi taleplerini daha aydınlık bir biçime sokabilir. Aynı zamanda, belediye ile dostane ilişkisinde zaman zaman ve gereğinde bir lokomotif rolü oynayabilir. Konumunu iyi kullanabildiği ölçüde resmi örgütü kendi başına gitmeye niyetli olmadığı yönlere gitmeye zorlanabilir.

Bu tür bir örgütlenme, genel kısmında değindiğim, Weber'in işaret etmiş olduğu sakıncaları, başlangıçta belki bir ölçüde giderir; şu anlamda, böyle bir örgütlenme, varolan çeşitli mesleki kuruluşlardan kendisine adam çekmek durumundadır. Oysa bu, kuruluş olarak bu mesleki kuruluşları çekmek değil de, daha bilinçlenmiş, politikleşmiş üyelerini kendi içine çekmek şeklinde olmalıdır.

Bunlar, çeşitli sendikalar olabilir, onun dışında memur dernekleri, teknik eleman dernekleri, zaten Türkiye'de alışık olduğumuz, bildiğimiz somut bir takım kuruluşlar olabilir ve bunların dışında kalan, belki o kadar da örgütlenmemiş olan halk kesimleri olabilir. Dolayısıyla bunlar Halkevleri, kültür dernekleri, artık ne ad verirsek verelim ama, verdiğimiz adın içeriğini mutlaka aşmak zorunda olan politik faaliyetleri yürüten yeni kuruluşlar olacaklardır. Ve bu kuruluşlar, sosyalist bir politika çerçevesi içerisinde, kendi bünyelerine al-

dıkları, özümledikleri bireylerin mesleki sorunlarının ve bu mesleki konumlarından ileri gelen ekonomik taleplerinin ötesine geçen bazı ideolojik ve politik davranış biçimlerini oluşturabilecek şekilde işleyen örgütler olmalıdırlar.

Bu örgütlenme anlayışının ardında Gramsci var; onun isim babası olduğu "hegemonya", "konsensus", "iktidar bloku/tarihi blok" gibi kavramlar var. Şu anda Türkiye'nin somut koşullarında, zaten bunu yürütebilecek genel çapta bir sosyalist örgütlenme olmadığına göre, bu tür derneklerde bunun nüvelenmesi başlayabilir. Yani kısaca söylemek gerekirse, sınıf ayrımlarını, mesleki çıkar ayrımlarını kendi içinde gidermeye başlayan, aynı nedenden ötürü, mahalli taleplerden kalkıp, ülke politikasına varabilen bir sosyalist bilinçlenme içinde çalışabildiği ölçüde bu ayrımları giderebilen; bu ayrımları giderebildiği ölçüde de gelecekteki sosyalist toplumun ve daha da ilerdeki sınıfsız toplumun nüvesini içinde taşıyabilecek bir takım örgütler, kuruluşlar çıkabilir. Bunlar, tabii çeşitli somut platformlar üzerinde kurulacaktır. Örneğin Türkiye'de bol miktarda hazır bulunan faşizm gibi somut bir tehlike, belirli bir platformun ilk öncülleri gerekçelendirebilir. Ama faşizm gibi bir olay da, bir yerde arizidir.

Yani çok başka koşullar olsaydı, faşizmin bu aşamaya gelmediği koşullar olsaydı, Türkiye'de yine böyle bir örgütlenme sorunu ve ona bağlı olarak belediyeler sorunu gündemde olmak gerekirdi.

Sonuç olarak özetlemek gerekirse, Türkiye'de belediyenin bir iktidar aracı olarak değil, sosyalist bir toplumu hazırlayacak bir nüve, bir taban örgütü olarak önemini kavramak ve bunun mücadelesini vermek gerekiyor. Bunu yaparken, belediyenin bugün içinde bulunduğu tarihi süreçten ileri gelen birtakım özelliklerini anlayışla karşılamak ve ne buna teslim olarak ne de bunu gereksiz bir şekilde karşıya alıp parçalamaya çalışarak, ama bu yapının içerisinde gerekli bir takım dönüşümleri sağlamaya çalışarak, işgörebilecek, bir düzeyde mahalli, ama aynı zamanda mahalli birimleri yurt çapında birleştiren belli bir politik platform olduğu için, mahallilik sınırını aşmak zorunda olan sosyalist bir politikayı yürürlüğe koyabilen bir kitle örgütlenmesine gitmek bugünkü görevimizdir gibi geliyor bana.

MURAT BELGE

KENTLEŞMEYE KAPİTAL BİRİKİM SÜREÇLERİ AÇISINDAN BAKMANIN SAĞLADIĞI AÇIKLAMA OLANAKLARI

Türkiye'de de pek çok ülkede olduğu gibi yaşanan hızlı kentleşme olgusu nüfus ve istihdam süreçleri açısından kavranmaya çalışıldı. Dikkatlerin, kente yeni gelen nüfusun kentsel yaşamla nasıl bütünleşeceği ya da kentlileşeceği üzerinde toplandığı yıllar içinde bu yaklaşımlar yeterli görüldü. Ama kentleşme olgusunu daha derinden kavramak istedikçe bu bakış açısı yetersiz kaldı. Yeni kavramsal çerçeveler geliştirme gereksinmesi doğdu.

Önce daha derinden kavrayan bir kavramsal çerçeveden ne anlaşılması gerektiği üzerinde duralım. Kentleşme ve kent olgusunu kavramakta kullanacağımız bir kavramsal çerçevenin üç şeyi başarmasını isteriz. Birincisi, kentleşme sürecinin evrimsel yönüne ışık tutabildiği gibi, dünya ekonomik sisteminde merkez-çevre farklılıklarının çözümlemesine de olanak vermelidir. Başka bir deyişle kentleşmenin dünya zaman ve mekanındaki farklılaşmalarını açıklayabilmelidir. ikincisi, kentleşmenin insana ve topluma ilişkin özellikleri yanısıra kent mekanının fiziki oluşumuna da açıklamalar getirebilmelidir. Üçüncüsü ise kentleşmenin siyasal kararlarla, başka bir deyişle de toplumsal mücadelelerle etkilenebileceğini göstermeye açık olmalıdır.

Kentleşmeye ilişkin yazında son yıllarda üzerinde durulan kapital birikim biçimleriyle, kentleşme ve kentin ilişkisini ele alan çalışmaların bu üç koşulu da yerine getirebilecek derinlik kazanma potansiyeli taşıdığı görülüyor.

Toplum bilimlerinde bir bilimsel katkının önemi, getirdiği kavramın doğuruculuğuna bağlı oluyor. Kavram ne kadar doğurucu ise o kadar yankı buluyor. İlgi alanının gelişmesine o kadar çok katkı yapıyor. Ama doğuruculuğu arttıkça da belirginiliği azalıyor. Kapital birikim biçimi kavramının da kentleşme yazınındaki kullanımı bu özelliği taşıyor.

Burada biraz da olsa belirginliğe kavuşmak için, iki konuda netleşme sağlamak gerekiyor; birincisi toplumsal değişme ile kapital birikim biçimlerinin, ikincisi ise kapital birikim biçimi ile kentin ilişkisidir. Toplumsal değişme ile kapital birikim biçimlerinin ilişkisi konusunda toplum bilim yazınında zengin bir birikim var. Artı değerin nasıl doğduğu ve toplumda nasıl bölüşüldüğü başlangıç noktası. Bu kav-

ramsal çerçeve, analize hem evrimsel hem de merkez-çevre ilişkileri içindeki farklılaşmayı gösterecek bir yapı kazandırıyor. Aynı zamanda da toplumsal mücadele ile ve siyasal kararlarla etkilenebilir olma özelliği getiriyor. Kent konusuna bağlamak için artı değerin nasıl bölüşüldüğü çözümlemesini bir adım daha ilerletmek ve toplumun değişik kesimlerince el konan bu artığın nasıl kullanıldığını yani tüketildiğini, yatırıma dönüştürüldüğünü de eklemek gerekiyor. İkincisi olan kapital birikim biçimi ile kentin ilişkisi ise yazında yeni gelişiyor. Belli toplumların belli gelişme aşamalarında belli kentleri yarattığı söylenebilir. Eğer kentler arasındaki farklılıklar bizi ilgilendirmeseydi, çok makro bir analizle yetinebilseydik bu özdeşliğe karşı çıkmayabilirdik. Ama farklılıklara önem vermeye başlayınca kapital ile kentin ilişkisini daha ayrıntılı düzeyde kurmak gerekiyor. Yazında dört tür ilişki görülüyor. Birincisi kentin bir üretim alanı, artı değerin yaratıldığı yer olması, ikincisi var olan toplumsal formasyonun ya da üretim biçiminin yeniden üretildiği alan olmasıdır. Üçüncüsü, kentin alt-yapısıyla, üretim ve hizmet işlevli binalarıyla kendisinin de bir kapital birikimi olmasıdır. Dördüncüsü kentsel alanın yarattığı rantlarla artı ürünün toplumda bölüşülmesini, dolayısıyla kapital birikimini etkilemesidir. Kentin kapitalle olan ilişkileri işte böyle çok yönlü karmaşık bir yumak oluşturmaktadır. Böyle farklı ilişkiler üzerinde durunca, kapital birikim biçimleriyle değişik kent türlerinin arasında ilişkinin nasıl kurulacağı sorusuyla karşlaşırız. Bu sorunun yanıtlanması o kadar kolay değildir. Kent biçimlerinin aşırı belirlenmesi sorununun ciddi olarak gözönünde tutulması gerekir. Aynı kent formlarını yaratan değişik gerekçelerin bulunması her zaman söz konusudur. Benzer formlar değişik süreçlerin sonucu olabilir. Araştırmaların bugünkü gelişme aşamasında, söylenebilecek olan, araştırmaların kapital birikim biçimleriyle kent türleri arasında birçok ilişkiler bulunabileceğini gözönünde tutarak sürdürülmesinin doğru olacağıdır.

Böyle bir araştırma programının bugün özellikle İstanbul'da yaşanan ya da yaşanmasına özenilen kentsel yeniden yapılanma sürecini daha iyi anlamamıza yardımcı olacağını düşünüyorum. Türkiye İkinci Dünya Savaşı sonrasında hızlı kentleşme sürecine girdiği zaman, hem hızlı kentleşmesini hem de sanayileşmesini gerçekleştirmek için kapital birikimine gereksinmesi vardı. Oysa kapital birikim hızı düşüktü, her iki kesimin de kapital gereksinmesini birden sağlamasına olanak yoktu. Türkiye'de siyasal sürecin yaptığı seçmeler sanayiideki kapital birikimini hızlandırırken, büyük sermayeyi de bu alana çekmişti. Kentin yapılanması küçük sermayeye ve ucuz emeği üreten gecekondulara bırakılmıştı. Kent içinde sermaye arasında bir iş bölümü ortaya çıkmıştı. Kentte sanayiinin yarattığı artı değere büyük sermaye el koyarken, kentin yapılaşması sürecinde doğan artı değer toprak sahipleri ve yapsatçılar arasında bölüşülüyordu. Kent içi ulaşım hizmetlerinin üretilmesi de büyük ölçüde bir küçük girişimcilik türü olan dolmuş ve minibüslere bırakılmıştı. Bu küçük girişimciler kenti, kentin modern kısımlarını, yağ lekesi halinde büyüyen çok yüksek yoğunluklu bir kent haline getirmişti. Kente gelen geniş emekçi grupları bir yandan kentleşmeyi ucuzlatarak büyük sermayenin kontrolündeki sermaye payını artırıyor, diğer taraftan emeğin yeniden üretimini, dolayısıyla ücreti ucuzlatarak, büyük sermayenin denetlediği artı değeri çoğaltıyordu.

1980 sonrasında Türkiye'de uygulanan ekonomik politikaların, büyük sermayeyi kentin yapılanmasında doğan değerlerden pay almaya doğru ittiği görülmektedir. Fiziki formu küçük sermayenin faaliyet ölçeklerine uygun olarak belirlenen bir kentten, büyük sermayenin birikim güdülerine ve faaliyet ölçeklerine göre belirlenen bir kente geçiş gerçekleştirilmek isteniyor. Çok büyük ölçekli toplu konut projeleri, büyük müteahhitlik firmaları ve yap-sat-devret yoluyla yapılan altyapı projeleri, gökdelenler, uluslararası ticaret merkezleri ve ülke içi birikim yetersiz olunca büyük dış borçlanma olanakları, hep bu değişmenin habercileri.

Önce Türkiye'nin bugünkü gelişme düzeyinde sermaye birikim yolunu değiştirip kentleşmeye bu kadar büyük kaynaklar ayırması olanaklı mı sorusu yanıt bekliyor. Sonra, eğer bu olanaklı ise büyük sermaye kentinin oluşumunu, çelişkilerini, sorunlarını ortaya koymamız gerikir. Türkiye'nin son 40 yıllık kentleşme deneyimi, küçük sermaye kentinin koşullanmasını taşıyor. Büyük sermaye kenti küçük sermaye kentinin bazı sorunlarını aşacak, ama yeni sorunlar yaratacak. Hatta yaratmaya başladı bile. Bu sorunları kavramamızda kapital birikimine dayanan bir çerçeve bize oldukça yardımcı olacak gibi görünüyor.

İLHAN TEKELİ

HÜSEYİN HASANÇEBİ

DOĞAYI KİMDEN KORUMAK?

Yüzden fazla ülkenin devlet ve hükümet başkanı düzeyinde katıldığı, 2000 gazetecinin izlediği, 30 bine yakın çevreci uzmanı biraraya getiren, katılanlardan pek çoğunun "20. yüzyıldaki en büyük evrensel toplantı" diye nitelediği "Yüryüzü Zirvesi", üstünden henüz iki ay bile geçmeden adeta hiç yapılmamış gibi unutuldu. Halbuki, çevre ve doğa korumacılığı sorunlarına ilgi duyanlar, "yeni dünya düzeni" ütopyasına kapılanlar başta olmak üzere, hemen herkesin bu "Rio toplantısı"ndan beklediği vardı. Evrensel çapta uygulama programlarına, bölgesel somut çözümlere elbette hemen ulaşmak mümkün değildi, çünkü ülkeler konuyu gündemlerine henüz yeni yeni alıyorlardı, ayrıca "kirlenmenin" hızını bir parça azaltabilmek için bile akıl almaz kaynaklara ihtiyaç vardı ve bu kaynaklar henüz ortada yoktu, ama en azından, böylesine global ve ertelenemez bir sorun ortada bulunduğuna göre, insanlığın önüne birkaç maddelik bir "manifesto" konabilirdi. Bıraktık "manifestoyu", hemen her toplumda siyasetin, sanatın, bireysel günlük ilgilerin merkezi haline gelen böyle bir konuda, dünyayı yönetenlerin ve yönlendirenlerin "parlak" birkaç sözü olabilirdi, ama yoktu, olamıyordu.

Kanımca, piyasada dolaşıp durmakta olan "çevreci teorilerinin" önemli bir eksiği var. Bu teorilerin bilimden beslendiklerine hiç kuşku yok ama bilimsel olan şeyin toplumsal bakımdan her zaman doğru olmadığı da bir vakıadır. "Çevreci teorilerden" bir kısmı toplumsal eleştiri de içeriyor, böyle olmakla bunlar etkin birer toplumsal hareket haline gelebiliyorlar. Ancak, bu noktaya kadar gelebilen çevreci toplumsal hareketlerle geleneksel siyasi hareketler arasındaki sınır kayboluyor, temel çevre sorunlarını programlarına dahil eden klasik partiler de, toplumsal hareket tarzındaki çevreci hareketleri kolayca likide edebiliyorlar.

Doğanın korunması ve giderek kurtarılması sorunu çevre teorileri içinde genel olarak bir "bilinç sorunu" biçiminde yeralıyor. Basit bir bilinçlenme sorunu olarak değil de, "yeni bir bilinç" oluşturulması sorunu olarak. Ama uygarlığın koşulları bunu önlüyor. Doğanın değerini anlamaları, çevreyi korumaları ve bu yönde yeni bir kültür oluşturmaları kendilerinden beklenen insanlar, binlerce yıldır "doğaya egemen olmaya" çalışan ve ancak bu sayede varolmayı başaran insanlardır. Üstelik, gelişkin bir "azınlık insanlığı" bir kenara koyarsak, insanlığın çoğunluğu doğaya egemen olmak için mücadeleyi sürdürmek zorundadır. Hangi "yeni bilinç" bu koşulların ürünü olarak oluşabilir?

Bilinç hiç oluşmaz değil, oluşur ve nitekim oluşmaktadır. Son otuz yılı düşünürsek, çevre ve doğa bilincinin geliştiğini görürüz. Ancak bunun daha çok, reaksiyoner bir orta sınıf bilinci tarzında geliştiğini, mevcut "kalkınma modellerine" alternatif bir model sunamadığını, mevcut model tarafından içselleştirilip kolayca etkisizleştirildiğini kabul etmemiz gerekir. Bu durumda besbelli ki, insan-doğa ilişkisinde kalsik tarihsel bilincin eleştirisi yerine insan-doğa ilişkisinin kaynaklandığı koşulların eleştirisine ihtiyaç vardır. İnsanlar doğayı insan oldukları için mi tüketip kirletiyorlar ve dengesini bozuyorlar, yoksa içinde yaşadıkları ve eleştirip aşmayı başaramadıkları koşullardan ötürü mü? Bilincin eleştirisi, sadece bilincin tek başına bir şey yapmaya muktedir olmamasından dolayı değil, insan türünü doğanın ebedi ahengi içinde bir "fazlalık" görmek anlamına geleceği için anlamsızdır. İnsan türü bilinciyle ve doğaya egemen olma tavrıyla birlikte verilmiştir ve bugünkü doğa sorunlarını da, gene aynı yoldan giderek ve doğaya derinlemesine egemen olarak aşacaktır. Doğaya tam egemenliği, kuşkusuz insanın kendi doğasına egemenliğini de içerir.

Bilincin eleştirisinden önce koşulların eleştirilmesi gerekir demiştik. O halde hemen "koşulların" bugün ne merkezde olduğuna geçebiliriz. Ortada bir "doğa" var korunacak. Önce kimden korunacağını belirlemek gerekir. "İnsandan korunacak" gibi bir yanıt olamaz. Bu doğa, zenginlerle yoksulların ortak doğası ve bütün sorun buradan kaynaklanıyor. Rio toplantısının beklentilere yanıt verememesinin temelinde de herhalde bu sorun yatıyor. Dünyadaki en zengin bir milyar insan, en yoksul bir milyar dünyalıdan tam

150 kat daha fazla bir "refah" sürdürüyor. Bu kuzeyli 1 milyar dünyalı dünya gelirinin %82.7 sini alıp tüketirken, öteki 4 milyar güneyli %17.3'lük bir payla yetiniyor. Güneyin istisna "orta halli" bölümünü dışlarsak, dünya nüfusunun güneyli yoksul %60'lık kesiminin dünya gelirinden aldığı, sadece 5.6 düzeyinde kalıyor. (Ali Sirmen 27 nisan 1992 tarihli Milliyet. 25 Nisan tarihli Le Monde'den aktarma) Burdaki "refah" göstergeleri aynı zamanda doğanın tüketilmesinin ve kirletilmesinin de göstergelerini oluşturuyorlar.

Dünyanın bu durumunun eleştirisi olmadan dünya çapında bir doğa koruma konsepti yaratmak mümkün olamıyor. "Yeryüzü Zirvesi"nda bu imkansızlık, gerekli irade ve iyiniyet varken bile kendini zengin-yoksul çelişkisi biçiminde gösterdi. Demek ki bugünkü koşullarda "ortak doğamız" yoktu.

Zengin-yoksul çelişkisinin eleştirisi, kaba, eşitlikçi bir eleştiri değildir. Sıradan bir kapitalizmeleştirisi olarak da anlaşılmamalıdır. Zenginler-yoksullar ilişkisinin bin bir türlü eleştirisi yapılmaktadır. Sorun gelişkin kapilizmin de "ayağına dolanan" sorunlardandır. Ancak bugüne kadar hiç bir çare bulunamamıştır, bulunması olanaksızdır. Nice hibe, yardım, borç ve proje destek programlarına rağmen gümrükler ve korumacı faiz politikaları nedeniyle güneyden kuzeye her yıl 500 milyar dolar akıyor. Sermaye akışı yönünden de durum aynı. 1983-1989 arası altı yılda güneyden kuzeye 242 milyar dolar sermaye transferi oldu. (kaynak aynı yer) Zengin-yoksul eleştirisi kapitalizmin eleştirisi olmalıdır.

Bugün nasıl bir kapitalizm eleştirisi? Şüphesiz gene yüzeysel bin bir eleştiri biçimi var. Bunlardan biri de salt "çevreci eleştiri" oluyor. Ötekiler gibi onun da önü tıkalı, sonuca götürmüyor, insanlığın gelişme ufkunu açamıyor.

Kapitalizmin önceki köklü eleştirisi de var; Marsizm olarak. Belki kapitalizm aşılamadığı için bu önceki eleştirisi de aşılamadı ama bu önceki eleştiri yolundan kapitalizmin aşılamadığı da bir gerçek. İnsan doğa ilişkisinin bugünkü biçiminin koşullarının eleştirisini de geliştiren bir yeni kapitalizm eleştirisine gereksinim var. "Doğaya ilişkin sorunlarımız acildir, beklemez" deniyorsa, demek ki kapitalizmin yeni eleştirisine acilen gereksinim var.

İnsan-doğa ilişkileri bağlamında kapitalizmin eski eleştirisi olarak marksizm yetersizdir. 20. yüzyılda da hiç geliştirilmemiştir. Çünkü 20. yüzyıl boyunca marksizm, belki de içinde en az taşıdığı ögelerden birine indirgenerek, neredeyse alternatif-(devletçi)- bir kalkınma teorisine dönüştürülmüştür. Halbuki bu indirgenmemiş biçiminden önceki marksizm, yetersiz ve eksik bile olsa, insan-doğa ilişkilerinin tarihsel evrimi yönünden çok dikkat çekici bir öz, kavranabilir bir öz ortaya koymuştur. İnsan-doğa ilişkilerinin çelişkili tarihsel durumundan, uyumlu tarihsel bir duruma geçeceğini, bunun da koşulların değiştirilmesiyle mümkün olacağını görmüştür.

Doğanın insanlarca bugün nasıl temellük edildiğine bakmak gerekir. Kapitalizm biçiminde temellük ediliyor ve sonuç biliniyor. Bu temellük biçimi ortadan kalkıncaya kadar da, evet elbette doğayı koruma iradesi ortaya konulacak ve bazı olumlu gelişmeler sağlanacaktır, ama sorun ortadan kalkmış olmayacaktır. İnsan-doğa ilişkilerindeki devinim trendi bugünkü gibi kalacaktır.

Bu nedenle, insan-doğa ilişkisine dair bugünkü "çevreci", "doğacı", "yeşilci" vb. gibi eleştirimize yeni bir ufuk kazandırmak için "koşulların eleştirisi" olan bir çizgiyi geliştirmek zorundayız. Doğanın insanca temellük edilebileceği koşulların yaratılması mümkündür; kapitalizmin ötesine geçen bir sorun olarak doğayla ilişkilerin uyuma sokulması kapitalizmin ötesine ulaşan bir çözümleme ile mümkündür.

Kapitalizmin yeni eleştirisi bir çok bakımdan eskisinden farklı olacaktır ve ancak bu farklılıkları sayesinde eski eleştirinin de ömrünü uzatacaktır. Sadece insan-doğa ilişkilerinde değil, bütün ilişkilerin eleştirisinde "sınıfaçısı" sınıflar aşılmamış olsa bile aşılacaktır. Kapitalizmin eleştirisi ve bu eleştirinin gereğini yerine getirmek bir sınıfın sorunu olmaktan çıkmıştır. Çünkü kapitalizm, biz onu alternatifsiz yaşam biçimi olarak benimsedikçe, hepimiz için ve eskisinden daha büyük bir tehlike olup çıkmıştır. Söz yok, en iyi geliştirdiğimiz şeylerden biridir kapitalizm, onunla harikalar yaratıyoruz ama içinde kendimizi unutuyoruz, kaybediyoruz. Buna razı isek, doğaya ve insana dair büyük sözler etmeyi de bir kenara koyalım.

Tüm gereksinimlerin üstünde bir gereksinim, tüm yasaların üstünde bir yasa olarak konulmadıkça, doğayla barışık bir insan doğasından-hatta gittikçe daha fazla-uzaklaşacağız.

Bu nedenle çözüm Rio'da değil, burda, meydanda idi.

■

METİN KARADAĞ

İşbu yazı, marifetleri ortaya çıkmasın diye yanlarında sürekli motorlu testere taşıyan Pinokyo'lara adanmıştır. - II

TARİHİ TARİFTE, TALİHSİZ TAHRİF... YA DA "ANLAMAK VE PARTİ ÜZERİNE..." POSTMODERN BİR GÖRÜŞÜN GÖRÜNÜŞÜ..

Körlerin fili tarif süreci; filin, körlerin ayağına basmasıyla nihayet bulur gibi, olur. Fil, özür dilemez. (Kaba hayvan..) Bunun üzerine, tek ayakları üzerinde sekerek uzaklaşırlar. (Umarsız..)

Marksizme ya da bilimsel felsefeye (bilim felsefesi değil..); Auguste Comte'un pozitivizmi, ilk ortaya konulmuş haliyle bile olsa önemli güç katacaktır. Ancak; dogmatik yaklaşım, (bütün tabular, tabutlarıyla gelir, tabutlarında giderler.) geleni de götürür bir durum yaratacaktır. Kâr, "yalnızca zarar" halini alacaktır.

Çünkü, Auguste Comte'un metafizikin reddiyesi ilkesi, metafizikle sınırlı kalmaz. Koyduğu prensipler çerçevesinde temel bilimler sıralaması yaparken, matematik, astronomi, fizik, kimya, biyoloji, sosyoloji diyerek, soyuttan somuta doğru gelişime dikkat eder. Dikkat eder de, kendi bütünlüklü düşünce yapısını "olgularla" sınırlandığından, metafizik soyutlukla, matematik soyutluk arasındaki "farkı" ihmal etmiş olur. Ve matematik, ihmali affetmez. "Sonsuz" terimi, matematiğin bir terimidir; sayı değil, "sayısal durumdur". Sayısal durum ise deney ötesi (transandal) özelliklidir. Diğer yandan matematik bütünüyle DİYALEKTİKTİR. Kısaca, matematik olgular ve logular matematiği ayrılmaz bir BÜTÜNDÜR. (Matematik olasılıklar ve olasılık matematiği gibi.)

Marx'ın "pozitivizmle hesaplaşması", bu söylem üzerinden olmasa bile ona diyalektik kimliğini kazandırmayı içerir, yok etmeyi değil.. Keza, A.Einstein'ın çabası da bu yöndedir; pozitivizm'in kendisini yalnızca olgulardan haretketle interpolasyon (içe yönelik-bilinen değerler arası.)'la sınırlamasına karşı çıkarak, extrapolasyon (dışa yönelik-bilinen değerler dışına yönelik) yapabilme özelliği kazandırmaya çalışmıştır. Ve GEDANKENEXPERIMENT (geçen sayıda tariflemiştik) kavramını ortaya koymuştur. Bu çalışmalar, onu "diyalektik" pozitivizm kimliğine yöneltmiştir. Kavrayamamışsak suç kimin?

Bilimin kuantum fiziği ile ulaşmış olduğu, bu "en tepe" noktasındaki determinizm, indeterminizm çekişmesi; indeterminizmin popülaritesinin artışıyla kanat değiştirir. Bu arada A.Einstein'ın "delta" katsayısı "boğuntuya" gider. Indeterminizmin popülaritesi öylesine artar ki..; bakla, tarot falı açanlara, astrologlara (burç yazarı-"bilimsel" falcı), daha çok "bilimsel" yarar sağlar. Bu da tabiî, metafiziğin "bilimselleşmesine" yol açar. Karambolde stoisizm (keyfi prensipler o'uşturup, daha sonra bunlara uyup, uymama keyfiyeti.. Ooh, ne keyf..) moda olur. Yılgınlık "bilimsel" olarak yaşam biçimidir artık.

"Bilimsel karambol" sürerken, sermaye şarjıyla teknoloji yaygınlaşmasını hızlandırır. Otomatik süt sağma makinesine bağlı "inekler" ne kadar "modern" ise, o kadar "modern" olurlar. Kâr-sermaye paslaşması, teknolojiyi, sermaye-teknoloji paslaşması Kâr'ı, teknoloji-kâr paslaşması sermayeyi beslemeye artan hızla devam eder. Bilim, paslanmasına devam eder.. Çünkü, geçmişten kalan bilimsel birikimlerin, teknolojik birikim ve yaygınlaşmada kullanılması BİLİM ZANNEDİLMEKTEDİR.

Halbuki bir bütün olarak BİLİM; BİLİNENLERDEN HAREKETLE, BİLİNMEYENLERE YÖNELİK, ONLARI BİLİNİR KILMA ÇABASIDIR. Yoksa bilinenleri bilinen biçimlerde türetmek değil.

Bilgisayar-İletişim, v.s. yaygınlaşması "bilimsel-teknolojik devrim" diye anılır. Ancak, küçük bir unutkanlıkla James Clerk Maxwell (1831-1879)'in "elektromanyetizma'yı" tariflemesiyle, bu konu da gerçek açınım (extrapolasyon)'ı, bilimsel devrim, çoktan yapmış olduğu unutuluverilir..

Bilimsel devrimlerin geçirdiği bu geçici (olduğuna inanıyorum) durgunluk onunla "özdeşlikler" taşıyan modernizmi de etkiler.. Bilimin yaşadığı süreci benzer şekilde yaşar. O zamana kadar gelebilmiş olduğu düzeyin altına düşer; artık yaşanan PRE-MODERNİZM'dir. Yani ineklerin duyumsadığı kadar modernizm yaşanır.

Teknoloji yoğunluklu "modernizm", yani premodernizm; pragmatistler, "modern" Makyavelistler tarafından "aşılmaya" çalışılır. (Onlar modernizmi aştıklarını sanırlar. –Yanlış kaldırımda cüzdan aramak gibi bir duygu.. Herhalde.) Böylece ortaya çıkan, postmodernistler (sözlük anlamı "modernizm sonrası" olmasına rağmen, hiç ilgisi yoktur), Makyavelizm'in "modern" yorumuyla POSTMODERNİZM'i, piyasaya sürerler. Piyasa da zaten "liberal" piyasadır. Uyar. (Hani, "Kör, tuttuğunu öper" kuralı..) Aynı piyasadan "dem'lenen", "siyasiler", aniden POSTMODERN olurlar ve STOİSİST'leşirler. Yani, "dönerler" ve "Yeaa aabi KAPİTALİZM aslında fena çocuk diil.. Sömürsün, ne olmuş? Biz, birbirimizi sömürmedik mi?" derler ve ellerindeki uzaktan kumanda aletinin başka bir düğmesine basar, önlerindeki televizyonun başka bir kanal(izasyon)'ında "yeni" maceralara doğru yol alırlar... ■

ŞABAN ÖZTÜRK

BİLGİNİN BOYUTU VE YÖNTEM

I

Su bana yansır, öyle ki büyük bir parçam sudur. Kömür bana yansır, ateşe ortak yanıt veririz onunla. Antik yunan felsefi düşüncesini simgeleştiren ateş ve su ile kavgam yoktur benim. Çünkü onlarda algıladıklarımı kendime de algılar, duyumsarım. Kendi varlıklarının yansımaları sorunlaşmaz ben'de.

Oysa suyun H2O'laşması, kömürün C'laşması sorunları başlatır. Bana yansıyan şey, benden başka bir boyuta, çok ilişkili bir boyuta yansır. Kendi mikrokozmosunda kendiliğindenliğini sürdüren şey ilişkisel boyutta, makrokozmosun kendini aracıda (bende) sorgulatan anlamlı bir parçası haline gelir. Suyun, kömürün bu boyuta yansıması bir aracıya gereksinir. Bu aracı, algıların, duyumsayışların hem bir sentezi hem de ondan üst birşeydir. Olay, dış nesnelerin simgeleşmesi, simgelerin kendi evrimi içinde aracıda bilgiye dönüşmesidir. Yansıma-aracı arasındaki ilişki, çok ilişkili boyutun (toplumsallıklar) doğanın işleyişinden ayrımlaşarak kendi özgünlüğünü kazanmasını açıklar. Bu ilişki ile su ve kömür benden çıkar, çok ilişkili boyutu ile yenileşen benin işlevsel özelliği olan bilgisel bir parçası olur. Bu bilgisel parçanın toplumsal pratiği kendini doğa yasaları ile özdeşliğinden ayırmaya başlar. Bu aşamada artık, maddenin yasaları ile maddeselin yasaları özdeş değildir.

Doğal görüngüler, olgular kendimleniş sürecinden özdeşliğini yitirerek ayrılır ama kendimleniş sürecine etkimesini sürdürür. Yansımanın yüzeysel ilişkisini aşarak mikro sorulara dönüşür. Sorular bende, düşüncenin evrimsel hızı-düşünceyi cisimleyebilme hızı eşgüdümsüzlüğü yüzünden sorunlaşır. Dışa dönük sorunları çözümleyebilecek yanıtların aranış süreci dış bilimleri oluşturur. Bilginin alanı genişler (Pozitivizmin devinim biçimi). Bununla birlikte olmak koşuluyla, içe dönük sorunların çözümlenme süreci iç bilimleri oluşturur. Bilginin boyutu yükselir (Diyalektiğin devinim biçimi). Bilginin alanındaki genişlemenin yatay devinimi aynı düzlemde yatay gelişmeyi sağlar. Oysa gelişmenin dinamiğinde saklı olan itim gücü, bilginin genişleyen alanını bir yerde dikey doğrultuya zorlar. İşte burada, başlarda bilince çıkmamış bir hayalet biçiminde diyalektik işe el atar. Bilincinin ideolojik kapsamı ne olursa olsun bu el atmayı sezinleyip kendiliğinden giden süreci idareci bir yöntemle denetleyen-ler, süreci bilince çıkartan-lar kendi varlıklarını bir üst boyutta, türlü potansiyellerle dolu geniş bir alana taşırlar (çökmesi beklenen kapitalizm örneği).

Salt alanı genişleyen bilginin pratik yansımaları, tek öze bağlı, bol tanımlı, gelişme özelliğini niteliksel anlamda yitirmiş, gelişim süreci bunalımlarla kesilen saf madde dünyasını oluşturur.

Boyutu genişleyen bilginin bilince çıkması, pratiğe dönüşmesi ise, çok öz-lü bir kaosu, bunun yanında bireyin ve birey örgütlülüğünün bunu denetleme, yararlanma yeteneğini, sonuçta birbirleriyle içiçe, etkileşim içinde olan, madde, cisim, ilişkisellik, idealar dünyasının niteliksel gelişim dinamiklerini oluşturur.

II

Buna göre, nitelik tanımlamaları değişik biçimlerde yapılan çağımız veya bunun ön hazırlığı olan sürecimiz, bilginin boyutunun değiştiği bir duruma denk düşüyor. Üretimin akışkanlığı içinde depolanabilen bilginin bu boyut değişikliği onun aracısı olanın da değişimini güdümlüyor. Üretimin bilgisinden uzak, üretim zincirinin bedensel bir parçası durumuna geçiyor. Bu durum, yanısıra kişinin topluma, kendine ve bilinç sürecine yabancılaşmasını getiriyor. (Bu durum uygarlık krizi ve bireysel yabancılaşma gibi konularla araştırılmaya gereksinim duyuyor.)

Sorgulanan ideolojilerin de yazgısı burada yatıyor. Marksist cephedeki oldukça temelsiz geri çekiliş ve buna karşı tartışma ortamını kapatacak biçimde gelişen tepkisel sahip çıkış ortamı da buradan doğuyor. Bu duruma gelinmesinde Marksist felsefenin geliştirilmemesinin de payı bulunuyor. (Uzunca bir süre yatay düzlemde göreli bir hazır beslenme -birkaç örnek dışında- yaşanmıştır.) Sonuçta diyalektik maddeci yöntemin bilginin boyut gelişimine pratik güdümlenmesinde

sol cepheden öznel katkı eksik kalmıştır.

Kurama yönelik yapılan tartışmalar iki ayrı biçimde sürmektedir. Birincisi, kuramın kendi eksiklikleri, ikincisi, kuramı uygulama yanlışlıkları. Kuramın yanlış uygulamalarından yola çıkınca kuramın şu an içinde bulunduğu durum konusunda bazı sonuçlar çıkartılabilir. İndirgemecilik diye tanımlanmış olan, tüm sorunlara sınıf çelişkisi temelinden yaklaşmak olgucu yönteme benzer biçimde tek öze yoğunlaşmış bir bilinç yapısının sonucu olarak yöntemi pratikte yüzeyselleştiriyor. Sınıf çelişkilerine dayatılan yöntem, tek bir sınıfın kendine özgülüğü olarak dogmalaştırılıyor. Pratik sınıf tanımı kavram olarak sınıfsallığın yerini tutarak bu biçimiyle algılanıyor. Didaktize edilerek maddelerle tanımlanan yöntem, bireydeki algılayış biçimiyle yeterli bilinçsel olgunluğa ulaşamıyor. Temel yapısını hareketten aldığı vurgulanan yöntem bu algılanış ve bilince çıkma biçimiyle sürecin ivmesi ile uyumunu yitirerek tek öze kalıplanmışlığının pratiğini, toplumda, ekonomide tıkanıklıkla yaşıyor. Marksist kuramcıların felsefede idealizme karşı aşırı maddeci tutum alma zorunluluğu sonradan gelenlerde -elinde olmayarak- kaba maddeci bir bilince dönüşüyor. Oysa yöntemin karmaşık bedeni ile kendine özgü karmaşık bir evrimi vardır. Bu, yöntemin canlı ruhudur. Bu canlı ruh, didaktize edilmeye tahammül edemeyecek kadar yaratıcı değişkenliğin alanı içindedir.

Yöntemin bu canlı ruh kavrandığında tıkanıklığın veya yenilginin yöntemin uygulanış yanlışlıklarından kaynaklandığını savlamak tartışmayı çözümlemiyor. Çünkü uygulanış yanlışlıkları yanıbaşında bunun bireydeki algılayış biçimini ve bilincini de yerleştiriyor. Bu anlamda yapılan yanlışlıklar yöntemin canlı yönünün bilinçteki gelişimine, yeniyle evrimsel olarak uyum içine girmesine engel olmuştur. Ortada çağı yakalayacak olan organların körelmesi sorunu vardır. Bu organ; yöntem ve onun bilinci, algılanışı ile birlikte işleyen bir bütündür. Artık uygulanan yanlışlıkları yinelemeyerek yöntemi bu yaşanan sürece eklemleştirmenin sorunları çözebilme yönündeki tarihsel şansı yoktur. Çözüm, kendimizden başlayarak köklü bir düşünsel sürecin içinden geçiyor.

Marksizmin geliştirilmediği durumda toptan red olayı kendi gerekçelerini buluveriyor. Sola düşen, yöntemin şu an içinde bulunduğu evrimsel düzeyinin niteliklerini bilince çıkartmaktır. Kuramın geliştirilmesinin başlangıç koşulu budur. Çağın bilincimizi aşması karşısında sessiz kalmak, hareketin bileşeni değil edilgen izleyicisi olmak anlamına gelecektir.

Bu durumda yarın insanlık adına söylenecek farklı bir ses çıkmayacaktır. ■

SBP ÜYELİĞİNİN ÖZGÜNLÜĞÜ

12 Eylül öncesi ve sonrası değerlendirmeler öylesine yazı literatürümüze girdi ki, toplumdaki ve bireylerdeki bazı değişimleri yorumlarken adeta M.Ö. (Milattan Önce) veya M.S. (Milattan Sonra) tanımlamaları gibi ayırma alışkanlığını kazandık. Bu benzetmenin yaşanılan dönemsel farklılığın bir dönüm noktası olduğu gerçeğinden yola çıkmanın haklılığını, iki dönemi yaşayan her bireyin hayatındaki, irili ufaklı değişimlerle yaşadığını görmekteyiz.

1980 öncesi sol çevrelerin içinde yer alan her bireyin yaşam tarzına ve mücadele anlayışına egemen olan "biz"li davranış biçimleri, 12 Eylül'le birlikte örgütünden koparılan bireyde bir kişilik savrulmasına ve çözülmesine neden olmuştur. Burada üye adeta yalnızlaşıyor ve toplumsal hareketliliğin sönümlendiği ortamda kendisini güvencesiz ve korumasız hissetme psikolojisinin etkisi altına giriyor. O dönemin sosyalistinin içinde bulunduğu örgütünün veya partisinin işleyiş tarzı öylesine kişiliğini biçimlendiriyor ki, kendi adına düşünülen önermeleri tartışmadan yaşama geçirme yönündeki devrimci romantizmin etkisi altında militanlaşıyordu. Yani üyenin düşünce üretme oblomovluğunun kendiliğinden kabul edilmesi, yöneticilerde de bir "yönetme" şevkini kam-

çılıyordu.

O dönemlerde parti üyelerinde ya da tek tek bireylerde "ben" olmanın küçük burjuvalık olarak tanımlanırken, şimdi "ben" olma adına, olaylara ve içinde yaşadığı topluma kayıtsız kalma, kendiliğendenciliğe bırakılan ve politik olmayan bir yaşam tarzı sözkonusudur. Geçmiş Partilerdeki merkezlerin kendi üyelerine sadece "yönetme" yönündeki, üyede bıraktıkları tepki, bugün üyenin özgür iradesi ile olaylara sorumluluk bilincinin gerekleri doğrultusunda müdahale etme insiyatifinin keyfiliği, gelişimini ve kişiliksel özgürleşmesini henüz tamamlayamamış üyelerde ise, sorumsuzluğun serpilip egemen olmasına neden olduğunu görüyoruz.

Öyleyse siyasi yaşamın çetrefil süzgecinden geçmiş bu insanların böylesine savruluşlarının maddi gerekçeleri ne olmalıdır?

Dünya sosyalist sisteminin dağılması ve artık ikna olabileceği ve örnek gösterebileceği bir realitenin ortadan kalkmış olması mıydı ? Yoksa, Sovyetlerdeki devlet sosyalizminin sönümlenmesi ile birlikte, topyekün olarak sosyalizm anlayışının ve bir yöntem olarak Marksizm'in artık insanoğlunun geleceğinde rolünün bittiği propagandaların etkisi miydi?

Belki de çok somuta indirgendiğinde üyelerin politikadan uzaklaşmalarının nedeni, profesyonel ve dar parti işleyişinin, bireyi kendi kendisine yabancılaştırmasının ve kendini yeniden üretmesinin olanaklarını görmeyişinin bir kaçışı da olabilir.

Bırakalım bu gerekçeleri geçmişte sosyalist partilerin içinde yer almış bazı insanların, sadece sosyalist yaklaşımlı bir partinin çalışmalarına katılmayı, kendi kişiliklerinin üzerinde bir yük olarak görme anlayışı da yaygın. Oysa partinin yapacağı aynı içerikteki bir etkinliği, parti dışı insiyatifler yaptığında iç rahatlığıyla gidip orada yer alabiliyorlar. Günümüzde bireyselleşme ve özgürleşme adına örgütsüzlük, "ben"in geliştirilmesi adına da olaylara karşı duyarsız kalma alışkanlığı yaygınlaştı.

Parti içi yaşamda üyenin en çok saplantı haline getirdiği noktalardan biri ise partiden uzaklaşma gerekçelerini salt bir başka bireye olan tepkilerini ifade ederek açıklıyorlar. Oysa yaşadığı toplumun açmazlarına yönelik sorumluluklarının bilincinde olan biri için, örgütünden uzaklaşma gerekçeleri, daha nitelikli, politik ya da düşünsel temeldeki bazı uzlaşmaz çelişkilerin ortaya çıkmış olması gerekir. Her şey bir yana, bir üyenin ya da çağın sorumluluklarının bilincinde olan herhangi bir çağdaşlaşmacının, SBP'nin çalışmalarına katkı vermesinin o kadar çok nesnel gerekçeleri varki. Türkiye'de iktidar ve muhalefet boşluğunun olduğu bir dönemde, devlet terörünün ve insan hakları ihlallerinin ayyuka çıktığı ortamda, hızla iç savaşa sürüklenen Türk ve Kürt halklarının bunalımlı gidişi karşısında ve ekonomik açmazların tehlikeli boyutlarda büyüdüğü bu toplumda, biraz düşünen her insanın, örgütlü, politik tavrın dışında kalması ancak içinde bulunduğu topluma ve kendi kendisine yabancılaşması ile açıklanabilir.

Sosyalist Birlik Partisi'nin parti içi yaşamı, üyelerinin istemedikleri eylemlere katılmama haklarının yaşama geçtiği bir demokratizme sahip. Parti üyesi olma durumu, üyenin üzerinde bir baskı aracı olarak kullanılmamakta, aksine üyeyi kendi örgüt birimindeki politikasını kendisinin belirlemesi yönündeki insiyatifinin geliştirilmesi temelinde biçimlendirmektedir. Bugün esas olarak üye kazanımına yönelik yapılması gereken şey, politik yaşamdan uzaklaşmış olanları yeniden kazanmak değil, partinin politik hattını kendisine yakın hisseden gençlere yönelmektir. Mümkün olduğu kadar gençleri yönetim kurullarında insiyatif sahibi yapmak onların deneyimlerini, kişiliklerini geliştirmenin olanaklarını yaratacak bir süreç içinde partiyi gençleştirmekle bu kısır döngü aşılacaktır kanısındayım.

Yani SBP üyeliğinin özgünlüğü, ne geçmişte emir komuta zinciri içinde tartışmadan ve karar alma süreçlerine etkide bulunmadan verilen eyleme katılma dayatması söz konusu, ne de bireyselleşmenin, içinde yaşadığı toplumun sorunlarına karşı sorumsuz, keyfiyetçi, tavırsızlık olarak algılandığı bir çalışma şekli söz konusu. Evet, yukarıda tanımladığım özgün SBP üyesi tipolojisi, şimdilik potansiyel bir güç olarak yeterli değil. Fakat SBP halen politika yapabiliyor ve halen küçük çapta da olsa yaşadığı toplumun değişim dinamikleri içinde yerini koruyorsa, bu "özgün" kişilikli üyelerin sorumlu ve bilinçli mücadelelerinin sayesindedir.

CEVAT TURAN

İlker Demir geçen sayımızda yer alan yazısında adı geçen Z.Dicleli'nin dergimize göndermiş olduğu mektubu olduğu gibi yayınlıyoruz.

BİRLİK

Sayın Atilla Aytemur,

Derginizin Temmuz-Ağustos 1992 tarihli 19. sayısında 43. sayfada, bir yazar benim adımı vererek, "yenilikçi olmadığımı", "davranışlarımın tamamen eski olduğunu" ileri sürüyor. Sanıyorum, bu bana ahlaken ve hukuken bir cevap hakkı veriyor.

Yanıtım olarak; yenilikçiliğin moda olduğu ve daha da olacağa benzediği günümüzde, yaşamın her alanındaki gerçek ve sahte yenilikçileri- yenilikçiliğin bilgi ya da teknikten çok tutum ve davranışla ilgili bir özellik olduğunu unutmadan- birbirinden ayırt etmede okuyucularınıza yardımcı olabileceği düşüncesiyle, Türkçeye çevirmekte olduğum bir kitapta rastladığım aşağıdaki tablonun derginizin ilk sayısında yayınlanmasını rica ediyorum.

Saygılarımla

ZÜLFÜ DİCLELİ

YENİLİKÇİ İLE SAHTE YENİLİKÇİNİN AYIRT EDİCİ ÖZELİKLERİ

YENİLİKÇİ	SAHTE YENİLİKÇİ
Entellektüel ve sorgulayıcıdır	Sinik ve meraklıdır
Eleştirileri yapıcıdır	Eleştirileri paslıdır
İşleyişi iyileştirmeye çalışır	Başkalarına dayatmaya çalışır
Sağlam inançları vardır, ama başkalarının fikirlerine kulak verir	Dürüst ve yapıcı eleştiriden nefret eder
Gerektiğinde tek başına kalabilir	Gerektiğinde başkalarının fikirlerini çalar
Örgütsel protokolun yüzeysel yanlarıyla fazla ilgilenmez	Kendi ego ya da statüsünü büyütecekse örgütsel protokola vurgu yapar
Israrlıdır, muhalefete rağmen ayakta kalır	Muhalefete saldırır, cesareti çabuk kırılır, hemen somurtur
Fikirleri tamamlamaya çalışır	Fikirden fikire atlar, çok start yapar, tamamlamaz
Genellikle bir mizah duygusu vardır	Mizaha ancak işine yarayacaksa baş vurur
Anlaşmazlıkları soğukkanlılıkla karşılar	Anlaşmazlıkları kişisel meydan okuma olarak görür.
Yaşamın bir olgusu olarak kabul etmekle birlikte kolay kolay otoriteye baş vurmaz	Genellikle otoriteye tepki duyar ve onu zayıflatmaya çaba harcar
Kendi fikir ve programları konusunda ateşlidir	Ayrıcalıkları ve statüsü konusunda ateşlidir
Karmaşıklığı tercih eder	İlgi çekmeyi ve şoke etmeyi tercih eder
Ancak gerektiğinde sapma gösterir	Farklı görünmek için sapma gösterir
Konformist olmaması doğal ve içtendir	Konformist olmaması görünüm uğrunadır
Kalıcı sonuçlara ulaşma iradesi sağlam ve dürüsttür	Sığdır, yüzeysel sonuçlardan yanadır
Kendi tarzında operasyonun başarısına gerçekten ilgi duyar	Kendi baltasını biler

Ve aynı kitaptan birkaç satır daha:

"Yenilikçi teoride çok takdir edilir, ama gerçek yaşamda, kendilerini suçlu hissetmelerine neden olduğu için, çalışma arkadaşlarının başına bir beladır. Çünkü kendilerinin de aynı şeyi yapması gerektiğini hemen görürler. Böyle bir baş belasından kurtulmanın en kolay yolu da vurup indirmektir."

Kaynak: Isabel Werner, Leadership Skills For Executives, Amacom, New York, 1988, s.184-185.

André GORZ
Çev.: Tuncay Kulaoğlu

*SERBEST PAZAR MASALI**

Pazarların politik düzenlemelere gereksinimi vardır. Bu düzenlemeler olmadan yıkıcı ve felaket getirici etkilere sahip olurlardı. Pazarlar, sadece sosyal kurumların karmaşık sistemiyle bağlantılı olan toplumsallaştırma biçimleridir.

Elmar Altvater

1. Devlet, pazar, meta ilişkileri: Yeni liberaller, sermayenin, karşılanmamış gereksinimlerin en çok olduğu yerde yatırımda bulunduğunu öne sürüyorlar. Bu hiçbir zaman söz konusu olmadı. Sermaye en yüksek kârın beklendiği yerlere yatırılıyor. Çünkü, parasız halkın en acil gereksinimlerini karşılayan şeyler üretildiğinde, azami kâr umudu beslenemez. Ancak maddi durumu en iyi olan toplumsal katmanların taleplerini uyaracak mallar ve hizmetler üretilirse yüksek kâr oranları ümit edilebilir. Bundan dolayı, ekonominin liberalleştirilmesi, pazar mekanizmasının önünü tıkayan kısıtlamaların kaldırılması, yoksulları daha yoksul, zenginleri daha zengin yapmakla başlıyor. Bu gerçek geçtiğimiz yüzyılda nasıl çok açıktıysa içinde bulunduğumuz çağda da o denli nettir ve sadece Reagan'ın Amerika'sında, Mrs. Thatcher'in İngiltere'sinde değil, bütün Avrupa'da bu durum söz konusudur. Bugün işletmeler arasındaki keskinleşmiş rekabetin hangi alanlarda teknik ilerlemeyi hızlandırdığını, kalite ve verimliliği artırdığını gözlemlediğimizde, karşımıza çıkan, daha çok nüfusun alım gücü yüksek üçte birine seslenen ürünlere yönelindiğidir. Buna karşın gelir dağılımının alt tabakasını oluşturan üçte birlik kesimin yaşam düzeyi sürekli kötüleşiyor.

Sonuçta pazar mekanizmalarının özgür gelişimi toplumsal yıkıma götürüyor ve bu yıkıma, liberallerin iddia ettiği gibi, ekonomik yükseliş eşlik etmiyor, tam tersi oluyor. Avrupa'nın en güçlü ekonomilerine ve en yüksek teknolojik düzeye sahip ülkeleri, tam da, rekabeti fiyat ayarlamalarıyla sınırlayan ve başka ülkelere oranla daha yüksek ücretleri ve daha iyi çalışma koşullarını yaşama geçiren güçlü bir toplumsal erkin işgücü pazarını oldukça katı sınırlar içine hapseden İsveç, İsviçre ve F.Almanya'dır. Sosyal ödeneklerle birlikte ücret harcamaları bu ülkelerde Fransa'ya oranla yüzde 30, İngiltere'ye oranla yüzde 50 daha yüksektir. Asıl bu nedenden dolayı da bu ülkelerde üretim verimliliği ve ekonomik gelişme potansiyeli en yüksek düzeydedir. Bu ülkelerde, özellikle İsveç'te, sözleşmeli personel almak ve çıkarmak çok güçtür. Bu, İsveç'li işverenleri, başka hiçbir ülkede bilinmeyen, işçilerin mesleksel gelişmelerini sağlama ve üretimlerini değiştirme çabalarına zorlamıştır. Sonuç olarak bugün İsveç ekonomisi büyük bir olasılıkla dünyanın en esnek ve en verimli ekonomisidir. Yarım gün çalışan işçilerin işe alınmalarının ve çıkarılmalarının ve çok ucuz işgücü istihdamının görece kolay olduğu Fransa'da ve İngiltere'de teknik ilerleme yavaş gelişiyor ve ürünlerin kalitesi daha kötüdür.

Tabii ki meta ilişkileri ve pazarlar olmadan karmaşık bir toplum varolamaz. Meta ilişkilerinin tamamen ortadan kaldırılması için önce genel toplumsal işbölümünün ve uzmanlaşmanın yokedilmesi gerekirdi. Bu otarşik topluluklara ya da Kibbuz toplumuna geri dönüş anlamına gelirdi. Ursula LeGuin **Kamulaştırılanlar** isimli romanında evrensel Kibbuz'un bu biçimini anlatıyor. Bu roman, özyönetimli komünist, yani anarşist bir toplumun çekiciliklerini ve tuzaklarını betimleyen, benim tanıdığım en heyecanlı anlatımdır.

Her şeyden önce "meta ilişkileri", "serbest pazar" ve "pazar ekonomisi" kavramlarının ardında neler saklandığını ortaya çıkarmalıyız. Meta ilişkileri, alım ve satım temeline dayanan değiştokuş süreçleridir. Bu süreçte alınan ve satılan şeyler meta biçimindedirler. Sen bana satıyorsun, ben sana ödüyorum, fit oluyoruz, ilişkimiz bunun ötesine geçmek zorunda değil. Başka yerde de gösterdiğim gibi, alım ve satım ilişkisi, satılan nesne ya da hizmet, ölçülebilen bir verimlilikle üretildiği ve buna uygun olarak nicelikce ölçümlenebildiği oranda rasyonel ve işlevseldir. Eğer bu ilişki kişisel bir pay taşıyorsa, üreten kendinden bir parça vermişse, değer ne kadar yüksek olursa olsun ödemeyle fit olmak olanaklı değildir. Meta ilişkilerinin genişletilmesi; ölçümlenemeyen ve parayı hedeflemediği oranda amacına ulaşabilen her türlü üretim ve hizmetin bir değere çevrilebilir oluşu, insanlararası ilişkileri kısırlaştırıyor ve kişilikten mahrum bırakıyor. "Bu satılık değil, bunun fiyatı yok" dediğimiz etkinliklerin

** Türkiye'de "Elveda Proletarya" kitabıyla tanınan André Gorz bu yazıyı Aralık 1988'de kaleme aldı. Lettre International'in Mart 1990 sayısında yayımlanan makale, yazarın Almanya'da bundan kısa bir süre önce Rotbuch yayınevinde çıkan "Und jetzt wohin?" adlı kitabına olduğu gibi alındı.*

alanı ne kadar genişse, bireysel ve toplumsal yaşamımız da o denli zengindir.

Ancak meta ilişkilerinin varoluşu zorunlu olarak gerçek bir pazarın varlığını beraberinde getirmiyor. Metalar, toplumsal anlaşmalarca belirlenen –örneğin bir geleneğe dayanan– fiyatlar üzerinden alınıp satılabilirler. Ya da "reel sosyalizm"in ülkelerinde olduğu gibi devlet tarafından belirlenebilirler. Bu durumda uygun bir fiyata satın almak isteyen alıcıların karşısında, birbirleriyle rekabet edebilen satıcıların gerçek anlamda özgürce karşı karşıya gelmeleri söz konusu değildir. Satıcılar pazarda üretim faktörlerini en yüksek verimlilikle kullanmak zorunda kalacakları bir rekabetle karşılaşmazlar. Max Weber ve Karl Polanyi'nin gösterdiği gibi –daha da gerilere, Eflatun ya da ortaçağ hristiyan dinbilimcilerine gidilebilir– bu durumun sadece dezavantajları yoktur.

Sonuçta pazarlarda meta ilişkileri ve rekabet olabilir, ama bu yüzden gerçek anlamda bir pazar ekonomisi olacak diye bir şey yoktur. Çünkü pazar ekonomisi, fiyatların arz ve talep dengesiyle belirlendiği, müdahalenin, manipülasyonun veya herhangi bir biçimde ve alanda bir kısıtlamanın olmadığı bir sistemdir.

Oysa tarım ürünlerinin fiyatları ya da ücretler arz ve talep dengesince belirlenseydi, çoğumuz çoktan açlıktan ölmüştük. Bütün sanayi ülkelerinde malların ve hizmetlerin göreceli fiyatları devletçe düzenlenmiştir, aksi durumda toplum yaşam gücü bulamazdı. Yaşamsal önemi olan her şey desteklenmektedir: tarımsal üretim, konut yapımı, sağlık, ulaşım, araştırmalar, kütüphaneler, müzeler, tiyatrolar, v.b. Arta kalan ise katma değer vergi sistemi veya petrol ürünleri, alkol, tütün, kibrit, v.b. olduğu gibi özel ürün vergileriyle şu veya bu düzeyde yüksek biçimde vergilendiriliyor. Meta ilişkilerinin alanı ne kadar gelişkinse, devletin pazar mekanizmalarına düzeltmek ve düzenlemek için müdahalesi de o denli kendini dayatıyor. Çünkü pazar, tanımı gereği her biri kendi çıkarını gözeten tektipleştirilmiş bireylerin davranışlarının bir toplamıdır. Bu yüzden, genel çıkarları, hatta serbest pazarların devamını sağlayan bir üst otoriteye, devlete, gereksinim vardır. Çünkü ekonomik faktörlerin kendiliğindenci çabaları, egemen bir konuma yükselme, karşı tarafın oyununu bozma, rekabeti ve rakipleri ezme, yani özel girişimciliği ortadan kaldırma yönünde verilmektedir. Çokuluslu bir ilaç şirketinin yöneticisi olan İtalyan sanayici Fabio Bertarelli bu noktaya çok iyi parmak basmıştır. "Özel girişimciliğe inananlar, bunu gerçekleştiremeyecek kadar küçüktürler, büyüyenler ise artık buna inanmamaktadırlar."

2. Sivil toplum, kapitalizm, sosyalizm: Yukarıda son olarak değinilen nokta şu soruyu gündeme getirmektedir: Pazar ilişkileri hangi kapsamda serbestçe gelişebilmelidirler?

Bu soru ikiyüz yıldır politik çatışmaların merkezinde durmaktadır. Pazar ilişkileri, yani herkesin çıkarlarını doğrudan gerçekleştirebilme özgürlüğü, sivil toplumun ve pazar ilişkilerinin kendisini de yaratan genel koşulların yıkımı yönünde eğilim gösteriyor. Bireyin kendisine sağlayacağı avantajların doğası ve kapsamı yasalarla sınırlanmalıdır. Kapitalizmin tarihi bu yasal sınırlamaların durmadan genişletilmesinin tarihidir: Köleliğin kaldırılması, tekellere ve gizli anlaşmalarla oluşturulan fiyatlara karşı çıkarılan yasalar, kadın ve çocuk satışının, çocuk çalıştırmanın yasaklanması, pazarların dinlenme günü olması, önce on saatlik, daha sonra sekiz saatlik çalışma günü, yasalarca belirlenen asgari ücret, ürün kalitesi, işgüvenliği ve sağlığı, çevre koruması alanlarında yasalarca getirilen normlar, genel hastalık ve emeklilik sigortası, v.b.

Temel sorunun yattığı nokta, pazar mekanizmalarını sınırlayan ve düzelten bu biçimin sivil toplumun yıkımını önleyemeyişindedir. Refah devleti belirli kapsamda bu yıkımın sınırlarını daraltabilmektedir. Ancak bir bütün içerisinde refah devleti, sönümlenen sivil toplumun bir yedeği gibi işlemektedir, hatta kimi noktalarda onun çöküşünü hızlandırmaktadır.

Halbuki artık demokrasi olmadan sosyalizm olamaz ve devletçe kabul gören ve korunan özyönetimsel toplumsal faaliyetlerin içinde yer almak zorunda olduğu çok daha güçlü ve kapsamlı bir sivil toplum olmadan demokrasi olamaz. Sosyalist hareket sivil toplum ve pazar arasındaki çatışmadan çıkmıştır. Kapitalizm tam tersini geçerli kılarken, o, pazar güçlerinin toplumca dizginlenmesi talebini geliştirmiştir. Eğer toplum pazar güçlerini boyunduruğu altına almak ve ekonomik rasyonelliği toplumsal ve kültürel hedeflerin hizmetine sunmak durumundaysa, önce özerk bir varlığa sahip olmalı ve ikinci olarak öyle bir pazar olmalı ya da olmalıydı ki, ekonomik faktörler onun tarafından ekonomik rasyonel bir davranışa, yani üretim faktörlerinin kullanımında azami verimlilik çabasına zorlanabilsinler.

Kapitalist ülkelerde yaşayan bizler için birinci nokta en önemlisi. Bu nokta, sosyalist bir politikanın sadece devlet denetimi ve devletçe

finanse edilen hizmetler yoluyla pazarın işleyiş biçimini düzenlemekle yetinemeyeceğini kapsıyor. Sosyalist politikalar, farklı biçimlerdeki gönüllü, özyönetimci ortaklıklardan ve karşılılıklardan oluşan, alım ilişkilerine ve hesaplamalara dayanmayan, yaşanabilen toplumsallığın alanının gelişimini teşvik etmek zorundadır. Pazarların toplumsal denetimini salt kamu idaresiyle değil, katılımcı yurttaşlarla teşvik etmelidir. Neyin nasıl üretileceği sorusu, toplumsal öncelikler, tüketim modelleri ve yaşam biçimleri günümüzde teknokratlar, işadamları ve bankerler tarafından karar altına alınıyor. "Sosyalizm" bu kararların demokratikleştirilmesi; dernekler, sendikalar, sosyal hareketler açık görüşmeler ve temsili toplantılar düzeyinde açıkça tartışılması olmalıdır. Bunlar gerçekleştirilirken, teknokratların ve işletme yöneticilerinin normalde düşünmediği ölçüler gözönünde bulundurulmalıdır.

Pazar mekanizmalarının toplumsal sınırlamaları doğal olarak ekonomik gelişmenin belli yönlendirilmesini ve planlamasını gerektiriyor. İdeolojik nedenlerden ötürü planlama ve kamu mülkiyetinin her türünün ismi kötüye çıkmıştır. Yeşillerin ve sosyal demoratların çoğunluğu da böyle düşünmektedir. Bugün "pazar" modadır. Gerekli düzenleme ve dengelemeleri ideal bir biçimde gerçekleştirdiğinden yola çıkılıyor. Karmaşık bir ekonomik planlamanın –ya da İtalyanlar'ın dediği gibi– "programlamanın" belli biçimleri olmadan yapamaz. Ve planlama pazarların varlığıyla, mülkiyetin devletçi, özel, kooperatifsel ya da belediyeci biçimleriyle de bağdaşmaz değildir.

3. Kim planlıyor?: Sadece özel girişimciliğe güvenilirse bu bir çıkmazda son bulur. Örneğin Çin'de bu yaşandı: Ülkenin hemen her yerinde binlerce işletme buzdolabı üretimine yöneldi. Çünkü üretimi görece basitti ve kısa zamanda yüksek kârlar vaadediyordu. Daha sonra aniden farkedildi ki, çelik sanayi yeterince ince sac üretmiyor. Bu üretim ise bugünden yarına gerçekleştirilemiyor, uzun erimli yatırımlara ve devletçe finanse edilen altyapıya gereksinim duyuyor. Hiçbir sanayi, hiçbir büyük ya da orta işletme plansız yapamaz; amortisman ve yatırım harcamaları, işgücü gereksinimi, hammadde ve işlenmiş hammaddelerin alımı yıllar önceden planlanmak ve montaj parçası üreten sanayinin ve kamu idarelerinin planlarıyla koordine edilmek zorundadır. Tabii ki bu genel çıkarı ilgilendiren hizmetler için de geçerlidir: Eğitim, kamu taşıma araçları, sigortalar, yol yapımı, su şebekeleri, v.b. Ya da serbest pazarın ve bireysel girişimin- domuz besiciliğindeki dört yıllık devirlerde olduğu gibi- fazla üretimin önce fiyat düşüşüne yol açtığı, bunu izleyen yokluğun tekrar engellenemez fiyat artışına v.s. sürüklendiği tarımsal üretimde olduğu gibi. Giderek artan sayıda üreticiyi yıkan bu devirsel iniş-çıkışlar, ancak üreticiler meslek gruplarında örgütlenirler ve her türlü üretim için bir üst sınır koyarlarsa engellenebilir. Bunun ismi pazarların örgütlenmesidir ve aslında korporatif bir örgütlenmedir.

Niçin karmaşık bir toplum bu çeşitli sektörsel özel ve kamu planlamalarını koordine edip, tüm ekonomi için öncelikler, yönlendirmeler, kısa ve uzun erimli hedefler gösterip, kısacası bir "çerçeve plan" hazırlamasın? SPD emektarlarının en "yeşili" Erhard Eppler -kendisi daha ekolojik hareket oluşmadan "yeşilci"ydi- İlerlemenin Geleceği isimli toplu cildin girişinde bunu çok iyi dile getirdi: "Planlayan aklın başaramadığı ilerlemeyi neden planlayan aklın eksikliği başarsın? Planlayan aklın engelleyemediği felaketleri neden pazar engellesin? Planlamayla gücü aşılan insan aklı, neden hiçbir teknikle zorlanmamış olsun? Gerçekte sorun planlamanın yapılıp yapılmaması değil, tam tersine planı kimin yaptığı ve kimlerin çıkarı için yaptığıdır." Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomik çöküşleri planlama ilkesinin kendisinden değil, planlamanın koşulları ve yönteminden kaynaklanmaktadır. Yukarıda sosyalizmi ekonomik amaçların toplumsal hedeflere tabi kılınması ve toplumun -sistem ve aygıt olarak- ekonomiye egemen olması biçiminde tanımladım. Ancak bunun için önce halkın gereksinimlerine yanıt verebilecek güçte bir ekonominin olması gerekiyor. Ayrıca insanlar ekonomik anlamda rasyonel hareket etmek ve üretimi ekonomik-rasyonel yönetmek zorundadırlar. Bu da sadece rekabet baskısı altında öğrenilir. Oysa bu ülkelerdeki planlama tam tersi önceliklerle yapıldı; sadece işletmeler arasındaki rekabeti değil, harcamaların saptanmasını da engelleyip, ekonomik rasyonel davranış biçimlerinin ortaya çıkmasının önünde engel oluşturdu. Daha da ötesi: Ekoniminin dayatıcı gelişimini toplumun hizmetine sunacak çerçeve koşullar yaratmak yerine, tam tersine toplumu zorla ekonomik bir aygıtın kuruluşuna tabi kıldı. Sonuç Sosyalizmin karşıtı olan bir toplumsuzluk ve bir ekonomisizlikti.

Arz ve talebi, işletmeler arasındaki rekabeti ve harcamaların saptanmasını ortadan kaldırmadan, planlama ve toplumsal koordinasyonla birbirine ayarlamak olanaklıdır. ■

Hazırlayan: Mustafa Durna

İKİLİ SOHBETLER

Yargıtay Bşk. Dr. **İsmet OCAKÇIOĞLU:**
- Gerektiğinde İstiklâl Savaşı ruhu içinde bu prensipler elbette korunacaktır.

ANAP Teşkilat Bşk. Yard. **İbrahim ÇEBİ:**
- İstikrarı bozmayın!..

***

Şırnak Valisi **Mustafa MALAY:**
- Vicdanen rahat değilim. Şırnak'ın bu halini gören kimse de vicdanen rahat olamaz.

İçişleri Bakanı **İsmet SEZGİN:**
- Benden No comment...

***

TBMM Bşk. **Hüsamettin CİNDORUK:**
- İkinci cumhuriyet ile yeni cumhurbaşkanı seçilecekse olur derim.

DSP lideri **Bülent ECEVİT:**
- Bence çok gereksiz. Olacak şey değil.

***

HEP Milletvekili **Sırrı SAKIK:**
- Teker teker gelin..

Rum lideri **Yorgo VASİLİU:**
- Ben buraya kandırılarak getirildim.

***

İçişleri Bakanı **İsmet SEZGİN:**
- Bu kişilerin ölü ele geçirilmesinden yarar gelmez.

Sanayici **Sakıp SABANCI:**
- Bizim dışımızda birçok başvuru var.

***

3–5 yaşında **ŞIRNAKLI BİR ÇOCUK:**
- Ev öldü, çocuklar öldü, anam öldü.

Başbakan **Süleyman DEMİREL:**
Mücadele devlet için, devletin birliği, bütünlüğü için yapılıyor..!

***

Cumhurbaşkanı **TURGUT ÖZAL:**
- Sizin başınıza bir şey açacaklar, ortalık karışacak...

Başbakan Yard. **Erdal İNÖNÜ:**
- Demokrasi içinde her şey oturur.

***

Zenci Sinema Yön. **Spike LEE:**
- Sorunları çözmenin tek yolu kan akıtmaktır.

ANAP Milletvekili **Yusuf Bozkurt ÖZAL:**
- Sizi susturmaları haksızlıktır.

***

ANAP'lı Belediye Bşk. **Ahmet Hamdi YILDIRIM:**
- Niye dönsünler ki! Ölmeye mi dönsünler?

Cumhurbaşkanı **TURGUT ÖZAL:**
- Onu bilmiyorum. Ayrıntıları bilmiyorum.

***

ANAP Milletvekili **Şerif BEDİRHANOĞLU:**
- Bizim parti, parti olsaydı oraya (Şırnak) bir ekip yollardı.

ABD Bşk. **George BUSH:**
- Oradaki heyet neyi denetleyeceğini biliyor!

SEÇMELER

- Buralarda kafayı yiyeceğiz...

BİR POLİS

- Gerçekte şişirilmiş bir mayodan başka bir şey değilim.

Samanta FOX
(Pop şarkıcısı)

- Bekaret muayeneleri için hukuki bir dayanak söz konusu olabilir.

Dilek CİNDOĞLU
(Yard. Doç. Dr.)

- Teröristler varsın üç kamyon yaksın, altı tane daha göndeririz.

Necmettin CEVHERİ
(Tarım ve Köy İşleri Bakanı)

YORUMSUZ (MU)

- Güvenlik güçleri, vatandaşın kılına zarar gelmeyecek şekilde hareket etmiştir. **Buna dikkat edilmeseydi ölü sayısı yüzü geçerdi.**

Ünal ERKAN
(Olağanüstü Hal Bölge Valisi)

Not: Kurgu yapılan sözler, değişik yer ve zamanda, ayrı ayrı konular için söylenmiştir.